

Ekspertīze

Nepieciešamās izmaiņas darbaspēka nodokļu politikā

Projekts *Latvijas Brīvo arodbiedrību savienības administratīvās kapacitātes stiprināšana*

Iepirkums *Normatīvo aktu un politikas dokumentu ekspertīze „Sociālā un darba tirgus attīstība”* (identifikācijas numurs LBAS 2009/ESF – 15-7-23)

Uzņēmuma līgums par pakalpojuma sniegšanu Nr. 15-9-31

Piektais nodevums

Rīga, 2012. gada 25. jūnijs

Saturs

Saturs.....	2
Saīsinājumu skaidrojums	4
Ievads	5
1. Darba nodokļi un darbaspēka nodokļi	7
1.1. Iedzīvotāju ienākumu nodoklis	8
1.1.1. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa likmes Latvijā un ES dalībvalstīs, un devums valsts budžetā	8
1.1.2. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa izlietojums	12
1.1.3. Paredzamās izmaiņas	14
1.2. Sociālie maksājumi	15
1.2.1. Sociālo maksājumu likmju salīdzinājums ES dalībvalstīs un devums valsts budžetā	15
1.2.2. Sociālo maksājumu izlietojums	16
1.2.3. Paredzamās izmaiņas	18
1.3. Mikrouzņēmumu nodoklis	18
1.3.1. Mikrouzņēmumu nodokļa objekts un likmes	19
1.3.2. Mikrouzņēmumu nodokļa izlietojums	20
1.3.3. Paredzamās izmaiņas	21
2. Darbaspēka nodokļu politika un cienīgs darbs (cienīgs atalgojums).....	21
2.1. Jēdzienu „cienīgs darbs” un „cienīgs atalgojums” skaidrojums	21
2.2. Nepieciešamās izmaiņas darbaspēka nodokļu politikā, lai nodrošinātu cienīgu darbu (cienīgu atalgojumu)	23
3. Nodokļu politika un sociāli atbildīga uzņēmējdarbība	24
3.1. Jēdziena „sociāli atbildīga uzņēmējdarbība” skaidrojums	24
3.2. Nepieciešamās izmaiņas darbaspēka nodokļu politikā, lai nodrošinātu sociāli atbildīgu uzņēmējdarbību	24
4. Līdzsvarota valsts ekonomikas un sociālās drošības (iedzīvotāju labklājības) attīstība	26
4.1. Jēdziena „sociālā drošība” skaidrojums	26
4.2. Nepieciešamās izmaiņas darbaspēka nodokļu politikā, lai nodrošinātu līdzsvarotu valsts ekonomikas un sociālās drošības (iedzīvotāju labklājības) attīstību	26
5. Ilgtspējīga valsts fiskālā politika.....	28
5.1. Jēdziena „ilgtspējīga valsts fiskālā politika” skaidrojums	28
5.2. Nepieciešamās izmaiņas darbaspēka nodokļu politikā, lai nodrošinātu ilgtspējīgu valsts fiskālo politiku	28
6. Ilgtspējīga visas tautsaimniecības attīstība ar rūpēm par darbiniekiem un viņu ģimenēm.....	29
6.1. Jēdziena „ilgtspējīga visas tautsaimniecības attīstība” skaidrojums un indivīda un ģimenes politikas aspekti darba nodokļu sistēmā.....	29
6.2. Nepieciešamās izmaiņas darbaspēka nodokļu politikā, lai nodrošinātu ilgtspējīgu visas tautsaimniecības attīstību ar rūpēm par darbiniekiem un viņu ģimenēm.....	31
7. Iespējamās izmaiņas darbaspēka nodokļu politikā	31
7. 1. Iedzīvotāju ienākumu nodoklis	31
7.1.1. Nodokļa sastāvs.....	32
7.1.2. Nodokļu maksātāji	32
7.1.3. Nodokļa objekts - ar nodokli apliekamais ienākums	32
7.1.4. Ar nodokli neapliekamais ienākums	40
7.1.5. Neapliekamais minimums.....	45
7.1.6. Attaisnotie izdevumi	48
- palielināt normatīvu, kas ierobežo izdevumu apmēru par maksātāja un viņa ģimenes locekļu, kuru rezidences valsts ir LR, kvalifikācijas paaugstināšanu, specialitātes iegūšanu, izglītības iegūšanu, par medicīnas un ārstniecisko pakalpojumu izmantošanu, ...	49

- iekļaut attaisnotos izdevumos iemaksas DFL sistēmās, analogiski kā privātajos pensiju fondos un apdrošināšanas sistēmās.....	49
7.1.7. Nodokļa atvieglojumi.....	49
7.1.8. Nodokļa sadalījums starp budžetiem.....	54
7.1.9. Atbildība par nodokļa iekasēšanu.....	54
7.1.10. Likuma piemērošana.....	56
7.2. Sociālie maksājumi.....	56
7.2.1 Sociālo maksājumu veicēji.....	56
7.2.2 Sociālo iemaksu objekts.....	60
7.2.3. Sociālo iemaksu atvieglojumi.....	61
7.2.4. Sociālo iemaksu likmes un obligāto iemaksu apmēra noteikšana.....	62
7.2.5. Sociālo iemaksu disciplīna.....	63
8. Budžeta ieņēmumu papildināšana ar citiem ieņēmumu nodokļiem.....	64
9. Nodokļu izmaiņu ietekmes uz valsts budžeta nodokļu ieņēmumiem novērtēšana.....	64
9.1. Aprēķinu metodika un nosacījumi.....	64
9.2. IIN neapliekamā minimuma izmaiņas ietekmes novērtējums.....	66
9.2. IIN pamatlikmes pazeminājuma ietekmes novērtējums.....	73
9.3. IIN neapliekamā minimuma paaugstināšanas un pamatlikmju pazemināšanas ietekmes salīdzinājums.....	76
10. Secinājumi un ieteikumi.....	80
Pielikumi.....	83
1. pielikums. LR Ministru kabineta noteikumi, kas regulē darba nodokļu piemērošanu.....	83
2. pielikums. Grozījumi darba nodokļu likumdošanā.....	84
3. pielikums Interneta portālā www.wealthprotectionreport.co.uk/public publicētās ienākumu nodokļa likmes Eiropas valstīs.....	86
4. pielikums. Likuma Par iedzīvotāju ienākumu nodokli 8. pants. Gada apliekamā ienākuma avoti.....	88

Saīsinājumu skaidrojums

EEZ	Eiropas ekonomiskā zona
ES	Eiropas Savienība
IIN	Iedzīvotāju ienākumu nodoklis
LBAS	Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība
LR	Latvijas Republika
LR FM	Latvijas Republikas Finanšu ministrija
LR IZM	Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrija
MK	Ministru kabinets
MU	Mikrouzņēmums
MUN	Mikrouzņēmumu nodoklis
PVN	Pievienotās vērtības nodoklis
UIN	Uzņēmumu ienākumu nodoklis
VSAOI	Valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas

Ievads

Šis ziņojums ir uzņēmuma līguma par pakalpojuma sniegšanu Nr. 15-9-31, kas noslēgts starp Latvijas Brīvo arodbiedrību savienību no vienas puses un SIA EPC no otras puses 2011. gada 1. jūlijā **piektais nodevums**. Iepirkuma identifikācijas numurs: **LBAS 2009/ESF – 15-7-23**.

Iepirkuma priekšmets ir normatīvo aktu un politikas dokumentu ekspertīze *Sociālā un darba tirgus attīstība*, kas tiek veikta Eiropas Savienības Struktūrfondu 2007.-2013. gada plānošanas perioda pirmās darbības programmas *Cilvēkresursi un nodarbinātība* papildinājuma 1.5. prioritātes *Administratīvās kapacitātes stiprināšana*, 1.5.2. pasākuma *Cilvēkresursu kapacitātes stiprināšana*, 1.5.2.2. aktivitātes *Sociālo partneru, nevalstisko organizāciju un pašvaldību kapacitātes stiprināšana*, 1.5.2.2.1. apakšaktivitātes *Sociālo partneru administratīvās kapacitātes stiprināšana* projekta *Latvijas Brīvo arodbiedrību savienības administratīvās kapacitātes stiprināšana* ietvaros.

Ekspertīzes mērķis ir noskaidrot, kādas izmaiņas nepieciešamas darbaspēka nodokļu politikā, lai nodrošinātu:

- cienīgu darbu un cienīgu atalgojumu, ņemot vērā gan darbinieku, gan darba devēju intereses,
- sociāli atbildīgu uzņēmējdarbību (ar arodbiedrībām un koplīgumiem),
- līdzsvarotu valsts ekonomikas un sociālās drošības (iedzīvotāju labklājības) attīstību,
- ilgtspējīgu valsts fiskālo politiku,
- ilgtspējīgu visas tautsaimniecības attīstību ar rūpēm par darbiniekiem un viņu ģimenēm.

Ekspertīzes gaitā izpētītas iedzīvotāju ienākuma nodokļa (IIN), valsts sociālās apdrošināšanas iemaksu (VSAOI) un mikrouzņēmumu nodokļa (MUN) likumu normas, kuru izmaiņas var būt nepieciešamas, mainot darbaspēka nodokļu politiku. Izpētītas darba nodokļu sistēmas ES valstīs.

Izpētē konstatēts, ka likumdošanas normās ietverti vairāk kā 60 IIN atvieglojumi, atbrīvojumi un cita veida iespējas samazināt IIN nodokļu maksājumu. Lai atvieglotu uztveri, likumu normas sakārtotas grupās pēc atvieglojumu būtības. Atvieglojumu efektivitātes novērtēšanai izmantots LR Finanšu ministrijas 2011. gada dokuments *Informatīvais ziņojums par Pasākumu plāna ēnu ekonomikas apkarošana un godīgas konkurences nodrošināšanai 2010. – 2013. gadam 3. pasākuma – izvērtēt pastāvošos iedzīvotāju ienākuma nodokļa atvieglojumus no to efektivitātes un nodokļu administrēšanas viedokļa – izpildi*. Ziņojumā konstatēts, ka tikai dažu atvieglojumu izmantošana ir nozīmīga un tikai dažu atvieglojumu pielietošana tiek kontrolēta.

Ekspertīzē secināts, ka **nav nepieciešams mainīt darbaspēka nodokļu politiku (tostarp, nodokļu progresivitātes ieviešanas principu, izmantojot neapliekamo minimumu), bet, uzlabojot esošās politikas īstenošanu, tuvināt sasniegto rezultātu deklarētajiem politiskajiem mērķiem**.

Lai novērtētu ziņojumā ietvarto un iespējamo citu darbaspēka nodokļu izmaiņu ietekmi uz valsts budžetu, izveidota aprēķinu sistēma:

- IIN neapliekamā minimuma pakāpeniskas paaugstināšanas ietekmes analīzei ilgtermiņā,
- IIN neapliekamā minimuma izmaiņas ietekmes novērtējumam uz darbinieka ienākumiem, darbinieka un darba devēja nodokļa slogu (aprēķins regulārās ienākumu grupās, solis 200 LVL), un nodokļa kopsummā (aprēķins CSP noteiktās neregulārās ienākumu grupās, CSP izmantotais solis), esošās likmes, neapliekamā minimuma vērtības 45 LVL, 95 LVL, 120 LVL, 150 LVL, 200 LVL mēnesī,
- IIN pamatlikmes pazemināšanas ietekmes novērtējumam (IIN pamatlikme 25%, 24%, 23%, 22%, 21%, 20%) aprēķins CSP noteiktās neregulārās ienākumu grupās, CSP izmantotais solis, esošais neapliekamais minimums),
- IIN neapliekamā minimuma un pamatlikmes izmaiņu salīdzināšanai.

Aprēķina sistēmu veido pamatmodelis, uz tā bāzes speciālu pētījumu vajadzībām izveidoti pielāgoti

modeļi un kopsavilkuma modelis rezultātu salīdzināšanai. Pielāgojot pamatmodeļi, iespējams izveidot aprēķina instrumentu plašai darba nodokļu ietekmes analīzei, kā arī stratēģiju ietekmes salīdzinājumam (piemēram, pamatojot izvēli starp IIN neapliekamā minimuma paaugstināšanu, IIN un valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu pamatlikmju maiņu).

Ņemot vērā, ka darba nodokļu ienākumi gandrīz pilnībā tiek izmantoti sociālās sfēras finansēšanai, kur nepietiekama finansējuma dēļ pakalpojumu piedāvājums un kvalitāte kritiski samazinās, turklāt maksātāju skaits pastāvīgi sarūk un esošās nodokļu likmes salīdzinoši nav augstas (sevišķi iedzīvotājiem ar augstiem ienākumiem), **nodokļu likmju pazemināšana** varētu vēl vairāk apgrūtināt sociālās sfēras finansēšanu un tāpēc **nav ieteicama**.

IIN sloga samazināšanas iespējas ir atrodamas atvieglojumu sistēmas efektivitātes paaugstināšanā. Ieteicams novērst neskaidros atvieglojumu normu formulējumus. Vadoties pēc atvieglojumu efektivitātes analīzes, ieteicams likvidēt gadījuma vajadzībām ieviestos (piemēram, kredīta atdošanas apstākļu mīkstināšanai) un tādus atvieglojumus, kuru apkalpošanas izmaksas pārsniedz ieguvumu. Atceltos atvieglojumus ieteicams aizstāt ar efektīvākiem (piemēram, par ienākumiem, kas ieguldīti darbinieku finansiālās līdzdalības programmās, par darbinieka apmācību, lai iegūtu, uzlabotu vai paplašinātu darbā, profesijā, amatā vai arodā nepieciešamās iemaņas un zināšanas, vai atvieglojumus, kas stimulē efektīva kolektīvā līguma esamību uzņēmumā).

Nodokļa disciplīnu varētu uzlabot, novēršot biežās likuma maiņas, ko rada darba nodokļu, sevišķi IIN, izmantošana valsts budžeta ieņēmumu stabilizēšanai. Ieteicams novērst nodokļa likumdošanas normas, kurās apliekamais objekts ir neskaidri formulēts vai nav identificējams, nodokļa ienākums ir nenozīmīgs un nodokļu administrēšanas izmaksas, iespējams, pārsniedz nodokļu ienākumu.

Uzlabojot atvieglojumu sistēmu, ieteicams nomainīt neefektīvās normas vai ieviest papildus finansiāli saudzīgākas un finanšu atbildību audzinošas atvieglojumu sistēmas, piemēram, nodokļu kredīta mehānismu indivīda īpašo apstākļu ievērošanai (Austrijas piemērs). Atbilstoši ārvalstu pieredzei, iespējams noteikt stingrākus nodokļu nosacījumus (atcelt atvieglojumus) nerezidentiem.

Efektīvākais darba nodokļu sistēmas uzlabošanas pasākums ir IIN neapliekamā minimuma pakāpeniska palielināšana līdz iztikas minimuma līmenim:

- ir vienkāršs, vispārīgs un viegli administrējams pasākums,
- samazina darba nodokļu slogu gan darbiniekam, gan darba devējam, samazina nodokļu ķēli, kas Latvijā ir augsts,
- sekmē nodokļu sloga diferenciaciju pēc indivīda ienākumiem,
- lielāko nodokļu sloga samazinājumu rada darbiniekiem ar zemākiem ienākumiem – sekmē nodarbinātību,
- lielāko ienākumu palielinājumu rada darbiniekiem ar zemākiem ienākumiem – sekmē ienākumu plaisas samazināšanos,
- vairāk ietekmē nodokļu ieņēmumu no zemo ieņēmumu strādājošiem un sekmē valsts ieinteresētību veicināt attīstību augstākas pievienotās vērtības ražošanas sektorā, kas nodrošina augstāku atalgojumu un lielākus nodokļu ienākumus,
- virzība uz augstāku atalgojumu ātri kompensē neapliekamā minimuma samazinājuma radīto nodokļu ienākumu zaudējumu.

Lai savienotu ilgtspējīgu tautsaimniecības attīstību ar rūpēm par darbiniekiem un viņu ģimenēm, gan ekonomisko grūtību periodā, gan situācijā, kad spriedze darba tirgū sekmē ar produktivitāti nesaskaņotu darba algu kāpumu, ieteicams izmantot darbinieku finanšu līdzdalības (DFL) programmas. Lai sekmētu DFL ieviešanu Latvijā, ienākumam, kas ieguldīts DFL programmās jānosaka atvieglojumi, analogiski kā ienākumam, kas ieguldīts apdrošināšanas programmās.

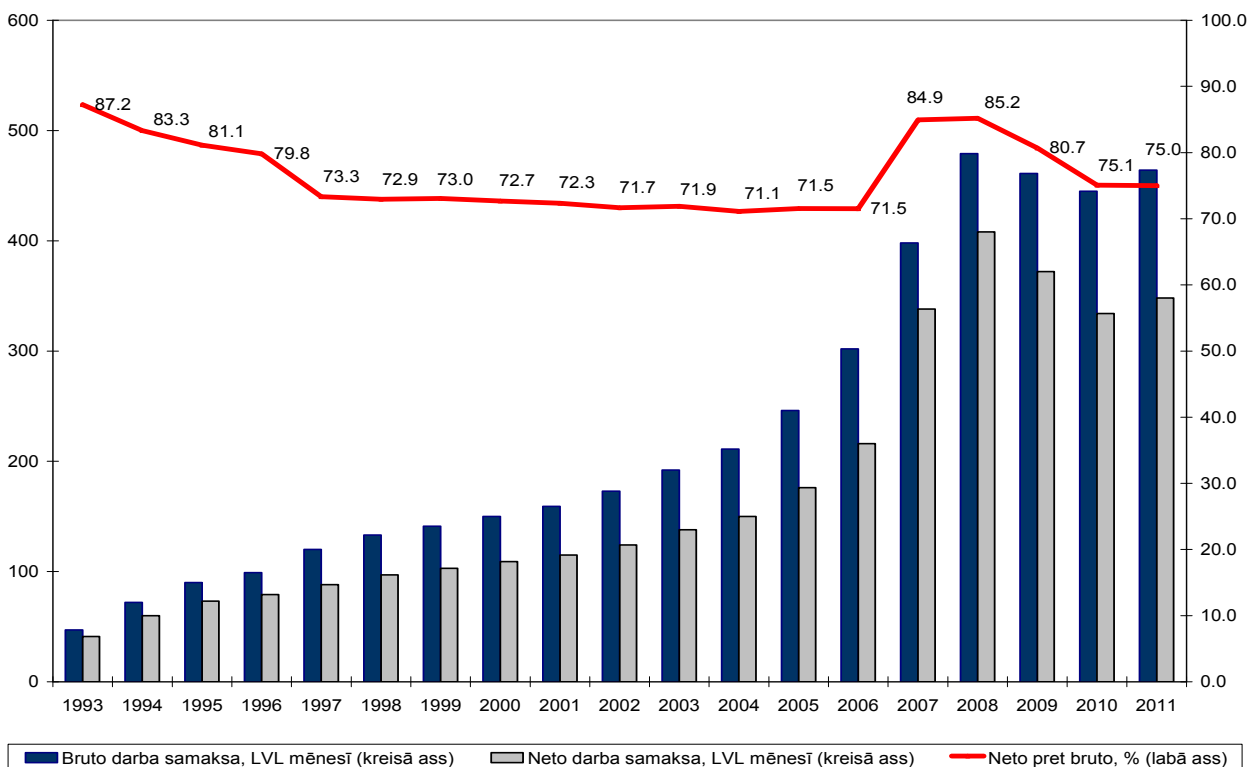
Ekspertīzi veica akad. **Raita Karnīte, SIA „EPC”**.

1. Darba nodokļi un darbaspēka nodokļi

LR Finanšu ministrijas Informatīvajā ziņojumā (2011. gads)¹ jēdziens **darba nodokļi** (*labor taxes*) definēts kā nodokļu un maksājumu kopums, kurā ietilpst **gan darba devēja, gan darba ņēmēja** valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas (VSAOI) un iedzīvotāju ienākuma nodoklis (IIN), ņemot vērā neapliekamo minimumu un nodokļa atvieglojumus par apgādībā esošām personām. **Darbaspēka nodokļi** (*labor force taxes*) ir nodokļu un maksājumu kopums, kurā ietilpst **darba ņēmēja** VSAOI un IIN, ņemot vērā neapliekamo minimumu un nodokļa atvieglojumus par apgādībā esošām personām.

Šajā ekspertīzē analizēti trīs nodokļi un maksājumi, kas pilnīgi vai daļēji iekļaujas darba nodokļu kategorijā un iekļauj darbaspēka nodokļus:

- iedzīvotāju ienākuma nodoklis,
- valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas,
- mikrouzņēmumu nodoklis (MUN) (maksājums sadalīts starp IIN un VSAOI maksāšanas vietām).

1. attēls. Bruto un neto darba samaksas salīdzinājums.

Avots: CSP datubāze.

1. attēlā redzams, ka darbaspēka nodokļu slogs, ko raksturo starpība starp bruto un neto algu, laikposmā no 1993. gada līdz 2006. gadam ir pieaudzis (neto darba samaksas attiecība pret bruto samazinās). Uzplaukuma periodā 2007. un 2008. gadā tas samazinājies (neto darba samaksas attiecība pret bruto pieaug). Pēc IIN pamatlīkmes pazemināšanas 2009. gadā starpība starp bruto un neto algu nevis samazinājās, bet palielinājās, turpretī pēc ievērojamas pamatlīkmes paaugstināšanas 2011. gadā, starpība starp un bruto algu tikai nedaudz palielinājās (par 0,1% - no 24,9% uz 25%).

¹ Informatīvais ziņojums par Pasākumu plāna ēnu ekonomikas apkarošānai un godīgas konkurences nodrošināšanai 2010.-2013.gadam 3.pasākuma – izvērtēt pastāvošos iedzīvotāju ienākuma nodokļa atvieglojumus no to efektivitātes un nodokļu administrēšanas viedokļa ieviešanu izpildi.

1.1. Iedzīvotāju ienākumu nodoklis

IIN piemērošanu regulē likums *Par iedzīvotāju ienākuma nodokli*, 22 Ministru Kabineta (MK) noteikumi un viens MK rīkojums (1. pielikums). Likums *Par iedzīvotāju ienākuma nodokli* pieņemts 1993. gada 11. maijā un stājās spēkā 1994. gada 1. janvārī. Kopš pieņemšanas likums grozīts 42 reizes (2. pielikums), dažkārt vairākas reizes gadā. 1995. gada 31. maijā likums *Par iedzīvotāju ienākuma nodokli* būtiski grozīts un vairāku pantu turpmākie grozījumi atsaucas tikai uz šo grozījumu rezultātā pieņemto likuma redakciju.

Kā redzams uzskaitījumā (2. pielikums), sevišķi bieži grozījumi bijuši, sākot ar 2006. gadu: likums grozīts trīs reizes 2007, 2008. un 2009. gadā, četras reizes 2006. gadā un 2011. gadā, piecas reizes 2010, un vienu reizi 2012. gadā – septiņu gadu laikā 22 reizes. 2007. gada 17. aprīlī stājās spēkā Satversmes tiesas spriedums *Par likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" 22. panta ceturtās daļas otrā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam*. Apstrīdētā norma bija 22. panta ceturtās daļas otrais teikums, no kura izriet, ka attaisnojuma dokumenti, kas iesniegti pēc Valsts ieņēmumu dienesta (VID) noteiktā deklarācijas vai tās precizējuma iesniegšanas termiņa, nav uzskatāmi par pierādījumiem un nav izmantojami lietā. Tādējādi lietā par pierādījumiem atzīstami tikai tie attaisnojuma dokumenti, kuri VID rīcībā tika nodoti līdz VID noteiktajam termiņam.

Satversmes tiesa atzina likuma *Par iedzīvotāju ienākuma nodokli* 22. panta ceturtās daļas otro teikumu par neatbilstošu LR Satversmes 92. pantam un spēkā neesošu no 2007. gada 1. oktobra. Satversmes tiesa arī nosprieda, ka attiecībā uz administratīvajām lietām, kas ierosinātas līdz šī Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienai, atzīt likuma *Par iedzīvotāju ienākuma nodokli* 22. panta ceturtās daļas otro teikumu par neatbilstošu LR Satversmes 92. pantam un spēkā neesošu no sprieduma spēkā stāšanās dienas. Satversmes tiesas gadījums un likuma maiņas prakse (grozījumi galvenokārt finanšu normās, skat arī 6. tabulu) liecina, ka IIN dažādos, dažkārt pat juridiski apšaubāmos veidos, tiek izmantots budžeta ienākumu stabilizēšanai.

Šīs ekspertīzes 7. daļā analizētas likuma *Par iedzīvotāju ienākuma nodokli* normas, kas ļauj saprast IIN būtību, iekasēšanas un izmantošanas kārtību, un kuru izmaiņas varētu ietekmēt pasūtītāju interesējošos aspektus – cienīgs darbs un cienīgi ieņēmumi, tautsaimniecības attīstība un iedzīvotāju labklājība, ilgtspējīga valsts fiskālā politika, sociāli atbildīga uzņēmējdarbība.

Uzsākot analīzi, ņemts vērā, ka sabiedrībā tiek uzturēta pārliecība par augstu darba nodokļu slogu, kas kavē valsts tautsaimniecības attīstību un nodarbinātību. Šo uzskatu īpaši uztur starptautisko institūciju pārstāvji, ārvalstu konsultanti un ieguldītāji.

1.1.1. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa likmes Latvijā un ES dalībvalstīs, un devums valsts budžetā

Informācija par IIN nodokļa likmju dinamiku Latvijā un darba nodokļu likmēm ārvalstīs analīzei un secinājumiem par Latviju aizgūta no ticama apkopojosa avota – LR FM Informatīva ziņojuma² un aktualizēta ar ziņām no diviem interneta portāliem - interneta portāla worldwide-tax.com (4. tabula) un Interneta portālā www.wealthprotectionreport.co.uk/public (3. pielikums). FM informatīvajā ziņojumā informācija par ES valstīm iegūta *European Tax Handbook 2010*, bet tie ir 2009. gada dati, tāpēc interneta avotos iegūti jaunāki dati, kas salīdzināti savstarpēji un ar minēto avotu, lai pārlicinātos par datu ticamību.

IIN likmes nosaka likuma 15. pants. Tās apkopotas 1. tabulā.

² *Informatīvais ziņojums par Pasākumu plāna ēnu ekonomikas apkarošānai un godīgas konkurences nodrošināšanai 2010.-2013.gadam 3.pasākuma – izvērtēt pastāvošos iedzīvotāju ienākuma nodokļa atvieglojumus no to efektivitātes un nodokļu administrēšanas viedokļa ieviešanu izpildi.*

<http://www.fm.gov.lv/files/files/458980485137001316519058659808.pdf>

1. tabula. Likumā *Par iedzīvotāju ienākuma nodokli* noteiktās likmes

Apliekamā ienākuma veids	Likme
Gada apliekamais ienākums	25%
Mēneša apliekamais ienākums algas nodokļa maksātājam	25%
Saimnieciskās darbības ienākums	10%
Ienākums no kapitāla, kas nav kapitāla pieaugums	15%
Likuma 11.9 panta 15. daļas 1. punktā minētais ienākums ³	25%
11.9 panta 15. daļas 2. punktā minētais ienākums ⁴	10%
3. panta 3. daļas 7.1 punktā ⁵ minētais ienākums, ja šā ienākuma izmaksātājs ietur nodokli ienākuma izmaksas vietā	2% likme no izmaksātās atlīdzības apmēra
Fiksētā ienākuma nodoklis	5% no taksācijas perioda ieņēmumiem no saimnieciskās darbības
Papildu likme ieņēmumiem, kas pārsniedz 10 000 latu	7% apmērā
Patentmaksā (atkarībā no saimnieciskās darbības jomas, par kurām maksātājs var veikt patentmaksu)	30 līdz 120 latiem mēnesī
Likuma 3. panta 3. daļas 9.1 un 9.2 punktā un 8. panta 3. daļas 15. un 15.1 punktā minētais ienākums, kā arī 11. panta 12. daļā minētais ienākums no īpašuma ⁶	10%
Mikrouzņēmuma (MU) darbinieka vai MU īpašnieka ienākums	Atbilstoši <i>Mikrouzņēmumu nodokļa likumam</i>

Avots: Likums *Par iedzīvotāju ienākumu nodokli*.

³ 11.9 panta (*Ienākuma no kapitāla noteikšana*) 15. daļa: „Apliekamo ienākumu no apdrošināšanas atlīdzības, kas izmaksāta saskaņā ar dzīvības apdrošināšanas līgumu (ar līdzekļu uzkrāšanu), kuru apdrošinātā interesēs noslēdzis darba devējs (vai cits apdrošinājuma ņēmējs — juridiskā persona), pienākot apdrošināšanas līgumā paredzētajam beigu termiņam vai laužot līgumu pirms termiņa, sadala šādi:

1) ienākums no apdrošināšanas atlīdzības, **kas atbilst** darba devēja (vai cita apdrošinājuma ņēmēja — juridiskās personas) samaksāto apdrošināšanas prēmiju apmēram.”;

⁴ 11.9 panta (*Ienākuma no kapitāla noteikšana*) 15. daļa: „Apliekamo ienākumu no apdrošināšanas atlīdzības, kas izmaksāta saskaņā ar dzīvības apdrošināšanas līgumu (ar līdzekļu uzkrāšanu), kuru apdrošinātā interesēs noslēdzis darba devējs (vai cits apdrošinājuma ņēmējs — juridiskā persona), pienākot apdrošināšanas līgumā paredzētajam beigu termiņam vai laužot līgumu pirms termiņa, sadala šādi:

2) ienākums no apdrošināšanas atlīdzības, **kas pārsniedz** darba devēja (vai cita apdrošinājuma ņēmēja — juridiskās personas) samaksāto apdrošināšanas prēmiju apmēru”.

⁵ 3. panta trešās daļas (*Ārvalsts nodokļa maksātāja (nerezidenta) ar nodokli apliekamais ienākums*) 7.1 punkts: „Ienākums no LR esoša nekustamā īpašuma atsavināšanas un citu kapitāla aktīvu atsavināšanas ienākums atbilstoši šā likuma 11.9 pantam, izņemot ienākumu no publiskā apgrozībā esošu finanšu instrumentu atsavināšanas, arī no Latvijas vai citas Eiropas Savienības dalībvalsts vai Eiropas Ekonomikas zonas valsts un pašvaldību parāda vērtspapīru atsavināšanas”;

⁶ 3. panta trešās daļas (*Ārvalsts nodokļa maksātāja (nerezidenta) ar nodokli apliekamais ienākums*):

9.1) ienākums no fiziskās personas īpašumā esoša augoša meža atsavināšanas izciršanai un tajā iegūto kokmateriālu atsavināšanas, kā arī atbalsta summas par saimnieciskās darbības ierobežojumiem meža īpašniekiem, kuriem meža apsaimniekošana nav saimnieciskās darbības veids;

9.2) ienākums no metāllūžņu pārdošanas;

8. panta (*Gada apliekamā ienākuma avoti*) 3. daļa (pārējie fiziskās personas ienākumi, par kuriem ir jāmaksā nodoklis);

15) ienākumi no fiziskās personas īpašumā esoša augoša meža atsavināšanas izciršanai un tajā iegūto kokmateriālu atsavināšanas, kā arī atbalsta summas par saimnieciskās darbības ierobežojumiem meža īpašniekiem, kuriem meža apsaimniekošana nav saimnieciskās darbības veids;

15.1) ienākumi no metāllūžņu pārdošanas;

Latvijā IIN pamatlíkme laika periodā no 1994. gada līdz 2008. gadam nemainījās un bija 25%. Sākot no 2009. gada, IIN pamatlíkme ir diezgan būtiski mainīta – gan palielināta, gan samazināta (2. tabula).

2. tabula. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa likmes rezidentiem Latvijā 2009. -2011. gadā

	2009	2010	2011
Nodokļa pamatlíkme	23%	26%	25%
Nodokļa líkme saimnieciskās darbības veicējiem	15%	26%	25%
Nodokļa líkme ienākumam no kapitāla, kas nav kapitāla pieaugums (t.sk. dividendēm)	–	10%	10%
Nodokļa líkme ienākumam no kapitāla pieauguma	–	15%	15%
Nodokļa líkme no ienākuma par fiziskās personas īpašumā esoša, augoša meža atsavināšanas izciršanai un tajā iegūto kokmateriālu atsavināšanas	–	10%	10%

Avots: LR FM informatīvais ziņojums, 2. tabula, 16. lpp.

LR FM Ziņojumā atrodami vērtīgi dati par darba nodokļiem ES dalībvalstīs (3. tabula). Latvija ir viena no septiņām ES dalībvalstīm (Bulgārija, Čehija, Igaunija, Latvija, Lietuva, Rumānija, Slovākija), kurās ieņēmumiem tiek piemērota vienotā IIN standartlíkme (3., 4. tabula). Neliela progresivitāte tiek panākta ar neapliekamā minimuma palīdzību. Pārējās ES dalībvalstīs tiek piemērotas progresīvās IIN líkmes.

3. tabula. IIN minimālās un maksimālās líkmes, neapliekamais minimums, darba ņēmēja un darba devēja VSAOI líkmes 2010. gadā ES dalībvalstīs⁷

	Valsts	IIN líkmes		Neapliekamais min, EUR gadā	VSAOI líkmes		
		min	max		Darba devēja	Darba ņēmēja	Kopā
1	Zviedrija	49%	57,77%	1389 - 3634	31,42%	7,00%	38,42%
2	Nīderlande	2,3%	52%	1987	19,43%	38,20%	57,63%
3	Dānija	29,3%	51,5%	5756	0,00%	16,00%	16,00%
4	Somija	25%	51%	0 – 650 - 3570	20,95%	7,30%	28,25%
5	Lielbritānija	20%	50%	7619	12,80%	11,00%	23,80%
6	Beļģija	25%	50%	6430 - 6690	24,77%	13,07%	37,84%
7	Austrija	36,5%	50%	11000	21,70%	17,70%	39,40%
8	Vācija	14%	45%	8004	19,33%	20,23%	39,56%
9	Itālija	23%	43%	0 - 1840	40,00%	10,00%	50,00%
10	Spānija	24%	43%	5151	30,90%	6,35%	37,25%
11	Portugāle	10,5%	42%	2970	23,75%	11,00%	34,75%
12	Slovēnija	16%	41%	3100 - 6120	16,10%	22,10%	38,20%
13	Īrija	20%	41%	1830 - 3666	10,75%	13,00%	23,75%
14	Francija	5,5%	40%	5875	49,70%	20,90%	70,60%
15	Griekija	24%	40%	12000	28,06%	16,00%	44,06%
16	Norvēģija	33,5%	40%	5363	14,10%	7,80%	21,90%
17	Luksemburga	8,2%	38,95%	11265	15,73%	12,35%	28,08%
18	Malta	15%	35%	8500	10,00%	10,00%	20,00%
19	Ungārija	17%	32%	0 - 665	47,50%	17,00%	64,50%
20	Polija	18%	32%	778	18,81%	22,71%	41,52%
21	Kipra	20%	30%	19500	10,50%	6,80%	17,30%
22	Latvija	26%		598	24,09%	9,00%	33,09%
23	Igaunija	21%		1725	34,40%	2,80%	37,20%
24	Slovākija	19%		0-3556	35,20%	13,40%	48,60%
25	Rumānija	16%		0 - 700	28,60%	16,50%	45,10%
26	Lietuva	15%		0-1637	31,27%	9,00%	40,27%
27	Čehija	15%		983	34,00%	11,00%	45,00%
28	Bulgārija	10%		-	17,25%	12,10%	29,35%

⁷ Informācija par nodokļiem: *European Tax Handbook* 2010.

Avots: FM Informatīvais ziņojums

Izpētes gaitā novērots, ka nodokļu normatīvi dažādos avotos atšķiras. Ekspertīzes pamattekstā, papildus LR FM publicētajiem datiem sniegtas ziņas no interneta portāla worldwide-tax.com, kur dati daļēji atjaunoti 2012. gada 20. maijā. Šajā avotā atrodamas plašas ziņas par pasaules valstu nodokļu sistēmām. Pēc šī avota datiem arī Ungārijā tiek pielietota vienota IIN standartlikme. 3. pielikumā ievietoti portālā www.wealthprotectionreport.co.uk/public publicētie dati.

4. tabula. Interneta portālā worldwide-tax.com publicētie dati par darba nodokļu likmēm pasaules valstīs (dati daļēji atjaunoti 2012. gada 20. maijā)

	UIN	IIN	PVN
Argentīna	35%	9 - 35%	21%
Austrālija	30%	17 - 45%	10% GST*
Austrija	25%	21 - 50%	20%
Barbadosa	25%	20 / 35%	17.5%
Baltkrievija	18%	12%	20%
Beļģija	33,99%	25 - 50%	21%
Brazīlija	34%	7,5 – 27,5%	17-25%
Bulgārija	10%	10%	20%
Kanāda	16,5% (federālā)	15 - 29% (federālā)	5% GST
Ķīna	25%	3 - 45%	17%
Horvātija	20%	12 - 40%	23%
Kipra	10%	0 - 35%	17%
Čehija	19%	15%	20%
Dānija	25%	38 - 59%	25%
Ēģipte	25%	10 - 20%	10% GST
Igaunija	21%	20%	20%
Somija	24,5%	6.5 – 29,75%	23%
Francija	33,33%	5,5 - 41%	19.6%
Gruzija	15%	20%	18%
Vācija	30 - 33% (efektīvā likme)	14 - 45%	19%
Gibraltārs	10%	0 - 40%	-
Grieķija	20%	0 - 45%	23%
Honkonga	16,5%	2 - 17%	-
Ungārija	10 / 19%	16%	27%
Indija	30 - 40%	10 - 30%	12,5%
Indonēzija	25%	5 - 30%	10%
Īrija	12,5%	20 - 41%	23%
Izraēla	25%	10 - 48%	16%
Itālija	27,5%	23 - 43%	21%
Japāna	25,5%	5 - 50%	5% (patēriņš)
Latvija	15%	23%	22%
Lībija	20%	15%	-
Lietuva	15%	15 / 20%	21%
Luksemburga	21%	0 - 38%	15%
Malta	35%	15 - 35%	18%
Meksika	30%	0 - 30%	16%
Monako	30%	0%	19,6%

	UIN	IIN	PVN
Maroka	30%	0 – 41,5%	20%
Melnkalne	9%	9%	17%
Nīderlande	20 - 25%	0 - 52%	19%
Jaunzēlande	28%	0 - 39%	15% GST
Norvēģija	28%	28 - 49%	25%
Pakistāna	35%	0 - 25%	17%
Panama	25%	15 - 25%	7%
Filipīnas	30%	5 - 32%	12%
Polija	19%	18 / 32%	23%
Portugāle	12,5 / 25%	11,5 – 46,5%	23%
Rumānija	16%	16%	24%
Krievija	20%	13%	18%
Saūda Arābija	20%	20%	-
Serbija	10%	10 - 20%	18%
Singapūra	17%	3,5 - 20%	7% GST
Slovākija	19%	19%	20%
Slovēnija	18%	16 - 41%	20%
Dienvīdāfrika	28%	0 - 40%	14%
Spānija	30%	24,75 - 52%	18%
Zviedrija	26.3%	0 - 57%	25%
Šveice	12,5 - 24%	0 – 11,5% (federālā)	8%
Taizeme	23%	5 - 37%	7%
Tunisija	30%	15 - 35%	18%
Turcija	20%	15 - 35%	18%
Apvienotā Karaliste	24%	0 - 50%	20%
Ukraina	23%	15 / 17%	20%
ASV	15 - 35%	15 - 35%	-
Vjetnama	25%	5 - 35%	10%
Zambija	35%	0 - 35%	16%

* Preču un pakalpojumu nodoklis (*goods and services tax*).

Source: <http://www.worldwide-tax.com/>

Salīdzinot ar citām ES dalībvalstīm, Latvijā nodokļu likme ir zema un neapliekamais minimums ir pats zemākais ES (neskaitot Bulgāriju, kur neapliekamais minimums nav norādīts) (3. tabula).

FM ziņojumā atsaucas uz Pasaules bankas pētījumu, kurā atzīts, ka ES jaunajās dalībvalstīs darbaspēka struktūrā lielāks pārpalīkums ir darbinieki ar zemām prasmēm. Šajās valstīs ir lielāks darbaspēka nodokļu ieņēmumu īpatsvars un ir raksturīga zemāka nodokļu sistēmas progresivitāte⁸. 4. tabulas dati liecina, ka arī ārpus ES dalībvalstīm IIN likmes ir zemas nabadzīgākajās valstīs (piemēram, Baltkrievijā 12%, Ukrainā 15%, Gruzijā 20%, Lībijā 15%) un augstas labklājības valstīs (līdz 50% Austrijā, Beļģijā, arī Japānā, līdz 59% Dānijā).

1.1.2. Iedzīvotāju ienākuma nodokļa izlietojums

Iedzīvotāju ienākuma nodokļa izlietojumu raksturo **nodokļa sadalījums starp valsts un pašvaldību budžetiem**, ko nosaka likuma *Par iedzīvotāju ienākuma nodokli* 26. pants.

⁸ World Bank EU-8 Quarterly Economic Report, Special topic: Labor taxes and employment in the EU8, April 2005.

Nodokļa summas, no kurām atskaitītas likuma 19. panta ceturtajā daļā minētās summas⁹, tiek ieskaitītas maksātāja deklarētās dzīvesvietas pašvaldības budžetā¹⁰ un valsts pamatbudžetā atbilstoši gadskārtējā valsts budžeta likumā noteiktajam sadalījumam (2012. gadā 80% pašvaldību un 20% valsts budžetā). Kārtību, kādā nodokļa summas un ar to saistītās nokavējuma naudas un soda naudas tiek ieskaitītas budžetā, nosaka MK.

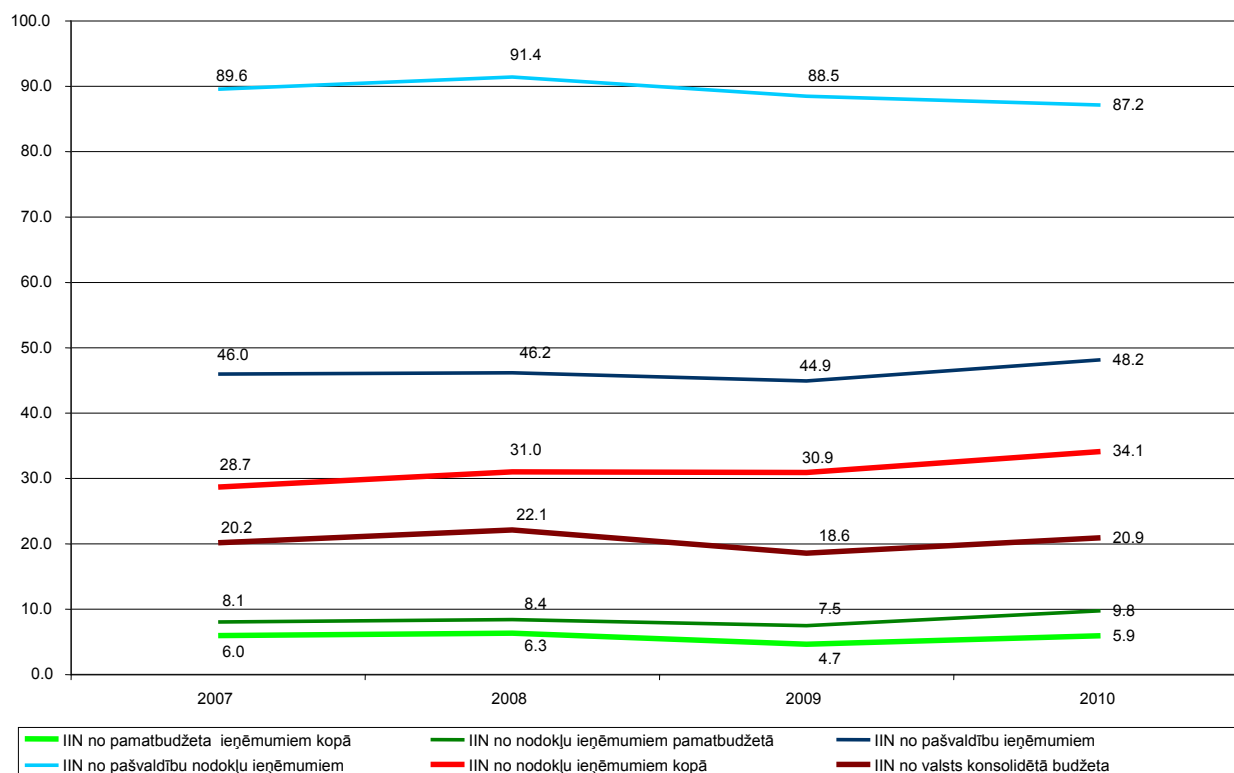
Nerezidenta nodokļa summa no Latvijā gūtā ienākuma, atbilstoši valsts budžeta likumā noteiktajam sadalījumam, tiek ieskaitīta valsts pamatbudžetā un pašvaldības budžetā:

- pēc darba devēja atrašanās vietas — no ienākuma no algota darba;
- kurā atrodas atsavinātais nekustamais īpašums — no nekustamā īpašuma pārdošanas ienākuma;
- kurā atrodas nekustamais īpašums — no ienākuma no LR esoša nekustamā īpašuma izmantošanas;
- ienākuma izmaksātāja atrašanās vietas vai deklarētās dzīvesvietas pašvaldības budžetā — no citiem ienākumiem.

Patentmaksa tiek ieskaitīta budžetā šādā sadalījumā:

- 67% valsts sociālās apdrošināšanas speciālajā budžetā;
- 33% maksātāja deklarētās dzīvesvietas pašvaldības budžetā.

IIN daļa valsts un pašvaldību budžetos parādīta 2. attēlā.

2. attēls. IIN daļa valsts konsolidētā budžetā, valdības budžetā un pašvaldību budžetā kopējā apjomā un nodokļu ieņēmumu apjomā.

Avots: Valsts kases dati, www.valstskase.gov.lv

⁹ 19. panta ceturta daļa nosaka, ka ja rezumējošā kārtībā aprēķinātā summa pēc pārbaudes izrādās mazāka par avansā samaksāto, VID triju mēnešu laikā no deklarācijas iesniegšanas dienas atmaksā maksātājam radušos starpību.

¹⁰ Tās pašvaldības budžetā, kuras administratīvajā teritorijā personas deklarētā dzīvesvieta bija taksācijas gada sākumā.

IIN dod apmēram 20% valsts kopbudžeta ieņēmumu un apmēram trešdaļu valsts kopbudžeta nodokļu ieņēmumu. IIN ir pašvaldību budžetu galvenais ienākumu avots – tas nodrošina gandrīz pusi pašvaldību budžeta ieņēmumu un 90% no pašvaldību budžeta nodokļu ieņēmumiem. Tāpēc likumā noteikts, ka pieņemot lēmumu par mēneša neapliekamā minimuma un nodokļa atvieglojumu apmēru, MK izvērtē šāda lēmuma ietekmi uz pašvaldību ieņēmumiem un, ja nepieciešams, paredz valsts budžeta likumprojektā kompensāciju pašvaldību ieņēmumu bāzes samazinājumam.

Valsts un pašvaldību budžetu dati liecina, ka IIN tiek izlietots sociālām vajadzībām. Izglītības iestāžu finansējums ir liels pašvaldību izdevumu postenis. Savukārt valsts budžetā novirzīto IIN daļu pēc nerakstīta likuma, kas atbilst 1990-o gadu vidū izvirzītajai, bet līdz šim neieviestajai veselības apdrošināšanas koncepcijai, vajadzētu tērēt vienīgi veselības aprūpes finansēšanai.

1.1.3. Paredzamās izmaiņas

2011. gada 7. septembrī, finanšu ministrs Andris Vilks un valdības sadarbības partneri: sociālais partneris Latvijas Darba devēju konfederācija (LDDK), Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kamera (LTRK), Zemnieku saeima un Latvijas Komerčbanku asociācija (LKA) ir parakstījuši kopīgi izstrādātu dokumentu *Nodokļu politikas stratēģija 2011. - 2014. gadam*. Šajā dokumentā par IIN paredzēts¹¹: „IIN ieņēmumus 2013. – 2014. gadam saglabāt 2012. gada plāna apmērā. Ja minētais ieņēmumu apjoms tiek pārsniegts, tad nākošajā gadā proporcionāli samazināt IIN slogu, prioritāri samazinot nodokļa slogu iedzīvotājiem ar zemiem ieņēmumiem. Katru gadu, veidojot nākošā gada budžetu, tiek pieņemts lēmums par IIN samazināšanas apjomu un veidu, sākotnēji priekšroku dodot ar IIN neapliekamā minimuma un atvieglojuma par apgādībā esošajām personām paaugstināšanai. Nodokļu politikas vidēja termiņa mērķis IIN jomā ir samazināt nodokļa slogu līdz Lietuvas un Igaunijas līmenim.”

Saskaņā ar FM informāciju 2012. gada 1. janvārī stājās spēkā šādi grozījumi likumā *Par iedzīvotāju ienākuma nodokli*.¹²

- sīkāk atrunāta kārtība, kādā piemērojams nodokļa atvieglojums un nosakāms apliekamais ienākums gadījumā, ja ir noslēgts dzīvības apdrošināšanas līgums (ar līdzekļu uzkrāšanu), kas paredz daļēju uzkrājumu izmaksu;
- noteikts, ka ar 2012. gadu nodokļa likme, ko piemēro ienākumam no īpašuma, ja nodokļa maksātājs nav reģistrējies kā saimnieciskās darbības veicējs sakarā ar to, ka ar minētā īpašuma uzturēšanu saistītie izdevumi ir nebūtiski un nodokļa maksātājs par to ir paziņojis VID, tiek mainīta no 25% uz 10%, tas ir, šāds ienākums ir pielīdzināts ienākumam no kapitāla;
- noteikts ierobežojums par darbaspēka nodrošināšanas pakalpojumu saņemšanu no mikrouzņēmumiem (MU) – izpildoties noteiktiem kritērijiem, šāda veida pakalpojumi tiek pielīdzināti personāla nomai un attiecīgi personāla nomniekam tiek uzlikts pienākums vispārējā kārtībā aprēķināt nodokli no iznomātā personāla ienākuma;
- noteikts, ka ienākumam no metāllūžņu pārdošanas piemēro 10% likmi;
- noteikts, ka izložu un azartspēļu ienākumu neapliek ar IIN.

Turpmāk pieņemtie grozījumi likumā par IIN paredz, ka trīs gadu laikā IIN likme tiks samazināta par pieciem procentpunktiem - no pašreizējiem 25% līdz 20%. Paredzēts, ka no 2013. gada 1. janvāra IIN likme būs 24%, 2014. gadā tā būs 22%, bet 2015. gadā - 20%.

IIN samazināšana nelabvēlīgi ietekmē pašvaldību budžetu. Latvijas Pašvaldību savienības (LPS) informācija liecina, ka pašvaldību daļa krīzes gados valsts un pašvaldību kopējos izdevumos ir samazinājusies no 29% uz 22%. LPS aprēķinājusi, ka 2013. gadā, samazinot IIN līdz 24%,

¹¹ <http://www.fm.gov.lv/files/files/048A3E146702001315573265669805.doc>

¹² LR FM mājas lapa

zaudējumi pašvaldību budžetā būs 24,4 miljoni latu, 2014. gadā, kad IIN tiks samazināts līdz 22%, samazinājums pašvaldību budžetā būs 78,5 miljonu latu apmērā, bet 2015. gadā, kad IIN būs 20%, zaudējumi būs 138,6 miljoni latu.¹³

2012. gada martā pieņemtie grozījumi paredz, ka no 2013. gada 1. janvāra dividenžu maksājumi nerezidentu uzņēmumiem būs atbrīvoti no IIN. Sākot no 2014. gada 1. janvāra izņēmums būs arī procentu un autora honorāra maksājums.

1.2. Sociālie maksājumi

Sociālos maksājumus regulē LR likums *Par valsts sociālo apdrošināšanu* un 8 MK noteikumi (1. pielikums). Likums *Par valsts sociālo apdrošināšanu* pieņemts 1997. gada 1. oktobrī, stājās spēkā 1998. gada 1. janvārī. Likumā veikti 24 grozījumi (2. pielikums) – ievērojami mazāk kā likumā *Par iedzīvotāju ieņēmuma nodokli*.

1.2.1. Sociālo maksājumu likmju salīdzinājums ES dalībvalstīs un devums valsts budžetā

Ar jēdzienu „sociālie maksājumi” („sociālās iemaksas”) šajā ekspertīzē saprot valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas (VSAOI) un sociālās apdrošināšanas brīvprātīgās iemaksas.

Sociālo maksājumu daba pasaules valstīs atšķiras, tāpēc likmes parasti netiek salīdzinātas. LR FM Informatīvajā ziņojumā ir salīdzinātas likmes ES dalībvalstīs, taču tabulā redzamas lielas likmju atšķirības (piemēram, 70% Francijā un 17,3% Kiprā), kas nav izskaidrojamas bez papildus informācijas. Citos avotos sociālo maksājumu likmju salīdzinājumu neizdevās atrast.

Latvijā VSAOI likme veidojas kā atsevišķu sociālās apdrošināšanas pakalpojumu (apdrošināšanas veidu) likmju summa, un to sadala divās daļās – darba ņēmēja iemaksa un darba devēja iemaksa. Likuma 4. pants nosaka, ka **sociālās apdrošināšanas veidi** ir:

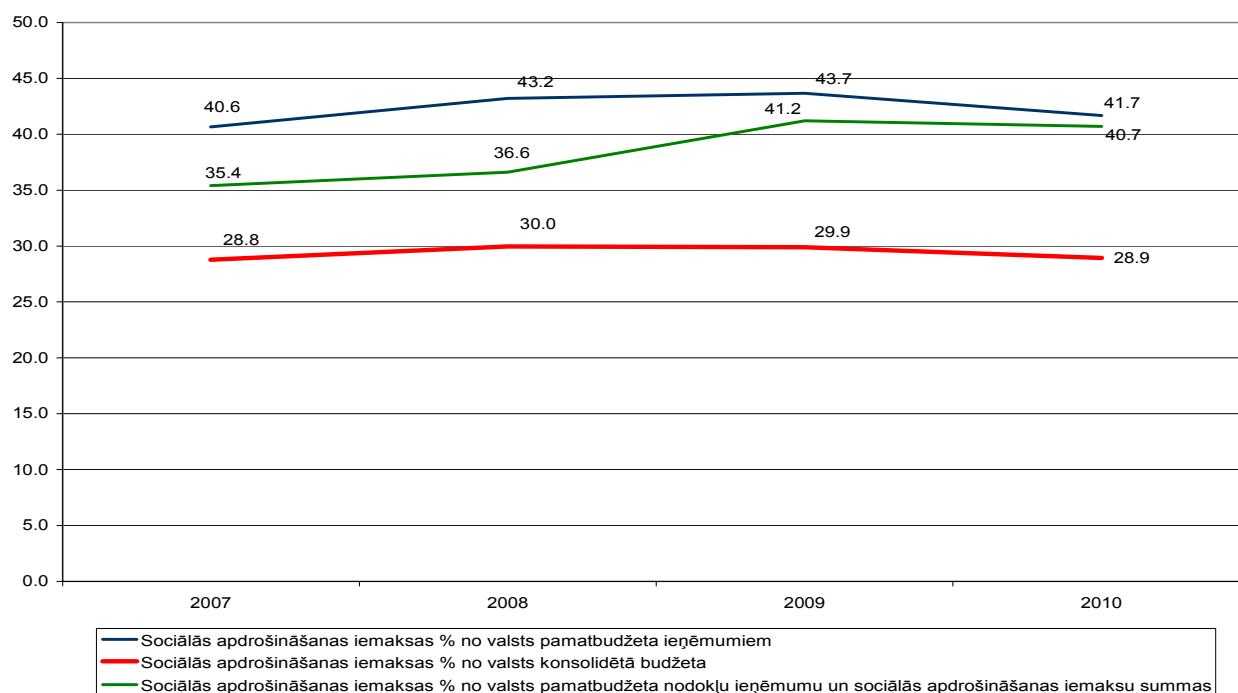
- valsts pensiju apdrošināšana (pensiju apdrošināšana);
- sociālā apdrošināšana bezdarba gadījumam (apdrošināšana pret bezdarbu);
- sociālā apdrošināšana pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām (darba negadījumu apdrošināšana);
- invaliditātes apdrošināšana;
- maternitātes un slimības apdrošināšana;
- vecāku apdrošināšana.

Sociāli apdrošināto personu sadalījumu pa sociālās apdrošināšanas veidiem nosaka likums *Par valsts sociālo apdrošināšanu* un tas apkopots šīs ekspertīzes 7. daļā (10. tabula). Atbilstoši 1990.-o gadu vidū pieņemtajai koncepcijai, VSAOI likmei vajadzēja pakāpeniski samazināties, taču šis nodoms nav īstenots. Pašlaik VSAOI pamatlikme pilnam apdrošināšanas pakalpojumu komplektam ir 11% no aprēķinātās darba algas darba ņēmēja iemaksām un 24,09% darba devēja iemaksām, un tā ir augstāka kā iepriekš (darba ņēmēju iemaksu likme paaugstināta no 9% uz 11%).

Latvijā sociālie maksājumi veido ievērojamu daļu valsts budžeta ieņēmumu – aptuveni trešdaļu no valsts konsolidētā budžeta ieņēmumiem un 43% no valsts pamatbudžeta ieņēmumiem (3. attēls).

Zaļā līnija liecina, ka sociālās apdrošināšanas daļa valsts pamatbudžeta un sociālās apdrošināšanas budžeta kopsummā pēckrīzes periodā ir pieaugusi. Iespējams, to sekmējusi VSAOI likmes paaugstināšana darba ņēmējiem, taču attēlā var redzēt, ka kāpums ir īslaicīgs un finansiālais ieguvums negatīvs. Vērtējumā pēc naudas plūsmas (Valsts kases dati), sociālie maksājumi bija 1265 milj. LVL 2007. gadā, 1402 milj. LVL 2008. gadā, bet tikai 1167 milj. 2009. gadā un 1093 milj. LVL 2010. gadā.

¹³ „Lai kompensētu zaudējumus, LPS lūgs palielināt pašvaldībām piekrītošo IIN daļu.” *LETA*, 10. jūnijs 2012.

3. attēls. Sociālo maksājumu daļa valsts konsolidētā budžeta ieņēmumos, valsts pamatbudžeta ieņēmumos un valsts pamatbudžeta nodokļu ieņēmumos.

Avots: Valsts kases dati.

1.2.2. Sociālo maksājumu izlietojums

Sociālos maksājumus 100% apmērā ieskaita valsts speciālajā budžetā. Daļu ieņēmumu ieskaita fondēto pensiju sistēmā (0,04% no kopējiem ienākumiem 2009. gadā, 5,89% 2010. gadā¹⁴).

Sociālo maksājumu izlietojums notiek atbilstoši sociālās apdrošināšanas jēdzienam un pamatprincipiem, kas definēti likuma *Par valsts sociālo apdrošināšanu* 3. pantā.

Sociālā apdrošināšana ir pasākumu kopums, ko organizē valsts, lai apdrošinātu personas vai tās apgādībā esošo personu risku zaudēt darba ienākumu sakarā ar sociāli apdrošinātās personas slimību, invaliditāti, maternitāti, bezdarbu, vecumu, nelaiemes gadījumu darbā vai saslimšanu ar arodslimību, bērna kopšanu, kā arī papildu izdevumiem sakarā ar sociāli apdrošinātās personas vai tās apgādībā esošās personas nāvi. Sociālā apdrošināšana ir valsts sociālās drošības sistēmas sastāvdaļa.

Sociālās apdrošināšanas pamatprincipi paredz:

- solidaritāti starp sociālās apdrošināšanas iemaksu veicējiem (maksātājiem) un sociālās apdrošināšanas pakalpojumu saņēmējiem;
- sociālās apdrošināšanas līdzekļu izmantošanu **tikai sociālās apdrošināšanas pakalpojumiem saskaņā ar likumu.**

Likuma III nodaļas *Sociālās apdrošināšanas līdzekļi un to izlietošanas kārtība* 7. pants nosaka, ka sociālās apdrošināšanas iemaksas tiek veiktas un sociālās apdrošināšanas pakalpojumi tiek finansēti no četriem speciālajiem budžetiem:

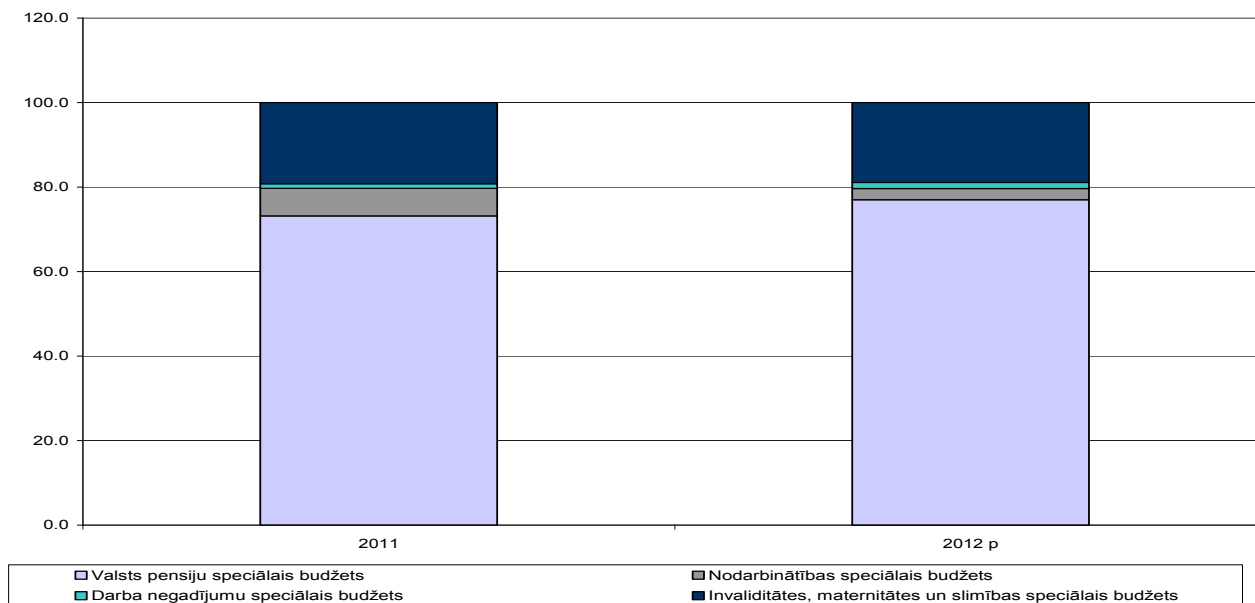
- valsts pensiju speciālā budžeta;
- nodarbinātības speciālā budžeta;
- darba negadījumu speciālā budžeta;
- invaliditātes, maternitātes un slimības speciālā budžeta.

¹⁴ Valsts kases dati par budžeta izpildi.

Sociālo budžetu izlietošana, izmantojot LR Labklājības ministrijas publicētos datus, detalizēti analizēta LBAS izdevumā *Sociālās drošības politika Latvijā krīzes apstākļos*¹⁵. Sociālās apdrošināšanas iemaksas ir sociālās apdrošināšanas speciālā budžeta galvenais ienākumu avots. Līdz 2008. gadam tās veidoja 97 – 98% no valsts sociālās apdrošināšanas speciālā budžeta, bet kopš 2009. gada sociālo iemaksu daļa samazinājusies līdz 93%¹⁶.

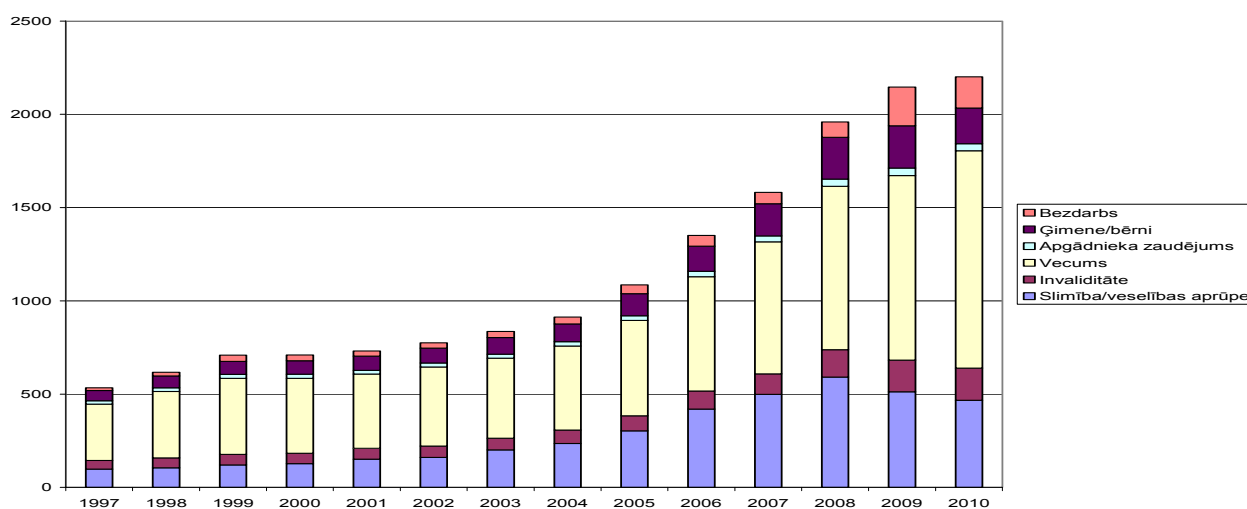
4.attēlā parādīts sociālās apdrošināšanas maksājumu sadalījums pa budžeta veidiem 2011. gadā un plāns 2012. gadam. Lielākā sastāvdaļa ir pensiju budžets. Laikposmā no 1998. gada līdz 2007. gadam pensiju budžets veidoja apmēram 70% no sociālā budžeta, sākot ar 2008. gadu tas samazinājās līdz 63,4% no sociālā budžeta. 99,5% no pensiju apdrošināšanas budžeta tiek izlietots sociālo pabalstu izmaksai.

4. attēls. Sociālās apdrošināšanas maksājumu sadalījums pa sociālās apdrošināšanas speciālā budžeta veidiem, %.

Avots: Labklājības ministrijas dati

5. un 6. attēlā uzrādīts valsts sociālā apdrošināšanas budžeta izlietojums latos un tā struktūra.

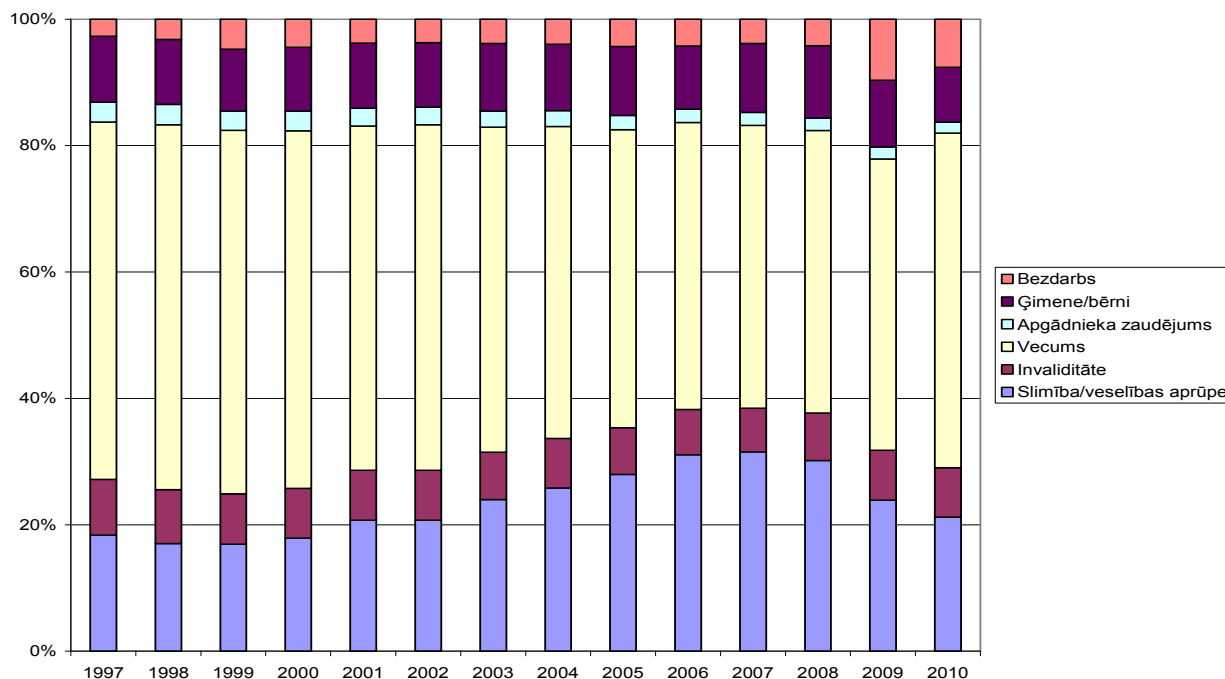

5. attēls Sociālās aizsardzības izdevumu sadalījums pa budžeta veidiem, milj. LVL.

Avots: Labklājības ministrijas dati.

¹⁵ *Sociālās drošības politika Latvijā krīzes apstākļos*. Rīga, 2011

¹⁶ Valsts kases dati par valsts budžeta izpildi.

6. attēls. Sociālās aizsardzības izdevumu struktūra, %.

Avots: Labklājības ministrijas dati.

Kā redzams no budžetu uzskaitījuma, sociālās apdrošināšanas principa par sociālās apdrošināšanas līdzekļu izmantošanu **tikai** sociālās apdrošināšanas pakalpojumiem un sociālās apdrošināšanas budžetu veidošanas un izlietošanas prakses, VSAOI likmes samazinājums nozīmē, ka **samazinās sociālās apdrošināšanas pakalpojumu finansējums**. Sociālo maksājumu kārtības izmaiņa visvairāk ietekmē pensiju nodrošinājumu.

1.2.3. Paredzamās izmaiņas

Grozījumu likumā, kas stātos spēkā 2012. gada 1. janvārī nav.

2011. gada 7. septembrī parakstītajā finanšu ministra LDDK, LTRK, Zemnieku saeimas un Latvijas Komerčbanku asociācijas parakstītajā dokumentā *Nodokļu politikas stratēģija 2011. - 2014. gadam*, par sociālajiem maksājumiem paredzēts¹⁷: Valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas nepalielināt virs šobrīd noteiktās likmes.

1.3. Mikrouzņēmumu nodoklis

Mikrouzņēmumu nodokļa (MUN) darbību regulē 2010. gada 9. augustā pieņemtais likums *Mikrouzņēmumu nodokļa likums*, kas stājās spēkā 2010. gada 1. septembrī. Uz likumu attiecas septiņi MK noteikumi (1. pielikums). Likums ir grozīts vienu reizi (15.12.2011), bet uz tā pamata izdotie tiesību akti grozīti vairākkārt.

Likums nosaka, ka MU ir individuālais komersants, individuālais uzņēmums, zemnieka vai zvejnieka saimniecība, kā arī fiziskā persona, kas reģistrēta VID kā saimnieciskās darbības veicējs, vai sabiedrība ar ierobežotu atbildību, ja tie atbilst noteiktiem kritērijiem:

- dalībnieki (ja tādi ir) ir fiziskās personas,
- apgrozījums kalendāra gadā nepārsniedz 70 tūkst. latu,
- darbinieku skaits nevienā brīdī nav lielāks par pieciem. Darbinieku skaitā **neiekļauj** personu, kura darba attiecību laikā atrodas prombūtnē (tai skaitā mācību atvaļinājumā bez darba algas

¹⁷ <http://www.fm.gov.lv/files/files/048A3E146702001315573265669805.doc>

saglabāšanas, grūtniecības, dzemdību, bērna kopšanas atvaļinājumā, atvaļinājumā bērna tēvam, adoptētājiem vai citai personai, kura faktiski kopj bērnu, kā arī atvaļinājumā bez darba samaksas saglabāšanas vai saņem slimības pabalstu) un par šo periodu nesaņem no mikrouzņēmuma ienākumu, kā arī no darba atstādinātus darbiniekus,

- sabiedrības ar ierobežotu atbildību valdes locekļi ir tikai MU darbinieki.

Likuma 2. pants nosaka, ka MU ir tiesīgs izvēlēties maksāt MUN, ja ir:

- ievēroti likumā noteiktie ierobežojumi;
- MU darbinieka ienākums no MUN maksājošā MU nepārsniedz 500 latu mēnesī;
- **ir rakstveida vienošanās ar visiem MU darbiniekiem par MUN piemērošanu** (vienošanās kā atsevišķu noteikumu var ietvert darba līgumā).

Likumā ietverta jēdzienu skaidrojuma noteikts, ka MUN ir nodoklis, kas ietver:

- VSAOI, IIN un uzņēmējdarbības riska valsts nodevu par MU darbiniekiem,
- uzņēmumu ienākuma nodokli (UIN), ja MU atbilst UIN maksātāja pazīmēm,
- MU īpašnieka IIN par MU saimnieciskās darbības ieņēmumu daļu.

Mikrouzņēmumu nodokļa likuma izpratnē MU apgrozījums ir MU saimnieciskās darbības ieņēmumi.

1.3.1. Mikrouzņēmumu nodokļa objekts un likmes

Likuma 2.1 pants nosaka, kas ir **MU darbinieka ienākums no MU**:

- MU īpašniekam — ienākums, kas ir attiecīgā ceturkšņa katrā mēnesī personīgajam patēriņam no MU izņemtie līdzekļi un citi naudā, pakalpojumu vai citā veidā gūtie ienākumi no MU, izņemot dividendes;
- MU darbiniekam, kas nodarbināts uz darba līguma pamata, — ienākums, kas ir uz pašreizējo vai iepriekšējo darba attiecību pamata par attiecīgā ceturkšņa katru mēnesi aprēķinātā darba alga un ar darba algu tieši nesaistītie maksājumi vai labumi, ko darbinieks tieši vai netieši gūst naudā vai citās lietās no darba devēja par darbu MU, ja šajā likumā nav noteikts citādi;
- MU īpašniekam, ar kuru MU ir noslēgts darba līgums, — šīs daļas 1. un 2. punktā noteikto ienākumu summu.

MU darbinieka ienākumā no MU **neietver**:

- labumu no MU piederoša vai tā rīcībā esoša vieglā pasažieru automobiļa izmantošanas tādiem uzdevumiem vai vajadzībām, kas nav saistītas ar darba pienākumu vai saimnieciskās darbības veikšanu MU, ja labuma gūšanas mēnesī par vieglo pasažieru automobili maksā uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokli;
- MU darbinieka/viņa laulātā/radinieka (radniecība līdz trešajai pakāpei *Civillikuma* izpratnē) nāves gadījumā darba devēja piešķirto bērnu pabalstu, kura vērtība nepārsniedz 150 LVL;
- komandējuma un darba brauciena izdevumu kompensāciju MU darbiniekam atbilstoši normatīvajiem aktiem, kas paredz komandējuma vai darba brauciena radīto izdevumu kompensācijas apmēru;
- kompensāciju, ko darba devējs darbiniekam izmaksā par darbiniekam piederoša personiskā transportlīdzekļa (kas atbilstoši darba līgumam tiek izmantots darba vajadzībām) nolietošanas - 0,03 latu apmērā par katru nobraukto kilometru, bet ne vairāk kā 40 LVL mēnesī;
- citas kompensācijas, kuras izmaksā darba devējs saskaņā ar *Darba likumu* un kuras ir pamatotas ar izdevumus apliecinājošiem dokumentiem.

Uz MU darbinieka ienākumu no MU neattiecinā un kā MU darbinieka ienākumu nepersonalizē MU izdevumus:

- kas nepieciešami *Darba aizsardzības likumā* noteikto darba aizsardzības prasību izpildei;
- par darbinieka apmācību, lai iegūtu, uzlabotu vai paplašinātu darbā, profesijā, amatā vai arodā nepieciešamās iemaņas un zināšanas.

MUN pamatlikme ir **9%** (6. pants).

Ja MUN maksājošā MU **darbinieku skaits** ceturksnī pārsniedz 5 darbiniekus, pamatlikmei pieskaita divus procenta punktus par katru papildus nodarbināto darbinieku. Ja MU darbinieku skaits ceturksnī ir mainīgs, MU nodokļa likmi nosaka pēc lielākā darbinieku skaita attiecīgajā ceturksnī, ņemot vērā darbiniekus, kuri nostrādājuši ne mazāk par pusi no attiecīgā ceturkšņa.

MUN likme likumā noteiktā **apgrozījuma** pārsnieguma daļai ir **20%**.

Ja MU **darbinieka ienākums** pārsniedz likumā noteikto ierobežojumu, papildus MUN pamatlikmei piemēro palielinātu likmi 20% apmērā no ar nodokli apliekamā objekta. Ja MU darbinieka ienākums no MUN maksājoša MU pārsniedz 500 latu *Darba likumā* noteiktā atļaušanas pabalsta dēļ vai tādēļ, ka viņam ir izmaksāta kompensācija par neizmantoto atvaļinājumu, darba tiesisko attiecību izbeigšanas gadījumā un ar šo personu darba tiesiskās attiecības netiek atjaunotas sešu mēnešu laikā pēc to izbeigšanas, MU darbinieka ienākuma apmēra kritērijs **netiek uzskatīts par pārsniegtu** un papildus likme nav jāpiemēro.

1.3.2. Mikrouzņēmumu nodokļa izlietojums

Likuma 8. pants nosaka MUN sadales kārtību. Valsts budžetā iemaksātā MUN ieņēmumus Valsts kase sadala šādi:

1) no MUN maksātāja — sabiedrības ar ierobežotu atbildību, individuālā uzņēmuma vai zemnieka vai zvejnieka saimniecības, kas iepriekšējā taksācijas periodā no saimnieciskajā darbībā gūtā ienākuma maksāja UIN:

- 0,1% ieskaita uzņēmējdarbības riska valsts nodevas kontā;
- 65% VSAOI kontā;
- 30% IIN kontā;
- 4,9% UIN kontā.

2) no MUN maksātāja — fiziskās personas, kas reģistrēta VID kā saimnieciskās darbības veicējs,

- 65% ieskaita VSAOI kontā;
- 35% IIN kontā.

3) no MUN maksātāja — individuālā komersanta, individuālā uzņēmuma vai zemnieka, vai zvejnieka saimniecības, kuras īpašnieks iepriekšējā taksācijas periodā no individuālā uzņēmuma, zemnieka vai zvejnieka saimniecības ienākuma maksāja IIN:

- 0,1% ieskaita uzņēmējdarbības riska valsts nodevas kontā;
- 65% VSAOI kontā;
- 34,9% IIN kontā.

MUN maksājošā MU darbinieks ir sociāli apdrošināms, sākot ar dienu, kad viņš ieguvis MUN maksājošā MU darbinieka statusu. Atbilstoši aprēķinātajai VSAOI summai Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra aprēķina valsts VSAOI objektu par pilnu kalendāra mēnesi (izņemot gadījumu, kad MUN maksājošā MU darbinieks sāk vai beidz strādāt MU) katram MUN maksājošā MU darbiniekam proporcionāli MUN deklarācijā norādītajam darbinieku skaitam katrā mēnesī un to faktiskajiem ienākumiem, piemērojot VSAOI likmi, kāda noteikta (1) darbiniekam, kurš ir apdrošināts **visiem** sociālās apdrošināšanas veidiem, vai (2) darbiniekam, kurš sasniedzis vecumu, kas dod tiesības saņemt valsts vecuma pensiju, vai kuram valsts vecuma pensija ir piešķirta (tai skaitā priekšlaicīgi), vai (3) darbiniekam, kurš ir izdienas pensijas saņēmējs vai invalīds — valsts

speciālās pensijas saņēmējs (10. tabula).

MUN maksājošā MU darbinieks var brīvprātīgi pievienoties valsts sociālajai apdrošināšanai, veicot sociālās apdrošināšanas iemaksas no brīvi izraudzītiem ienākumiem, kas nepārsniedz likuma 2. panta 4. daļā noteikto ierobežojumu¹⁸. MU darbinieks veic valsts sociālās apdrošināšanas brīvprātīgās iemaksas atbilstoši visiem sociālās apdrošināšanas veidiem. MUN maksājošā MU darbinieks, kurš sasniedzis vecumu, kas dod tiesības saņemt valsts vecuma pensiju, vai kuram valsts vecuma pensija ir piešķirta (tai skaitā priekšlaicīgi), un darbinieks, kurš ir izdienas pensijas saņēmējs vai invalīds — valsts speciālās pensijas saņēmējs, veic valsts sociālās apdrošināšanas brīvprātīgās iemaksas tāpat, kā jebkurš VSAOI maksātājs (10. tabula). Kārtību, kādā MUN maksājošā MU darbinieki brīvprātīgi pievienojas valsts sociālajai apdrošināšanai, valsts sociālās apdrošināšanas brīvprātīgo iemaksu veikšanas kārtību un šo iemaksu likmes nosaka MK.

Kā redzams, arī MUN tiek izlietots sociālās sfēras finansēšanai.

1.3.3. Paredzamās izmaiņas

2012. gadā stājas spēkā grozījumi *Mikrouzņēmumu nodokļa likumā*¹⁹:

- ieviestas pretizvairīšanās normas, nosakot, ka MU nākamajā taksācijas gadā zaudē MUN maksātāja statusu, ja tam ilgstoši nav apgrozījuma, kā arī nosakot aizliegumu atkārtoti iegūt MUN maksātāja statusu tajā pašā taksācijas gadā un pēctaksācijas gadā, ja MUN maksātājs taksācijas gada laikā ir izbeidzis saimniecisko darbību, zaudējot MUN statusu;
- precizētas atsevišķas normas par MU kritēriju ievērošanu, ja, atlaižot darbinieku, tam izmaksā atlaišanas pabalstu vai kompensāciju par neizmanto atvaļinājumu.

2011. gada 7. septembrī finanšu ministra un valdības sadarbības partneru parakstītajā dokumentā *Nodokļu politikas stratēģija 2011. -2014. gadam* par MUN partneri nav vienojušies.

2. Darbaspēka nodokļu politika un cienīgs darbs (cienīgs atalgojums)

2.1. Jēdzienu „cienīgs darbs” un „cienīgs atalgojums” skaidrojums

Pēdējā laikā bieži dzirdams apgalvojums, ka sabiedrības interesēs ir panākt, ka valstī ir nodrošināts cienīgs darbs un cienīgs atalgojums. Šī pētījuma uzdevums ir noskaidrot, kā nodrošināt cienīgu darbu un cienīgu atalgojumu, ņemot vērā gan darba devēju, gan darba ņēmēju intereses.

Starptautiskā Darba organizācija (SDO), kas ieviesusi jēdzienu “cienīgs darbs”, to skaidro kā cilvēku galveno vēlmī darba dzīves laikā – iespēju strādāt produktīvu darbu, kurš nodrošina taisnīgu atalgojumu, darba vietas drošību un ģimenes sociālo aizsardzību, labākas iespējas personīgajai izaugsmei un sociālai integrācijai, brīvību paust savas intereses, apvienoties un piedalīties lēmumu pieņemšanā, kuri skar dzīves apstākļu un vienādu iespēju nodrošināšanu, kā arī vienlīdzīgu attieksmi pret vīriešiem un sievietēm²⁰.

SDO ir noteikusi cienīga darba koncepcijas īstenošanu dalībvalstīs pirmajā no Tūkstošgades attīstības mērķiem (*Millenium Development Goals*), kas paredz samazināt nabadzību, kā arī publicējusi Cienīga Darba programmu (*Decent Work Agenda*). SDO ir izvirzījusi par mērķi līdz 2015. gadam samazināt uz pusi to cilvēku skaitu, kas iztiek ar mazāk nekā 1 ASV dolāru dienā. Cienīga darba veicināšanā ir iesaistījusies arī Eiropas Savienība²¹.

¹⁸ 4. panta 4. daļa: ” Mikrouzņēmums ir tiesīgs izvēlēties maksāt mikrouzņēmumu nodokli, ja mikrouzņēmuma darbinieka ienākums no mikrouzņēmumu nodokli maksājošā mikrouzņēmuma nepārsniedz 500 latu mēnesī.”

¹⁹ http://www.fm.gov.lv/lv/sadalas/nodoklu_politika/

²⁰ <http://www.ilo.org/integration/themes/mdw/lang--en/index.htm>

²¹ „Latvijas Platforma attīstības sadarbībai” (LAPAS) , www.lapas.lv.

SDO atzīst, ka cienīga darba mērīšana ir grūts uzdevums. Ir veikti vairāki pilotprojekti, lai izpētītu situāciju atsevišķās valstīs un atrastu piemērotāko mērīšanas sistēmu. SDO ievieš ES finansētu projektu *Cienīga darba novērošana un novērtēšana (MAP)* laikposmam no 2009. gada līdz 2012. gadam.

5. tabula. Cienīga darba rādītāji SDO pilotprojektā – Austrijas nacionālais ziņojums un rādītāju pieejamība Latvijā

Cienīga darba rādītāji	1998	2000	2005	2008	Rādītāja pieejamība Latvijā
Strādājošo skaita proporcija pret iedzīvotāju skaitu 15 – 64 gadu vecuma grupa, %	67.8	68.3	68.6	72.1	+
Vīrieši	77.0	77.3	75.4	78.5	+
Sievietes	58.5	59.4	62.0	65.8	+
Strādājošo skaita proporcija pret iedzīvotāju skaitu 55 – 64 gadu vecuma grupā, %	29.0	28.3	31.8	41.0	+
Strādājošo skaita proporcija pret iedzīvotāju skaitu migrantiem 15 – 64 gadu vecuma grupa, %	...	...	61.8	65.1	-
Bezdarbs, vecuma grupa 15+					+
Jaunieši, kas nestrādā un nav nodarbināti (NEET) 15 – 24 gadu vecuma grupā	7.4	9.8	9.7	8.6	-
Strādājošo nabadzības līmenis, % no kopējā strādājošo skaita	7,1	5,1	6,8	6,02	-
Zemo algu saņēmēji, % no visiem strādājošiem	10.0	9.1	12.4	12.72	+
Vīrieši	4.3	3.7	6.4	7.22	+
Sievietes	17.5	16.0	20.6	20.32	+
Papildus darba stundas (vairāk kā 41 stunda nedēļā), % no visiem strādājošiem	9.5	9.2	16.8	16.1	+
Vīrieši	11.7	11.7	23.9	22.8	+
Sievietes	6.7	5.9	8.3	8.1	+
Vidējais nodarbinātības ilgums vienā darbavietā, gadi			9,9	10,2	-
Sieviešu īpatsvars ISCO-88 I grupā (likumdevēji, vecākie vadītāji), %	27.2	28.1	27.2	28.3	+
Profesionālo nelaiemes gadījumu skaits uz 100 tūkst apdrošinātiem strādājošiem: fatāli	5.4	5.3	4.9	4.32	+
pārējie	3 011	2 954	2 749	2 6222	+
Pensiju saņēmēji vecumā 65+ no kopējā iedzīvotāju skaita šajā vecuma grupā, %	≥87	≥87	≥89	≥89	+
Sociālās drošības izdevumi % no IKP	28.5	28.4	28.9	28.02	+
Arodbiedrību blīvums, %	47.4	45.7	40.3	35.1	-
Kolektīvā līguma pārklājums,%			77		-

Avots: *The descent Work Country Profile Austria*, <http://www.ilo.org/integration/resour>

5. tabulā uzrādīti SDO pilotprojektos izmantotie cienīga darba mērītāji Austrijas nacionālajā ziņojumā. Citu valstu ziņojumos iekļauti arī tādi rādītāji kā neformālās ekonomikas īpatsvars, bērnu darbs, sieviešu nodarbinātība (Armēnija), nodarbinātība uz civiltiesību (uzņēmuma) līgumu pamata, nepilnu laiku nodarbinātie, dzimumu diskriminācija (Ukraina).

Rādītāju plašā kopa liecina, ka jēdziens „cienīgs darbs” ir plašs un daudzpusīgs, vienota tā mērīšanas metodika vēl ilgi nebūs pieejama un, iespējams, vispār nebūs iespējama, un jēdzienam būs vairāk filozofiska nekā normatīva nozīme. Bez tam, vairāki no pilotprojekta faktu tabulās minētajiem rādītājiem Latvijā nav pieejami, jo par tiem nav veikta statistiskā uzskaitē (5. tabula, kā

arī papildus minētie rādītāji, piemēram, neformālās ekonomikas īpatsvars, nodarbinātība uz civiltiesību (uzņēmuma) līgumu pamata). Tā kā ne mērķis, ne esošais stāvoklis nav izmērāms, nav iespējams, konstatēt, kādā pakāpē pašlaik darba apstākļi Latvijā atbilst jēdzienam „cienīgs darbs”.

Neskatoties uz to, Latvijas Nacionālajā attīstības plānā 2014. – 2020. gadam ieviests rīcības virziens „Cienīgs darbs”. Diemžēl, arī šajā svarīgajā dokumentā, jēdziens „cienīgs darbs” nav precīzi definēts. Aprakstošā definīcija ir līdzīga SDO definīcijai un saka, ka cienīgs darbs nodrošina godīgu, prasmēm un produktivitātei atbilstošu atalgojumu, darbavietas drošību un ģimenes sociālo aizsardzību, labākas iespējas personīgajai izaugsmei un sociālai integrācijai, brīvību paust savas intereses, apvienoties un piedalīties lēmumu pieņemšanā. Definīcija nedod norādes, kādā līmenī jābūt „cienīga darba” pazīmēm, lai darba apstākļi Latvijā atbilstu jēdzienam „cienīgs darbs”. Rīcības virzienam noteikti divi mērķi – NAP darbības laikā palielināt darbaspējas vecuma iedzīvotāju nodarbinātību (no 67,2% līdz 73%, kā bija 2008. gadā), un samazināt nabadzības riskam pakļauto nodarbināto īpatsvaru (no 9.5% līdz 5%). Salīdzinot ar SDO izpratni par cienīga darba mērītājiem, Latvijas NAP izvēlētie ir tikai sīka daļa.

Filozofiskā nozīmē jēdziens „cienīgs darbs” nozīmē iespējami labus darba apstākļus, tostarp darba raksturam atbilstošu atalgojumu. Rādītāji, kas vairāk atbilst jēdziena „cienīgs atalgojums” mērījumam, ir pieejami arī Latvijā.

2.2. Nepieciešamās izmaiņas darbaspēka nodokļu politikā, lai nodrošinātu cienīgu darbu (cienīgu atalgojumu)

SDO pieejā cienīga darba mērījuma rādītāji skar darbaspēka nodokļu jautājumu vairākos skatījumos.

Pirmkārt, darba samaksas un nabadzības rādītāji varētu uzlaboties, ja darbaspēka nodokļus samazinātu, tas ir, **samazinātu nodokļa bāzi un/vai likmes, un/vai ieviestu vairāk atvieglojumu**.

Otrkārt, mērījumā ir iekļauti sociālās drošības rādītāji, kas savukārt raksturo līdzekļu pietiekamību sociālajiem mērķiem (indivīda un ģimenes sociālo aizsardzību). Tādejādi, lai nodrošinātu cienīgu darbu, **nodokļu bāzei un likmēm, un sociālās drošības finansējumam ir jābūt saskaņotiem**. Samazinot nodokļu bāzi un likmes, un tādejādi palielinot iedzīvotāju rīcībā esošos ienākumus, sociālās drošības finansējums var izrādīties nepietiekošs un tad palielinātos iedzīvotāju izdevumi sociālo vajadzību segšanai.

Treškārt, iespēju strādāt produktīvu darbu, kurš nodrošina taisnīgu atalgojumu, darba vietas drošību, labākas iespējas personīgajai izaugsmei un sociālai integrācijai, var sekmēt **nodokļu atvieglojumi un likmju diferenciācija**.

Ceturtkārt, **uzlabojot nodokļu iekasēšanu** ir iespējams palielināt sociālās drošības finansējumu, tādejādi samazinot iedzīvotāju izdevumus sociālo vajadzību segšanai, atvairot nepieciešamību turpmāk kāpināt darbaspēka nodokļus un saglabājot konkurences priekšrocību darba nodokļu jomā.

Piektkārt. Nabadzības samazināšanai un ieņēmumu izlīdzināšanai ieteicams izmantot **neapliekamo minimumu**, taču šis rādītājs ir efektīvs (rada nelielu nodokļu progresivitāti) tikai tad, ja tā lielums ir samērīgs vismaz ar vidējās algas lielumu

Citus cienīga darba definīcijā iekļautos aspektus nodokļu sistēma tieši neskar. Latvijas likumdošana nodrošina brīvību paust savas intereses, apvienoties un piedalīties lēmumu pieņemšanā, kuri skar dzīves apstākļu un vienādu iespēju nodrošināšanu, taču darbinieku pārstāvības līmenis darbinieku organizācijās (arodbiedrībās vai citās) nav augsts. Tāpēc LBAS iesaka ieviest nodokļu atvieglojumus privātajiem uzņēmumiem, kā arī valsts un pašvaldību iestādēm un uzņēmumiem, kuros ir koplīgumi un/vai nozaru ģenerālvienošanās (sadaļa 3.2).

Latvijas nodokļu sistēma nedala maksātājus pēc dzimuma pazīmes, tāpēc cienīga darba **dzimumu līdztiesības aspektu** (vienlīdzīgu attieksmi pret vīriešiem un sievietēm) nodokļu sistēma nodrošina,

bet ar nodokļu palīdzību nevar ietekmēt darba apstākļu atšķirību veidošanos citu faktoru ietekmē.

Atvērtā tautsaimniecībā ar atvērtu darba tirgu neapšaubāmi pastāv konkurence, kurā nodokļi ir nozīmīgs faktors. Tāpēc gan darba devēji, gan sabiedriskās organizācijas, tostarp arodbiedrības, mudina samazināt darbaspēka nodokļus. Darba devēji tādejādi cenšas samazināt darba izmaksas, arodbiedrības cer palielināt strādājošo atalgojumu un iedzīvotāju ieņēmumus.

Neskatoties uz it kā pārliecinošiem pierādījumiem par augstu darba nodokļu slogu Latvijā, salīdzinot ar citām Baltijas valstīm, pastāvot esošajam darbaspēka nodokļu ienākumu izlietošanas modelim (sociālās jomas finansēšanai, tai skaitā sociālās infrastruktūras uzturēšanai) nodokļu likmju samazināšana nav vēlama. Tieši otrādi, ir jācenšas palielināt darba nodokļu ienākumu, lai likvidētu atpalcību sociālajā sfērā. Svarīga nozīme ir nodokļu bāzes kopumam – nodokļu maksātāju skaitam un algas apmēram. Jo vairāk nodokļu maksātāju un augstākas algas, no kurām maksā nodokļus, jo vieglāk iegūt līdzekļus sociālās jomas uzturēšanai. Citiem vārdiem, lielāks strādājošo skaits, plašākas iespējas palielināt darbaspēka izmaksas (piemēram, palielinot galaprodukta daļu Latvijas eksportā, attīstot pakalpojumu eksportu) un efektīvs nodokļu izlietojums varētu radīt iespēju samazināt darbaspēka nodokļu likmes.

Latvijā darbaspējas vecuma iedzīvotāju resurss strauji izsīkst, darbaspēka importa iespējas netiek izskatītas, eksporta pamatā ir starpprodukta ražošana ārzemju partneriem, nevis tirdzniecība ar galaproduktu. **Ja šāda politika turpinās, darbaspēka nodokļu bāzi un standarta likmes samazināt nav ieteicams, jo tas nedos iespēju panākt cilvēka cienīgu darbu un atalgojumu šī jēdziena plašākā aspektā (ietverot sociālo drošību) ne īstermiņā, ne ilgtermiņā.**

Dažus cienīga darba aspektus var uzlabot, izmantojot nodokļu atlaides un diferencējot likmes.

3. Nodokļu politika un sociāli atbildīga uzņēmējdarbība

3.1. Jēdziena „sociāli atbildīga uzņēmējdarbība” skaidrojums

Sociālā atbildība nozīmē, ka uzņēmums savā darbībā ievēro uzņēmumā strādājošo sociālās intereses, reģionu, kur uzņēmums atrodas intereses un sabiedrības intereses kopumā. Arī sociālā atbildība ir drīzāk filozofiska nekā izmērāma un kontrolējama kategorija.

Sociāli atbildīga uzņēmējdarbība ir saistīta ar pienācīgu darbinieku pārstāvību lēmumu pieņemšanā par uzņēmumu attīstību, arodbiedrību darbību un darbinieku, un darba devēju vienošanos uz koplīgumu pamata.

Intervijā *Latvijas Vēstnesim* Banku augstskolas rektore Tatjana Volkova stāsta, par ANO *Global Compact* līgumu, kas 2000. gadā tika parakstīts Johannesburgā, Dienvidāfrikā²². Līgums definē sociālās atbildības pamatprincipus. Līgumam ir pievienojušies arī Latvijas uzņēmumi, kas nozīmē, ka tie apņemas sociālās atbildības principus ievērot un ieviest arī praksē.

3.2. Nepieciešamās izmaiņas darbaspēka nodokļu politikā, lai nodrošinātu sociāli atbildīgu uzņēmējdarbību

Darbaspēka nodokļu politikā vienīgais instruments sociāli atbildīgas uzņēmējdarbības veicināšanai ir **nodokļu atlaides**.

Sociāli atbildīgu uzņēmējdarbību raksturo efektīvs **sociālais dialogs**. Uzņēmumu līmenī to nodrošina koplīgums. LBAS ir ieteikusi ieviest nodokļu atvieglojumus privātajiem uzņēmumiem, kā arī valsts un pašvaldību iestādēm un uzņēmumiem, kuros ir koplīgumi un/vai nozaru ģenerālvienošanās. LBAS pamato savu priekšlikumu ar to, ka esošajos ekonomiskajos apstākļos darba devējiem ir nepieciešama papildus motivācija, lai tie ieguldītu tādos pasākumos kā savu

²² http://www.kvestnesis.lv/body_print.php?id=176845

darbinieku izglītošanā, sociālajā atbalstā un veselības saglabāšanā, nepasliktinot savu (t.i., darba devēju) konkurētspēju. Nodokļu atvieglojumu ieviešana sekmētu koplīgumu un nozaru ģenerālvienošanās slēgšanu, kas savukārt sekmētu godīgāku uzņēmējdarbību (likvidētu aplokšņu algas, nelegālu nodarbinātību utt.).

LBAS iesaka piemērot nodokļu atvieglojumus organizācijām, kas atbilst šādiem kritērijiem:

- uzņēmuma darbinieku vidējā alga saskaņā ar VID datiem nav mazāka par nozares (pēc NACE koda) vidējo algu vai algu, ko paredz parakstītā nozares ģenerālvienošanās (ja tāda ir);
- uz tekošā gada 1. februāri uzņēmumam nav nodokļu parādu valsts budžetam, vai arī ir parakstīta vienošanās ar VID par nodokļu parādu nomaksu;
- uzņēmumā strādā vismaz 25 darbinieki (vai 6 darbinieki, ja uzņēmums darbojas tādā nozarē, kurā ir parakstīta un aktīva nozaru ģenerālvienošanās par minimālo atalgojumu un/vai darba apstākļu standartiem);
- uzņēmumā ir parakstīts un aktīvs darba koplīgums un/vai nozares ģenerālvienošanās.

LBAS ierosina noteikt, ka šiem kritērijiem atbilstošajos privātajos uzņēmumos, kā arī valsts un pašvaldību iestādēs un uzņēmumos, ienākums no darbiniekiem koplīgumā paredzētām papildus garantijām, kas nav noteiktas Latvijas likumdošanā (izglītības iegūšanas vai uzlabošanas izmaksu kompensācija, veselības uzlabošana un rehabilitācija, sporta klubu abonementi, transporta izdevumi darbinieka nokļūšanai uz un no darba, pabalsti darbinieka dzīves īpašos gadījumos), un kas taksācijas gadā nepārsniedz 10 - 20% no darbinieku gada atalgojuma fonda, vai nu nav uzskatāmas par ar algas nodokļiem apliekamu papildus labumu un netiek apliktas ar IIN un VSAOI, vai arī ir uzskatāmas par uzņēmuma saimnieciskās darbības izdevumiem un tāpēc netiek apliktas ar UIN.

Finanšu ministrijas pārstāvji, komentējot LBAS priekšlikums, norādījuši:

- 1) par izglītības iegūšanu – darba devēja apmaksāti profesionālās kvalifikācijas celšanas kursi darbiniekiem jau tagad tiekot uzskatīti par saimnieciskās darbības izdevumiem (netiek aplikti ar UIN), par nodokļu atvieglojumiem darba devējiem, kas darbiniekiem sedz augstākās izglītības iegūšanas izmaksas, LR FM drīzumā gatavošot speciālu koncepciju (sadarbībā ar LR IZM);
- 2) par veselības uzlabošanas, rehabilitācijas, un sporta klubu apmeklēšanas iespējām – jau tagad darba devēji varot izvēlēties un piedāvāt darbiniekiem dažādas veselības apdrošināšanas programmas (polises), kuras varot segt visas no minētajām iespējām. Par samaksātajām apdrošināšanas prēmijām darba devējam pienākas nodokļu atvieglojumi. Esot iespējams noformēt arī tā saucamo „Atvērto polisi”, kura attiecas uz visiem darbiniekiem, un kur nepieciešamības gadījumā var palielināt konkrētā darbinieka apdrošināšanas summu (ja notiek apdrošināšanas gadījums, kuru neapmaksā pamata apdrošināšanas programmas).

LR FM komentārs neskar LBAS priekšlikuma būtību - sekmēt efektīvu sociālo dialogu, lai uzlabotu uzņēmējdarbības kvalitāti. Nosauktie atvieglojumi pieejami ierobežotā apmērā vai nav vēl ieviesti un nesedz visu LBAS ieteikto atvieglojumu loku.

Ar LBAS ieteiktajām atlaidēm varētu aizstāt pašlaik neefektīvās vai gadījumam ieviestās atlaides (piemēram, par kredīta atmaksai novirzītiem ienākumiem, vai privātpersonu dāvinājumiem, tostarp izglītības iegūšanai). Priekšlikuma ieviešanā grūtības varētu radīt tas, ka IIN ir personīgo ienākumu, nevis organizācijas ienākumu nodoklis, tāpēc priekšlikuma pirmajā variantā konceptuālās nostādnes, piemēram, par 20% no algas fonda, ir jāattiecinā uz indivīdu, nevis organizāciju. Šādā aspektā UIN atvieglojumi ir vieglāk īstenojami, bet to finansiālā ietekme visticamāk būs mazāka.

Viens no veidiem, kā darba devējs pierāda, ka veic sociāli atbildīgu uzņēmējdarbību, ir dalīšanās ar uzņēmuma darbiniekiem ieguvumā no labas uzņēmuma darbības, saukta par **darbinieku finansiālo līdzdalību** (DFL)²³. Latvijā darbinieku finansiālās līdzdalības ieviešanu kavē tas, ka darbinieku akciju iegādi apliek ar IIN. Vairākās ES dalībvalstīs ir ieviestas nodokļu atlaides (atlikts

²³ *Darbinieku finansiālās līdzdalības teorētiskie aspekti*. Latvijas Darba devēju konfederācija.

maksājums) par ienākumu, kas ilgtermiņā (3 - 5 gadu turēšanas laikam) ieguldīts uzņēmuma kapitāldaļās darbinieku finanšu līdzdalības sistēmās. Latvijā šāda veida atlaides ir tikai ienākumam, kas ieguldīts pensiju fondos vai apdrošināšanas sistēmās. Nodokļu atlaides DFL ieviešanai netieši ir saistītas ar sociālā dialoga attīstību, jo DFL programmas parasti tiek saskaņotas ar arodbiedrībām un pušu tiesības un pienākumi (sevišķi darbinieku aizsardzība) tiek papildus nostiprināti kolektīvajos līgumos.

4. Līdzsvarota valsts ekonomikas un sociālās drošības (iedzīvotāju labklājības) attīstība

4.1. Jēdziena „sociālā drošība” skaidrojums

Sociālā drošība ir sociālās politikas jēdziens. Ar sociālo drošību saprot pasākumu kopumu (sistēmu), kas garantē sociālu aizsardzību, tas ir, aizsardzību pret sabiedrībā atzītiem sociālas grūtības izraisītiem apstākļiem: nabadzību, vecumu, invaliditāti, bezdarbu, un citiem. Sociālā drošība parasti iekļauj trīs galvenās sistēmas – sociālās apdrošināšanas sistēmas, citas ienākumu uzturēšanas sistēmas (parasti valsts, pašvaldību un privāto organizāciju finansētus pabalstus) un sociālos pakalpojumus. Starptautiskajā praksē sociālās drošības elementiem ir dažādas izpausmes, tāpēc nevar apgalvot, ka sociālās drošības elementu klasifikācija ir stingri noteikta.

Galvenais līdzsvarotas valsts ekonomikas un sociālās drošības attīstības aspekts izklāstīts otrajā sadaļā - darba nodokļu sistēmai jābūt tādai, kurā saskaņotas iespējas konkrētos apstākļos nodrošināt iespējami lielu darbinieka rīcībā esošo darba ienākumu un pietiekošu finansējumu sociālās drošības sistēmu uzturēšanai, vienlaicīgi iespējami maz apgrūtinot tautsaimniecības attīstību. Kā iezīmēts otrajā sadaļā, darbaspēka nodokļi ir gandrīz vienīgais sociālās drošības sistēmas finansēšanas avots un nozīmīgs ekonomisko attīstību ietekmējošs faktors.

4.2. Nepieciešamās izmaiņas darbaspēka nodokļu politikā, lai nodrošinātu līdzsvarotu valsts ekonomikas un sociālās drošības (iedzīvotāju labklājības) attīstību

Latvijā pieņemts domāt, ka valsts ekonomikas attīstības svarīgs nosacījums ir lēts darbaspēks. Konkurētspējīgs darba tirgus nodrošina konkurētspējīga produkta ražošanu un ieņēmumus no eksporta, sekmē tautsaimniecības attīstību un sociālo attīstību. Ārvalstu ieguldītāji un starptautiskie donori arī pieprasa samazināt darbaspēka izmaksas, samazinot nodokļus vai darba algas (nodokļu bāzi). Darbaspēka izmaksas ir ne tikai darbaspēka nodokļi, bet kopējās izmaksas, ko veido bruto darba alga un citu ar darbaspēku saistīto maksājumu summa, to skaitā VSAOI, ko veic darba devējs²⁴.

LR FM ziņojumā, lai novērtētu IIN atvieglojumu efektivitāti un pamatotu vēlāmās izmaiņas IIN politikā, lai paaugstinātu Latvijas darba tirgus konkurētspēju, izmantots efektīvās darbaspēka nodokļu likmes un nodokļu plaisas salīdzinājums Baltijas valstīs.

Efektīvā darbaspēka nodokļu likme (*implicit tax rate*) ir darbinieka samaksāto darbaspēka nodokļu attiecība pret bruto algu (algas pirms nodokļu nomaksas). Šis rādītājs raksturo darbinieka nodokļu slogu attiecībā pret viņa darba algu (neņem vērā darba devēja VSAOI iemaksas).

Nodokļa plaisa jeb ķilis (*tax wedge*) raksturo starpību starp nodarbinātā neto darba samaksu un darba devēja darbaspēka izmaksām. To aprēķina kā darba nodokļu (darba ņēmēja un darba devēja VSAOI un IIN) procentuālo attiecību pret kopējām darbaspēka izmaksām (ņemot vērā gan citus algas nodokļus, gan arī citus saņemtos labumus)²⁵.

²⁴ FM informatīvajā ziņojumā no publikācijas „Optimāla, nodarbinātību veicinoša nodokļu un pabalstu sistēma” (2007)

²⁵ OECD, Taxing Wages 2003-2004 Special feature: broadening the definition of the average worker. Paris.

FM informatīvā ziņojuma 2. attēlā uzrādītas efektīvās darbaspēka nodokļu likmes ES dalībvalstīs 2008. gadā.²⁶ Latvijā 2008. gadā efektīvā darbaspēka nodokļu likme ir bijusi 28,2% - zemāka par ES vidējo līmeni – 34,3% un zemāka kā Igaunijā 33,7% un Lietuvā 33,0%. Deviņās ES valstīs efektīvā darbaspēka nodokļa likme bija ap 40%, to skaitā arī Zviedrijā.

FM ziņojumā aprēķināts, ka pie vidējās darba algas Latvijā 445 LVL (Centrālās statistikas pārvaldes dati par 2010. gadu) vienam strādājošajam bez apgādājamiem 2010. gadā Latvijas efektīvā darbaspēka nodokļu likme bija 30,7%, Lietuvā pie tāda paša ienākuma līmeņa likme bija 21,3%, bet Igaunijā – 18,4%. Likmes atšķirības starp Baltijas valstīm ietekmēja IIN likmes (Latvijā 2010. gadā – 26%, Lietuvā – 15% un Igaunijā – 21%), neapliekamais minimums (Latvijā –35 LVL mēnesī, Lietuvā – 95,88 LVL mēnesī un Igaunijā –101,02 LVL mēnesī) un darba ņēmēja VSAOI likmes (Latvijā – 9%, Lietuvā – 9% (3% pensiju apdrošināšana un 6% veselības nodoklis) un Igaunijā – 2,8% (tikai bezdarba apdrošināšana))²⁷.

Attēlā valstis rindotas dilstošā kārtībā pēc nodokļu plaisas rādītāja – Latvija ieņem trīspadsmito vietu, bet tas ir devītais augstākais rādītājs ES valstīs (jo četru valstu - Slovēnijas, Lietuvas, Čehijas un Latvijas rādītāji ir gandrīz vienādi). 2008. gadā nodokļu plaisa Latvijā bija augstāka kā Igaunijā un ES vidēji, vienāda ar Lietuvu. Pēc ESAO aprēķiniem 2008. gadā Latvijas nodokļu plaisa bija 39,9% (vidēji ES – 38,5%).

FM aprēķini liecina, ka pie vidējās darba algas Latvijā 445 LVL vienam strādājošajam bez apgādājamiem 2010. gadā Latvijas nodokļu plaisa ir bijusi vēl augstāka - 44,2%, Lietuvā pie tāda paša ienākuma līmeņa nodokļu plaisa bija 40,1%, bet Igaunijā – 39,3%. Papildus faktoriem, kas ietekmēja efektīvās likmes atšķirības Baltijas valstīs, minēta darba devēja VSAOI likme, kas Latvijā 2010. gadā bija 24,09%, Lietuvā – 31,27% un Igaunijā – 34,40%.

Pēc Centrālās statistikas pārvaldes datiem²⁸ nedaudz vairāk kā 79% no kopējām darbaspēka izmaksām veido bruto darba samaksa un pārējo (20 - 21%) - pārējās darbaspēka izmaksas (no tām darba devēja VSAOI – apmēram 19% un pārējie sociālie pabalsti vairāk kā 2%).

LR FM Ziņojumā uzsvērtā nepieciešamība samazināt darba nodokļu likmes Latvijā, lai izlīdzinātu nodokļu likmes Baltijas valstīs un paaugstinātu Latvijas darba tirgus konkurētspēju. Taču darba tirgus apstākļu izlīdzināšanas nozīmi Baltijas valstīs nedrīkst pārspīlēt. Ziņojuma 2. attēlā var izsekot, ka 2008. gadā Latvijā nodokļu plaisa bija augstāka kā Īrijā, bet zemāka kā Lielbritānijā – valstīs, uz kurām migrē Latvijas darbaspēks.

Jāņem vērā, ka Latvijas uzņēmēji ražo eksportam ārvalstu pasūtītāju vajadzībām starpproduktu, nevis patstāvīgu galaproduktu. Tas nozīmē, ka Latvijas uzņēmumi nevar patstāvīgi noteikt eksportējamā produkta cenu un iegūt iespējami augstu pievienoto vērtību, kā tas notiek, pārdodot galaproduktu. Ieguvums no lēta darbaspēka, ko sekmē zemi darba nodokļi, nonāk galaprodukta, nevis starpprodukta ražotāja rokās. To bauda ārvalstu uzņēmēji, iegūstot iespēju lēti saražot starpproduktu un saglabājot iespēju noteikt galaprodukta cenu. Jo lētāks ir Latvijas darbaspēks, jo lielāku peļņu iespējams iegūt galaprodukta ražotājam ārvalstīs. Turpretī sociālās sfēras finansēšanas problēmas izbauda Latvijas iedzīvotāji. Zemas darba algas un neattīstīta sociālā sfēra sekmē emigrāciju, spriedzi darba tirgū, darba produktivitātei neatbilstošas darba cenas kāpumu un tādejādi rada šķēršļus uzņēmējdarbībai.

Sociālās drošības aspektā, sociālo sistēmu vājums Latvijā liecina, ka to attīstībai ir nepieciešams pievērst vairāk uzmanības, tostarp, izstrādājot un īstenojot pieejamiem resursiem atbilstošas attīstības stratēģijas, taču to īstenošana nebūs iespējama bez atbilstoša finansējuma. Starptautiskie salīdzinājumi liecina, ka sociālās sfēras finansējums Latvijā ir būtiski nepietiekams, tāpēc **darba**

²⁶ Pārpublicēts no *Taxation trends in the European Union*. Data for EU Member states, Iceland and Norway, 2010

²⁷ FM Informatīvais ziņojums.

²⁸ Centrālās statistikas pārvaldes Informatīvie apskati „Darbaspēka izmaksas 2009.gadā” un Darbaspēka izmaksas 2010. gadā.

nodokļu pamatlikmju samazināšana nav valsts tautsaimniecības attīstības interesēs.

5. Ilgtspējīga valsts fiskālā politika

5.1. Jēdziena „ilgtspējīga valsts fiskālā politika” skaidrojums

Analoģiski ilgtspējīgas tautsaimniecības attīstības jēdzienam, ar ilgtspējīgu valsts fiskālo politiku saprot tādu fiskālo politiku, kurā, risinot šodienas problēmas, netiek apdraudēta fiskālā situācija nākotnē. Darbaspēka nodokļu skatījumā tas nozīmē, ka nodokļu ieņēmumus ir jāsaskaņo ar izmaksām sociālās drošības sistēmā. Ilgtspējīgas valsts fiskālās politikas izpratnē, taupīšana sociālo sistēmu uzturēšanai šobrīd pasliktina sociālo situāciju valstī un rada lielākas izmaksas nākotnē saistībā ar infrastruktūras neatgriezenisku sabrukšanu, slimību izplatību un lielākām ārstniecības izmaksām, izglītības līmeņa un darbinieku konkurētspējas pasliktināšanos, noziedzības uzplaukumu, neatgriezeniskām demogrāfiskām tendencēm, emigrāciju un nodokļu maksātāju skaita samazināšanos.

5.2. Nepieciešamās izmaiņas darbaspēka nodokļu politikā, lai nodrošinātu ilgtspējīgu valsts fiskālo politiku

Lai nodrošinātu ilgtspējīgu valsts fiskālo politiku, valdībai jāievēro stingra disciplīna vairākās jomās:

- sabalansēt nodokļu ieņēmumus ar vajadzībām;
- nodrošināt darba nodokļu stabilitāti – novērst biežas likumu maiņas – lai novērstu nodokļu maksātāju kļūdas un atvieglotu kontroli,
- nodrošināt ar finansējumu saistītās sociālās likumdošanas stabilitāti – neievieš jaunus pakalpojumus, saglabāt neskartu uzkrājumu, kas iegūts ekonomiski labvēlīgākos gados, veidojot sociālās apdrošināšanas budžeta rezervi,
- uzlabot nodokļu iekasēšanu, atbildību par nodokļu iekasēšanu, uzlabot VID veiktspēju.

6. tabulā uzrādītas darba likumdošanas izmaiņas kopš likumu pieņemšanas vai būtisku grozījumu ieviešanas. Likumu atsevišķu pantu izmaiņas liecina, ka darba nodokļi tiek izmantoti valsts budžeta situācijas stabilizēšanai, taču biežas nodokļu izmaiņas vājina finanšu disciplīnu. Pretruna, kas konstatēta, analizējot bruto un neto algas attiecību (1. attēls), kad nodokļu sloga izmaiņas nesaskan ar nodokļu likmju izmaiņu, daļēji skaidrojama ar nodokļu disciplīnas pavājināšanos, kad ekonomiskie apstākļi ir grūtāki vai nodokļu likmes tiek paaugstinātas.

Tomēr, izvairīšanās no nodokļiem nav apliecinājums tam, ka nodokļu slogs būtu jāsamazina. Nodokļu sistēmai ir jānodrošina finansējums valdības funkciju īstenošanai.

6. tabula. Grozījumi darba nodokļu likumdošanā kopš attiecīgā likuma pieņemšanas

	Redakcija	Grozījumu skaits līdz 2012. gada 10. jūnijam
Likums Par iedzīvotāju ienākuma nodokli		
1. pants - Iedzīvotāju ienākuma nodokļa struktūra	31.05.1995	6
2. pants - Nodokļa maksātāji	31.05.1995	3
3. pants - Ar nodokli apliekamais objekts	31.05.1995	17
4. pants - Nodokļa aprēķināšanas un ņemšanas veids	31.05.1995	9
7. pants - Maksātāja gada ienākums	31.05.1995	1
8. pants - Gada apliekamā ienākuma avoti	31.05.1995	18
9. pants - Ar nodokli neapliekamo ienākumu veidi	31.05.1995	29
10. pants - Attaisnotie izdevumi	31.05.1995	18
12. pants - Maksātāja gada neapliekamais minimums	31.05.1995	10

	Redakcija	Grozījumu skaits līdz 2012. gada 10. jūnijam
13. pants - Atvieglējumi maksātājam	31.05.1995	14
14. pants – Attaisnoto izdevumu un atvieglējumu pamatojums	31.05.1995	6
15. pants – Nodokļu likme	01.12.2009	5 (4 grozījumi 2 gadu laikā)
25. pants – Nodokļa maksāšanas vieta	31.05.1995	2
26. pants – Sadalījums starp budžetiem	11.12.2003	10 (9 grozījumi kopš 2003. gada)
27. pants – Pašvaldību pienākums	31.05.1995	4
29. pants – Darba devēja pienākums	Sākotnējā redakcija	9
31. pants – Darba devēja atbildība par termiņā nesamaksātu nodokli	19.12.1996	3
31.2 . pants – Darba devēja atbildība par nepilnīgu nodokļa ieturēšanu	19.12.1996	5
32. pants. Darba devēja (ienākuma izmaksātāja) atbildība par citiem nodokļu likumu pārkāpumiem	19.12.2006	3 (2 grozījumi kopš 2006. gada)
Likums <i>Par valsts sociālo apdrošināšanu</i>		
4. pants – Sociālās apdrošināšanas veidi	Sākotnējā redakcija	1
5. pants – Sociāli apdrošināmās personas	Sākotnējā redakcija	13
6. pants - Obligāti sociāli apdrošināmās personas atbilstoši to nodarbinātībai, vecumam, veselības stāvoklim un sociālās apdrošināšanas veidiem	Sākotnējā redakcija	15
7. pants Sociālās apdrošināšanas speciālie budžeti	Sākotnējā redakcija	1
12. pants – Apdrošināšanas iemaksas	25.11.1999	4
14. pants - Obligāto iemaksu objekts	Sākotnējā redakcija	15
16. pants – Kavējuma nauda	10.06.1998	4
16.1 pants - Maksātāju atbildība par citiem likuma pārkāpumiem	25.11.1999	11
17. pants – Soda naudas izlietošana	25.11.1999	2
18. pants - Obligāto un brīvprātīgo sociālo iemaksu likmes	Sākotnējā redakcija	5
19. pants - Obligātās iemaksas no valsts pamatbudžeta un speciālajiem budžetiem	Sākotnējā redakcija	10
20. pants - Obligāto iemaksu apmēra noteikšana	Sākotnējā redakcija	11
21. pants - Iemaksu veikšanas kārtība un termiņi	Sākotnējā redakcija	5

Avots: attiecīgie likumi.

6. Ilgtspējīga visas tautsaimniecības attīstība ar rūpēm par darbiniekiem un viņu ģimenēm

6.1. Jēdziena „ilgtspējīga visas tautsaimniecības attīstība” skaidrojums un indivīda un ģimenes politikas aspekti darba nodokļu sistēmā

Jēdzieni „ilgtspējīga tautsaimniecības attīstība” un „līdzsvarota tautsaimniecības attīstība” bieži tiek lietoti kā sinonīmi, tas ir, ilgtspēju attiecinot uz vides un resursu saglabāšanu un efektīvu izmantošanu. Laikam ritot, jēdziena „ilgtspējīgs” jēga dažkārt tiek paplašināta, it sevišķi, domājot par tautsaimniecību kopumā. Paplašinātā izpratnē „ilgtspējīga visas tautsaimniecības attīstība” nozīmē attīstībai labvēlīgu nosacījumu radīšanu ilgtermiņā.

Kristīnes Āboliņas disertācijas darbā²⁹, kas iespējams vispilnīgāk skaidro līdzsvarotas attīstības jēdzienu, līdzsvarota attīstība ir iespējama risinājums, kā sabalansēt sociālās sfēras un ekonomikas attīstību, aizsargājot **vidi** tā, lai novērstu ekoloģiskās katastrofas draudus un nodrošinātu cilvēces pastāvēšanu.

Autore raksta, ka lielākā daļa līdzsvarotas attīstības definīciju pamatojas uz t. s. Bruntlandes ziņojumā izteiktajām idejām: „Līdzsvarota attīstība ir attīstība, kas apmierina pašreizējās paaudzes vajadzības, neradot draudus nākamajām paaudzēm apmierināt to vajadzības”. Šādi definē arī ilgtspējīgu attīstību. Starptautiskā mērogā vienošanās par līdzsvarotas attīstības nepieciešamību pirmoreiz tika panākta Riodežaneiro 1992. gadā, kad 150 valstis, arī Latvija, parakstīja *Darbības plānu 21. gadsimtam*, kurā ietvertas nepieciešamās darbības pasaules vides problēmu risināšanā. Latvijā darbojas ilgtspējīgas attīstības padome. Valsts līdzsvarotas attīstības virzieni galveno problēmu risināšanai, kā arī politikas mērķi atsevišķu nozaru politikās ir noteikti *Latvijas ilgtspējīgas attīstības pamatnostādņēs* (2002) un *Latvijas Tūkstošgades attīstības dokumentā*, kas norāda nacionālos uzdevumus ANO Tūkstošgades deklarācijas īstenošanā. Šiem mērķiem ir pakārtoti 18 uzdevumi, un progress izvirzīto uzdevumu sasniegšanā tiek analizēts pēc 40 rādītājiem³⁰.

Trīs sfēras, kam pievērš uzmanību ilgtspējīgas attīstības aspektā, ir darboties spējīga ekonomika, harmoniska sabiedrība un veselīga vide. Tie ir arī vēlamie ārējie priekšnosacījumi indivīda attīstībai un līdzsvarotas (ilgtspējīgas) attīstības koncepcijas galvenie objekti.

Disertācijas autore definē līdzsvarotu attīstību pilsētai – tā nozīmē veidot savu darbību pēc iespējas vairāk pašuzturošu, samazinot resursu patēriņu un radīto piesārņojumu, kā arī **minimizējot vides, ekonomiskās un sociālās sfēras savstarpējo negatīvo mijiedarbību**.

Jēdzienu „līdzsvarota valsts ekonomikas attīstība” bieži lieto valsts dokumentos un amatpersonu izteikumos. Piemēram, LR Ekonomikas ministrijas virsmērķis ir panākt, lai Latvijas tautsaimniecība būtu konkurētspējīga Eiropā, veicinot ilgtspējīgu **strukturāli un reģionāli līdzsvarotas tautsaimniecības attīstību**, izstrādājot ekonomisko politiku un organizējot, un koordinējot tās īstenošanu, kā arī attīstot un pilnveidojot dialogu ar uzņēmējus pārstāvošajām nevalstiskajām organizācijām. Tomēr ministrijas darbības galvenie mērķi³¹ neiekļauj sociālās attīstības elementus.

Citā dokumentā - *Metodika teritoriju līdzsvarotas attīstības un Rīgas starptautiskās konkurētspējas horizontālo prioritāšu īstenošanai* horizontālās prioritātes *teritoriju līdzsvarota attīstība* mērķis ir nodrošināt sociālās un ekonomiskās attīstības līmeņu un tempu sabalansēšanu atsevišķās valsts teritorijās (t.sk., plānošanas reģionos, konkrētās pašvaldībās), efektīvi izmantojot tajās pieejamos resursus (dabas, cilvēkresursus, kultūras u.c.) izaugsmes sekmēšanai³². Tāpat kā Ekonomikas ministrijas uzdevumu definīcijā, var noprast, ka līdzsvarota ekonomiskā izaugsme vai līdzsvarota tautsaimniecības izaugsme nozīmē līdzvērtīgu uzlabojumu (attīstību) nozaru (tostarp sociālās sfēras) un teritorijas skatījumā, vadoties no produktīviem rādītājiem.

Šīs ekspertīzes vajadzībām ir svarīgi ievērot divus ilgtspējīgas attīstības nosacījumus -

- trīs sfēru (sistēmu) - ekonomiskās, vides un sociālās saskaņošana un nevēlamās mijiedarbības samazināšana,

²⁹ Āboliņa K. *Latvijas pilsētu līdzsvarotas attīstības rādītāju izstrādes kritēriji*. Promocijas darba kopsavilkums Vides zinātnes nozares vides pārvaldības apakšnozare. Rīga, 2005.

http://www3.acadlib.lv/greydoc/Abolinas_disertacija/Abolina_lat.doc

³⁰ Āboliņa K. *Latvijas pilsētu līdzsvarotas attīstības rādītāju izstrādes kritēriji*. Promocijas darba kopsavilkums Vides zinātnes nozares vides pārvaldības apakšnozare. Rīga, 2005.

http://www3.acadlib.lv/greydoc/Abolinas_disertacija/Abolina_lat.doc

³¹ LR Ekonomikas ministrijas mājaslapa.

³² http://www.esfondi.lv/upload/01-strukturfondi/uk/UK_07-08-2007_darba_materiali/10_SF-KF_UK_7-8_nov_2007_RAPLMmetodika_15112007.pdf

- resursu, tostarp darbaspēka, taupīga un efektīva izmantošana.

Rūpes par darbiniekiem un viņu ģimenēm šajā sadaļā attiecinātas uz īpašām darba nodokļu normām, kas vērstas uz labvēlīgu apstākļu radīšanu personai un viņa ģimenei. IIN šādas normas ir:

- atvieglojumi par apgādājamiem,
- tas, ka sociālie pabalsti netiek aplikti ar nodokļiem,
- atvieglojumi izglītības iegūšanai, veselībai un mājokļa iegūšanai,
- atvieglojumi saimnieciskai darbībai ģimenes lokā (gadījuma ienākums no nekustāmā īpašuma un mežu izmantošanas, metāllūžņu nodošanas),
- atvieglojumi kredīta atmaksai, ja tas ņemts vienīgā mājokļa iegādei).

6.2. Nepieciešamās izmaiņas darbaspēka nodokļu politikā, lai nodrošinātu ilgtspējīgu visas tautsaimniecības attīstību ar rūpēm par darbiniekiem un viņu ģimenēm

Ģimeņu materiālā stāvokļa uzlabošanās labākā garantija ir laba tautsaimniecības attīstība. Tomēr arī ekonomiski attīstītās valstīs ģimeņu (mājsaimniecību) ekonomiskais stāvoklis nav vienāds, citiem vārdiem, ienākumu vienlīdzība neiestājas pati no sevis. Saprotais, ka īpašu uzmanību prasa ģimenes (mājsaimniecības) ar zemiem ienākumiem.

Valstīs, kur nepastāv diferencētu ienākumu nodokļu sistēmas, ienākumu izlīdzināšanai var izmantot IIN neapliekamo minimumu. Arī LR FM Ziņojumā atzīts, ka neapliekamā minimuma izmaiņas visvairāk izjūt zemu atalgotie darbinieki, jo neapliekamais minimums procentuāli no darba algas lielāks ir šai grupai. Savukārt, samazinot IIN likmi, bet nemainot neapliekamo minimumu, ieguvēji ir iedzīvotāji ar vidējiem un augstiem ienākumiem, pie tam, palielinoties ienākumu līmenim, pieaug procentuāli pozitīvā ietekme uz ienākumiem.

Neapliekamā minimuma paaugstināšana labvēlīgi ietekmē nozares, kurās darbiniekiem raksturīgas salīdzinoši zemākas algas. Rūpniecība ir šāda nozare, tāpēc neapliekamā minimuma palielināšana varētu sekmēt valsts re-industrializācijas politikas īstenošanu. Attīstot rūpniecību, sevišķi attīstot lielražošanu, ir iespējams uzlabot nodarbinātību.

Neapliekamais minimums Latvijā joprojām ir daudz zemāks kā Lietuvā un Igaunijā, kurās tas jau ir aptuveni 100 LVL mēnesī (Lietuvā – 95,88 LVL mēnesī un Igaunijā – 101,02 LVL mēnesī).

Lai savienotu ilgtspējīgu tautsaimniecības attīstību ar rūpēm par darbiniekiem un viņu ģimenēm, gan ekonomisko grūtību periodā, gan situācijā, kad spriedze darba tirgū sekmē ar produktivitāti nesaskaņotu darba algu kāpumu, ieteicams izmantot darbinieku finanšu līdzdalības programmas.

Darbinieku finanšu līdzdalība dod iespēju:

- aizstāt algas paaugstinājumu ar papildus ilgtermiņa ieguvumu no uzņēmuma sekmīgas darbības, izmantojot tādas finanšu instrumentus kā peļņdalība, dalība kapitāldaļās, akciju iegādes iespējas un citas,
- samazināt tūlītējam patēriņam pieejamos līdzekļus un ierobežojot inflācijas kāpumu,
- izkopt finanšu darbības iemaņas plašā sabiedrībā, tādejādi veicinot investīcijas un brīvo līdzekļu iekļaušanu tautsaimniecībā.

7. Iespējamās izmaiņas darbaspēka nodokļu politikā

7. 1. Iedzīvotāju ienākumu nodoklis

IIN likumdošanā izmaiņām var tikt pakļauts: nodokļa sastāvs, nodokļu maksātāju izvēle, nodokļa objekts - ar nodokli apliekamais ienākums, ar nodokli neapliekamais ienākums, attaisnotie izdevumi, nodokļa atvieglojumi, nodokļa likme, nodokļa sadalījums starp budžetiem un izlietojums,

atbildība par nodokļa iekasēšanu, likuma piemērošana.

7.1.1. Nodokļa sastāvs

Spēkā esošās normas

IIN ir nodoklis, ar ko apliek fiziskās personas gūtos ienākumus, un tas sastāv no (likuma 1. pants):

- algas nodokļa, ko par darbinieka gūtajiem ienākumiem aprēķina un maksā darba devējs;
- fiksētā ienākuma nodokļa par ieņēmumiem no saimnieciskās darbības;
- nodokļa par ienākumiem no saimnieciskās darbības, ja tie nav uzņēmumu ienākuma nodokļa (UIN) objekts, un nodokļa no citiem ienākuma avotiem;
- nodokļa par ienākumu no kapitāla, tajā skaitā nodokļa no kapitāla pieauguma;
- patentmaksas par atsevišķu veidu saimnieciskās darbības veikšanu;
- MUN daļas atbilstoši *Mikrouzņēmumu nodokļa likumam*.

Nodoklis tiek aprēķināts un iemaksāts budžetā avansā, arī algas nodokļa veidā, un rezumējošā kārtībā, sastādot gada ienākumu deklarāciju, arī fiksētā ienākuma nodokļa, mikrouzņēmumu nodokļa un patentmaksas veidā.

Vēlamās izmaiņas

Nodokļa sastāvā izmaiņas nav nepieciešamas.

7.1.2. Nodokļu maksātāji

Spēkā esošās normas

Likuma 2. pantā noteikts, ka IIN maksā fiziskās personas:

- iekšzemes nodokļu maksātāji (rezidenti), kas taksācijas periodā (kalendārajā gadā) ir guvuši ienākumus LR un/vai ārvalstīs;
- ārvalstu nodokļu maksātāji (nerezidenti), kas taksācijas periodā ir guvuši ienākumus LR;
- individuālo uzņēmumu, arī zemnieku un zvejnieku saimniecību īpašnieki, kas taksācijas periodā (kalendārajā gadā) ir guvuši ienākumus, kuri nav aplikti ar uzņēmumu ienākuma nodokli;
- mikrouzņēmuma īpašnieki atbilstoši *Mikrouzņēmumu nodokļa likumam*.

Vēlamās izmaiņas

Likuma 2. pantā nav norādīts, kas maksā nodokli par ienākumu no kapitāla, tajā skaitā nodokli no kapitāla pieauguma un patentmaksas par atsevišķu veidu saimnieciskās darbības veikšanu. Nav pierādījumu, ka tas traucētu nodokļa izpratni un likuma izpildi, tāpēc izmaiņas un precizējumi nav nepieciešami.

7.1.3. Nodokļa objekts - ar nodokli apliekamais ienākums

Spēkā esošās normas

Ar nodokli apliekamais ienākums ir (3. pants):

- iekšzemes nodokļa maksātāja taksācijas perioda (kalendārā gada) apliekamo ienākumu apjoms (algas nodokļa objekts ir maksātāja mēneša apliekamie ienākumi);
- MU ieņēmumu daļa atbilstoši *Mikrouzņēmumu nodokļa likuma* 3. panta 1. daļai),
- ārvalsts nodokļa maksātāja (nerezidenta) ar nodokli apliekamais ienākums.

Iekšzemes nodokļa maksātāja gada (algas nodokļa maksātāja — mēneša) apliekamais ienākums ir viņa gada (mēneša) ienākums, izņemot likumā noteiktos neapliekamos ienākumus (likuma 9. pants), no kura tiek atskaitīti attaisnotie izdevumi (likuma 10. pants), maksātāja gada (mēneša)

neapliekamais minimums un likumā noteiktie atvieglojumi (13. pants). Likuma 8. panta 1. - 21. daļās definēti **gada apliekamā ienākuma avoti** (3. panta 2. daļa).

Likuma 8. panta 2. daļā definēti ienākumi, par kuriem ir jāmaksā **algas nodoklis**. Likuma 8. panta 3. daļā noteikti **pārējie fiziskās personas ienākumi**, par kuriem ir jāmaksā nodoklis.

Ārvalsts nodokļa maksātāja ar nodokli apliekamais ienākums detalizēts 3. panta 2. daļā.

Likuma 11 – 11.10 pantos noteikti īpaši noteikumi:

- No saimnieciskās darbības gūtā apliekamā ienākuma noteikšana.
- Īpaši noteikumi saimnieciskās darbības ienākuma noteikšanai maksātājiem, kas kāro grāmatvedību divkāršā ieraksta sistēmā.
- Zaudētie parādi
- Stihisku nelaimju rezultātā un citādā piespiedu kārtā ciestie saimnieciskās darbības zaudējumi
- Īpaši noteikumi taksācijas gadā norakstāmā pamatlīdzekļu nolietojuma un atsevišķu saimnieciskās darbības izdevumu veidu noteikšanai
- Īpaši noteikumi ienākuma noteikšanai no saimnieciskajā darbībā izmantota nekustamā īpašuma atsavināšanas vai pārklassificēšanas par personiskajām vajadzībām izmantojamu lietu
- Īpaši noteikumi ienākuma noteikšanai no lauksaimniecības uzņēmuma vai lauksaimniecības zemes atsavināšanas
- Īpaši noteikumi saimnieciskās darbības ienākuma noteikšanai fiksētā ienākuma nodokļa maksātājiem
- Ienākuma no kapitāla noteikšana
- Īpaši noteikumi patentmaksas maksātājiem

Atbilstoši ekspertīzes uzdevumam – noskaidrot nepieciešamās izmaiņas darbaspēka nodokļu politikā, lai īstenotu pasūtītāja izvirzītos mērķus, galvenā uzmanība pievērsta vispārējām normām un algas nodoklim un 11. – 11.10 panta normas speciāli nav analizētas.

Ar algas nodokli apliekamie ienākumi

8. panta 2. daļā definēti ienākumi, par kuriem ir jāmaksā **algas nodoklis**: darba alga, prēmijas, vienreizēja un sistemātiska atlīdzība un citi ienākumi, ko darbinieks saņem uz pašreizējo vai iepriekšējo darba attiecību pamata komercsabiedrībās, kooperatīvajās sabiedrībās, Eiropas komercsabiedrībās, Eiropas kooperatīvajās sabiedrībās, Eiropas ekonomisko interešu grupās, valsts un pašvaldību iestādēs, biedrībās, nodibinājumos, individuālajos uzņēmumos, zemnieku vai zvejnieku saimniecībās, organizācijās un no fiziskajām personām (arī individuālā komersanta), kā arī atlīdzība par valsts dienesta pienākumu izpildi un ienākumi no cita darba līguma izpildes.

Algas nodokli maksā par ienākumu, kas gūts par pienākumu pildīšanu LR reģistrētas kapitālsabiedrības, kooperatīvās sabiedrības, Eiropas komercsabiedrības, Eiropas kooperatīvās sabiedrības **padomē vai valdē**, neatkarīgi no tā, vai ienākums tiek saņemts no LR reģistrētas kapitālsabiedrības vai citas kapitālsabiedrības, kas nav LR rezidents, kā arī par ienākumu, kas gūts par pienākumu pildīšanu **vēlētā** valsts pārvaldes institūcijā, citā vēlētā amatā un amatā, kurā persona iecelta, pamatojoties uz Saeimas, MK vai pašvaldības domes lēmumu.

Likums nosaka sešas pazīmes, pēc kurām nosaka (ja tiek konstatēta vismaz viena no pazīmēm), vai fiziskā persona (maksātājs) ir guvusi ienākumu, par kuru jāmaksā algas nodoklis (4. pielikums).

Likums nosaka, ka ienākums, par kuru jāmaksā algas nodoklis, ietver arī darbiniekam, īpašniekam, kapitālsabiedrības valdes loceklim vai padomes loceklim, personai, kas pilda pienākumus vēlētā amatā, kā arī šo personu ģimenes locekļiem doto labumu no darba devējam piederoša vai darba devēja rīcībā esoša **vieglā pasažieru automobiļa izmantošanas** tādiem uzdevumiem vai vajadzībām, kas nav saistītas ar darba vai dienesta pienākumu, vai darba devēja saimnieciskās darbības veikšanu, ja labuma gūšanas mēnesī par vieglo pasažieru automobili nemaksā uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokli. Šis panta daļas izpratnē par fiziskās personas ģimenes locekļiem

uzskatāmi tās vecāki, vecvecāki, laulātais, bērni un mazbērni. Par gūto labumu no darba devējam piederoša vai darba devēja rīcībā esoša vieglā pasažieru automobiļa izmantošanas, ja par vieglo pasažieru automobili nemaksā uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokli, ir jāmaksā algas nodoklis.

Likums nosaka vairākus **izņēmumus** algas nodokļa apliekamā ienākuma noteikšanā nodokļu maksātājiem - rezidentiem.

Pirmkārt, lai veicinātu lauku attīstību noteikts, ka 8. panta 2.3 daļa (par vieglā pasažieru automobiļa izmantošanu)³³ nav piemērojama:

- zemnieku vai zvejnieku saimniecības īpašniekam, tā ģimenes locekļiem un darbiniekiem, un
- normatīvajos aktos noteiktajiem atbalsta piešķiršanai nepieciešamajiem ikgadējās atbilstības kritērijiem atbilstošas lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvās sabiedrības padomes un valdes locekļiem un darbiniekiem.

Otrkārt, lai veicinātu jūrniecības attīstību, noteikts, ka 8. panta otrā daļa (ar algas nodokli apliekamie ienākumi) neattiecas uz fiziskās personas ienākumiem, ko gūst uz tādu darba attiecību pamata, kas paredz šo personu nodarbināt uz starptautiskos pārvadājumos izmantojama kuģa. Par taksācijas gada mēnesi, kurā persona ir nodarbināta (darba attiecībās) uz starptautiskos pārvadājumos izmantojama kuģa, algas nodokļa apliekamais ienākums ir uz darba attiecību pamata gūtā ienākuma daļa šādā apmērā:

- 1) virsniekiem — MK noteikto 2,5 mēneša minimālo darba algu apmērā;
- 2) pārējam personālam — MK noteikto 1,5 mēneša minimālo darba algu apmērā.

Treškārt, 8. panta otrās (ar darba algas apliekamie ienākumi) un trešās (pārējie ienākumi) daļas noteikumi neattiecas uz ienākumiem, kurus atbilstoši Padomes regulai Nr. 259/68 fiziskā persona — Latvijas Republikas rezidents — saņem no Eiropas Kopienas (tās institūcijām) un kurus apliek ar Kopienas nodokli saskaņā ar Padomes regulu Nr. 260/68.

Ceturtkārt, 8. panta piektajā daļā noteikts, ka no maksātāja ienākumiem, par kuriem maksā algas nodokli, **izslēdz** LR vai citā ES dalībvalstī, vai EEZ valstī reģistrētos privātajos pensiju fondos atbilstoši licencētiem pensiju plāniem un LR vai citā ES dalībvalstī, vai EEZ valstī reģistrētā apdrošināšanas sabiedrībā **iemaksātās** dzīvības apdrošināšanas (ar līdzekļu uzkrāšanu) **prēmiju summas**, kuras kopā nepārsniedz 10% no maksātājam aprēķinātās bruto darba samaksas taksācijas gadā, un iemaksātās dzīvības (bez līdzekļu uzkrāšanas), veselības vai nelaimes gadījumu apdrošināšanas prēmiju summas, kas nepārsniedz 10% no maksātājam aprēķinātās bruto darba samaksas taksācijas gadā, bet ne vairāk kā 300 LVL gadā, ja ir izpildīti šādi nosacījumi:

- darbības termiņš dzīvības apdrošināšanas līgumam (ar līdzekļu uzkrāšanu) nav īsāks par pieciem gadiem;
- darbības termiņš dzīvības, veselības un nelaimes gadījumu apdrošināšanas līgumam (bez līdzekļu uzkrāšanas) nav īsāks par vienu gadu;
- dzīvības, veselības un nelaimes gadījumu apdrošināšanas līguma noteikumi paredz, ka apdrošināšanas atlīdzību par apdrošināšanas gadījumu izmaksā apdrošinātajai personai (vai tās labuma guvējam), citas summas, kas saistītas ar līguma darbību vai tā pārtraukšanu,

³³ 8. panta 2.³ Šā panta otrajā un 2.¹ daļā minētais ienākums ietver arī darbiniekam, īpašniekam, kapitālsabiedrības valdes loceklim vai padomes loceklim, personai, kas pilda pienākumus veltētā amatā, kā arī šo personu ģimenes locekļiem (turpmāk — labuma guvējs) doto labumu no darba devējam piederoša vai darba devēja rīcībā esoša vieglā pasažieru automobiļa izmantošanas tādiem uzdevumiem vai vajadzībām, kas nav saistītas ar darba vai dienesta pienākumu vai darba devēja saimnieciskās darbības veikšanu, ja labuma gūšanas mēnesī par vieglo pasažieru automobili nemaksā uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokli. Šīs panta daļas izpratnē par fiziskās personas ģimenes locekļiem uzskatāmi tās vecāki, vecvecāki, laulātais, bērni un mazbērni. Par gūto labumu no darba devējam piederoša vai darba devēja rīcībā esoša vieglā pasažieru automobiļa izmantošanas, ja par vieglo pasažieru automobili nemaksā uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokli, ir jāmaksā algas nodoklis.

izmaksā darba devējam (apdrošinājumaņēmējam), un neparedz aizdevumu izsniegšanu apdrošinātajām personām;

Likumā precizēts, ka ja dzīvības apdrošināšanas līgums (ar līdzekļu uzkrāšanu) tiek izbeigts **pirms termiņa**, nesasniedzot piecu gadu darbības termiņu, apliekamo ienākumu taksācijas gadā, kad tiek izmaksāta atpirkuma summa (vai — ja aprēķinātā atpirkuma summa ir nulle — gadā, kad līgums tiek izbeigts pirms termiņa), palielina par iepriekšējos taksācijas gados attaisnotajos izdevumos iekļautajiem apdrošināšanas prēmiju maksājumiem saistībā ar šo izbeigto līgumu. Minētajam ienākumam tiek piemērota tā algota darba ienākumam noteiktā nodokļa likme, kas ir noteikta gadā, kad tiek izmaksāta pieprasītā atpirkuma summa.

Pārējie fiziskās personas ienākumi, par kuriem ir jāmaksā nodoklis.

Pārējie fiziskās personas ienākumi, par kuriem ir jāmaksā nodoklis noteikti likuma 8. panta 3. daļā un apkopoti 7. tabulā, kur salīdzināti ar nodokli apliekamie ienākumi LR rezidentiem un nerezidentiem.

Vēlamās nodokļa objekta izmaiņas

Nodokļa objekta (ar nodokli apliekamo ienākumu veidu) paplašināšanas iespēja:

- novērst nepamatotas atšķirības starp rezidentiem un nerezidentiem noteiktā ar nodokli apliekamā ienākuma loku.

Nodokļa objekta sašaurināšanas iespēja:

- atteikties no ienākumu par vieglā pasažieru automobiļa izmantošanu aplikšanas ar nodokli.

7. tabula. Iekšzemes nodokļa maksātāja gada apliekamā ienākuma avoti un ārvalsts nodokļa maksātāja (nerezidenta) ar nodokli apliekamais ienākums

Iekšzemes nodokļa maksātāja gada apliekamā ienākuma avoti (likuma 8. pants)	Ārvalsts nodokļa maksātāja (nerezidenta) ar nodokli apliekamais ienākums (likuma 3. panta 3. daļa) (ar grozījumiem izslēgti 6., 16. punkti)
A. Ienākumi, par kuriem jāmaksā algas nodoklis	
Darba alga, prēmijas, vienreizēja un sistemātiska atlīdzība un citi ienākumi uz darba attiecību pamata (2. daļa)	Ienākums no algota darba, ieskaitot darbu, kas veikts LR tāda darba devēja labā, kurš nav LR rezidents vai kuram nav pastāvīgās pārstāvniecības LR, vai darbu, kas veikts ārpus LR Latvijas Republikas darba devēja labā (1. punkts)
Ienākums no algota darba padomēs, valdēs un vēlētos amatos (2.1. daļa)	Ienākums no pienākumu pildīšanas LR reģistrētas kapitālsabiedrības vai kooperatīvās sabiedrības padomē vai valdē neatkarīgi no tā, vai ienākums tiek saņemts no LR reģistrētas kapitālsabiedrības vai kooperatīvās sabiedrības vai no citas kapitālsabiedrības vai kooperatīvās sabiedrības, kas nav LR rezidents. Pie šādiem ienākumiem pieder arī saistībā ar darba braucieniem un komandējumiem izmaksātās summas, kuras pārsniedz normatīvajos aktos, kas nosaka kārtību, kādā atlīdzināmi ar komandējumiem un darbinieku darba braucieniem saistītie izdevumi, noteiktās normas (4. punkts)
Darba devēja rīcībā esoša vieglā pasažieru automobiļa izmantošanas tādiem uzdevumiem vai vajadzībām, kas nav saistītas ar darba vai dienesta pienākumu vai darba devēja saimnieciskās darbības veikšanu, ja labuma gūšanas mēnesī par vieglo pasažieru automobili nemaksā uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodokli (2.3. daļa)	
Pārējie fiziskās personas ienākumi (8. panta 3. daļa)	
Ienākumi no individuālā darba, uzņēmuma līguma, komercaģenta un māklera darbības (1. punkts)	
	Ienākums no profesionālās darbības LR rezidentu vai nerezidentu pastāvīgo pārstāvniecību labā LR vai ārpus tās (2. punkts)
	Ienākums no mākslinieku, sportistu vai treneru profesionālās darbības LR neatkarīgi no tā, vai šo ienākumu saņem pats mākslinieks, sportists vai treneris, vai cita juridiskā vai fiziskā persona (3. punkts)
Ienākumi no individuālā uzņēmuma, arī no zemnieku vai zvejnieku saimniecības, ja tie nav UIN objekts, un ienākumi no individuālā	

komersanta darbības (2. punkts)	
	Ienākumi no personiskās palīgsaimniecības, piemājas saimniecības, kā arī zemnieku un zvejnieku saimniecības ienākums no lauksaimnieciskās ražošanas (9. punkts)
Ienākumi no personālsabiedrības (uz personālsabiedrības biedru attiecināmā personālsabiedrības ar UIN apliekamā ienākuma daļa) (3. punkts)	Ienākums no LR reģistrētas personālsabiedrības (5. punkts)
Ienākumi, ko komercsabiedrības, kooperatīvās sabiedrības, organizācijas, biedrības un nodibinājuma dalībnieki (biedri) saņem komercsabiedrības, kooperatīvās sabiedrības, organizācijas, biedrības un nodibinājuma likvidācijas vai reorganizācijas gadījumā (4. punkts)	
Ienākumi no nekustamā īpašuma (ēku, ēku daļu, dzīvokļu, zemes) iznomāšanas vai izīrēšanas (5. punkts)	Ienākums no LR esoša nekustamā īpašuma izmantošanas (7. punkts)
Ienākumi no lietas (zemes, telpas) nodošanas tālāk apakšnomniekam vai apakšīrniekam (6. punkts)	
Ienākumi no kustamās mantas iznomāšanas (7. punkts)	Ienākums no kustamā īpašuma izmantošanas Latvijas Republikā (8. punkts)
Ienākumi no intelektuālā īpašuma un tiesībām uz to (autoratlīdzība, izpildītājlīdzība; zinātnes, literatūras un mākslas darbu, atklājumu, izgudrojumu un rūpniecisko paraugu autoru un viņu mantinieku honorāri), kā arī no tiesībām izmantot tiesības uz intelektuālo īpašumu (8. punkts)	Samaksa par intelektuālo īpašumu: a) autoratlīdzība (honorārs) par zinātnes, literatūras un mākslas darbu, atklājumu, izgudrojumu un rūpniecisko paraugu darbu radīšanu, ņemot vērā izdevumu normas, kuras saskaņā ar šā likuma 10.panta pirmās daļas 4.punktu noteicis MK, b) maksājumi par pārējiem intelektuālā īpašuma veidiem saskaņā ar likuma <i>Par uzņēmumu ienākuma nodokli</i> 3.panta ceturtās daļas 4.punkta "a" apakšpunktā noteikto likmi (12. punkts)
No komersantiem, kooperatīvajām sabiedrībām, individuālajiem uzņēmumiem, zemnieku vai zvejnieku saimniecībām, iestādēm, organizācijām, biedrībām un nodibinājumiem saņemtie dāvinājumi, kā arī no fiziskās personas — saimnieciskās darbības veicējas — saņemtie dāvinājumi, ko izmaksājusi fiziskā persona saimnieciskās darbības ietvaros (9. punkts)	
Pensijas neatkarīgi no to izmaksas avota (10. punkts)	Pensijas, kas izmaksātas saskaņā ar LR likumiem (14. punkts) Papildpensijas kapitāls, kas veidojies no darba devēja veiktajām iemaksām privātajos pensiju fondos atbilstoši licencētiem pensiju plāniem un izmaksāts pensiju plānu dalībniekiem (15. punkts)

Ienākumi no nekustamā īpašuma atsavināšanas un citu kapitāla aktīvu atsavināšanas ienākums atbilstoši likuma 11.9 pantam (ienākuma no kapitāla noteikšana), ja likuma 9. pantā (ar nodokli neapliekamo ienākumu veidi) nav noteikts citādi (11. punkts)	Ienākums no LR esoša nekustamā īpašuma atsavināšanas un citu kapitāla aktīvu atsavināšanas ienākums atbilstoši šā likuma 11.9 pantam, izņemot ienākumu no publiskā apgrozībā esošu finanšu instrumentu atsavināšanas, arī no Latvijas vai citas ES dalībvalsts vai EEZ valsts un pašvaldību parāda vērtspapīru atsavināšanas (7.1. punkts) ^{34, 35}
Citi ienākumi no kapitāla, kas nav minēti šīs daļas 11., 12., 13., 18. un 20.punktā (11.1. punkts)	
Dividendes un dividendēm pielīdzināms ienākums (individuālā uzņēmuma (arī zemnieka vai zvejnieka saimniecības), kas ir UIN maksātājs, īpašnieka ienākums, veicot individuālā uzņēmuma (arī zemnieka vai zvejnieka saimniecības) pārskata gada un iepriekšējo gadu nesadalītās peļņas sadali) (12. punkts)	Dividendes (10. pants) un dividendēm pielīdzināms ienākums (10.1. punkts)
Procentu ienākumi un tiem pielīdzināmie ienākumi, arī ar procentu ienākumu saistītie ienākumi (13. punkts)	Procentu ienākums un tam pielīdzināms ienākums, arī ar procentu ienākumu saistīts ienākums, izņemot procentu ienākumu no Latvijas vai citas ES dalībvalsts vai EEZ valsts un pašvaldību parādzīmēm (11. pants)
Nekustamā īpašuma vērtības pieaugums vai tā daļa, kura iegūta, beidzoties nomas līgumam, un kuru nodrošināja iznomātajā īpašumā nomnieka veiktie rekonstrukcijas, restaurācijas, renovācijas, uzlabošanas vai citi kapitālie ieguldījumi, ja minēto pieaugumu vai tā daļu maksātājs nav kompensējis nomniekam (14. punkts)	Nekustamā īpašuma vērtības pieaugums vai tā daļa, kura iegūta, beidzoties nomas līgumam, un kuru nodrošināja iznomātajā īpašumā nomnieka veiktie rekonstrukcijas, restaurācijas, renovācijas, uzlabošanas vai citi kapitālie ieguldījumi, ja minēto pieaugumu vai tā daļu maksātājs nav kompensējis nomniekam (17. punkts)
Ienākumi no fiziskās personas īpašumā esoša augoša meža atsavināšanas izciršanai un tajā iegūto kokmateriālu atsavināšanas, kā arī atbalsta summas par saimnieciskās darbības ierobežojumiem meža īpašniekiem, kuriem meža apsaimniekošana nav saimnieciskās darbības veids (15. punkts)	Ienākums no fiziskās personas īpašumā esoša augoša meža atsavināšanas izciršanai un tajā iegūto kokmateriālu atsavināšanas, kā arī atbalsta summas par saimnieciskās darbības ierobežojumiem meža īpašniekiem, kuriem meža apsaimniekošana nav saimnieciskās darbības veids (9.1. punkts)
Ienākumi no metāllūžņu pārdošanas (15.1. punkts)	Ienākums no metāllūžņu pārdošanas (9.2. punkts)
Pārpalikuma daļa, kuru saņem normatīvajos aktos noteiktajiem	Pārpalikuma daļa, kuru saņem normatīvajos aktos noteiktajiem kritērijiem

³⁴ Likuma 3. panta trešās daļas 7.1, 10. un 11.punktā minēto ienākumu nosaka saskaņā ar likuma 11.9 pantu

³⁵ Nerezidenta ienākums no Latvijā esoša nekustamā īpašuma atsavināšanas ietver arī ienākumu no kapitāla daļu, akciju vai cita veida līdzdalības atsavināšanas Latvijā vai ārvalstī izveidotā komercsabiedrībā vai citā personā (likuma *Par uzņēmumu ienākuma nodokli* izpratnē), ja atsavināšanas gadā vai iepriekšējā gadā vairāk nekā 50 procentus no šādas personas aktīvu vērtības tieši vai netieši (caur līdzdalību vienā vai vairākās citās Latvijā vai ārvalstī izveidotās personās) veido vai ir veidojis Latvijā esošs nekustamais īpašums. Nekustamā īpašuma īpatsvaru personas aktīvu vērtībā nosaka, pamatojoties uz personas bilances datiem pēc stāvokļa attiecīgā gada sākumā. Ja nekustamā īpašuma īpatsvars aktīvu vērtībā iepriekšējā gada laikā ir mainījies, jo ir notikusi nekustamā īpašuma atsavināšana, kuras rezultāts ņemts vērā personas apliekamajā ienākumā, tad vērā ņem tikai nekustamā īpašuma īpatsvaru bilances aktīvu vērtībā atsavināšanas gadā

kritērijiem par atbalsta saņemšanu lauku attīstībai atbilstošas lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvās sabiedrības biedrs, atbilstoši viņa izmantoto kooperatīvās sabiedrības pakalpojumu apjomam (16. punkts)	par atbalsta saņemšanu lauku attīstībai atbilstošas lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvās sabiedrības biedrs, atbilstoši viņa izmantoto kooperatīvās sabiedrības pakalpojumu apjomam (18. punkts)
Ienākumi no dzīvokļu īpašnieku kooperatīvās sabiedrības, automašīnu garāžu īpašnieku kooperatīvās sabiedrības, laivu garāžu īpašnieku kooperatīvās sabiedrības un dārzkopības kooperatīvās sabiedrības sadalītās peļņas (17. punkts)	Ienākums no dzīvokļu īpašnieku kooperatīvās sabiedrības, automašīnu garāžu īpašnieku kooperatīvās sabiedrības, laivu garāžu īpašnieku kooperatīvās sabiedrības un dārzkopības kooperatīvās sabiedrības sadalītās peļņas (19. punkts)
	Apdrošināšanas atlīdzība, kas saskaņā ar dzīvības, veselības un negadījuma apdrošināšanas līgumu, kuru apdrošinātā interesēs noslēdzis darba devējs (vai cits apdrošinājumaņēmējs — juridiskā persona), izmaksāta, pienākot apdrošināšanas līgumā paredzētajam līguma beigu termiņam vai laužot līgumu pirms termiņa (13. punkts)
Ienākumi no privātajos pensiju fondos veikto iemaksu ieguldīšanas (18. punkts)	Ienākums no privātajos pensiju fondos veikto iemaksu ieguldīšanas (20. punkts)
Iznomāta personāla ienākums vai tam pielīdzināts ienākums neatkarīgi no tā, kas fiziskās personas labā saņem šo ienākumu (19. punkts)	Iznomāta personāla ienākums vai tam pielīdzināts ienākums neatkarīgi no tā, kas fiziskās personas labā saņem šo ienākumu (21. punkts)
Ienākumi no noslēgtajiem dzīvības apdrošināšanas līgumiem ar līdzekļu uzkrāšanu (20. punkts)	Ienākums no noslēgtajiem dzīvības apdrošināšanas līgumiem ar līdzekļu uzkrāšanu (22. punkts)
Citi ienākumi, kas nav minēti likuma 9. pantā (21. punkts)	

Avots: *Likums par iedzīvotāju ienākuma nodokli.*

7.1.4. Ar nodokli neapliekamais ienākums

Spēkā esošās normas

Likuma 9. pantā noteikti 42 neapliekamo ienākumu veidi. Lai vieglāk saprastu neapliekamā ienākuma normu nozīmi, tās grupētas pēc ienākuma avota vai likuma normas mērķa.

Ar IIN neapliek (iekavās likuma panta punkts):

- ienākumus no maksātāja **lauksaimnieciskās ražošanas un lauku tūrisma** pakalpojumu sniegšanas, ja tie nepārsniedz 2000 latu gadā, ņemot vērā šā panta 3.1, 3.2 un 3.5 daļas nosacījumus^{36, 37},
- **apdrošināšanas atlīdzības**

(4) kuras izmaksājušas LR reģistrētas apdrošināšanas sabiedrības, kas nodibinātas un darbojas saskaņā ar *Apdrošināšanas sabiedrību un to uzraudzības likumu*, kā arī citā ES dalībvalstī vai EEZ valstī reģistrētas apdrošināšanas sabiedrības, kas nodibinātas un darbojas saskaņā ar attiecīgās ES dalībvalsts vai EEZ valsts normatīvajiem aktiem, **izņemot** tās apdrošināšanas atlīdzības, kas izmaksātas pēc dzīvības, veselības un negadījuma apdrošināšanas līguma, kuru apdrošinātā interesēs noslēdzis darba devējs (vai cits apdrošinājuma ņēmējs — juridiskā persona), pienākot apdrošināšanas līgumā paredzētajam līguma beigu termiņam vai laužot līgumu pirms termiņa;

(4.1) apdrošināšanas atlīdzības, kas izmaksātas, **iestājoties apdrošināšanas gadījumam** attiecībā uz apdrošinātās personas dzīvību un veselību nelaimes gadījuma vai slimības dēļ, saskaņā ar dzīvības apdrošināšanas līgumu (tai skaitā ar līdzekļu uzkrāšanu) neatkarīgi no tā, kas ir noslēdzis apdrošināšanas līgumu (nepiemēro izmaksātajām apdrošināšanas atlīdzībām, ja apdrošināšanas prēmija ir bijusi iekļauta maksātāja saimnieciskās darbības izdevumos);

- (8) **stipendijas**, kas izmaksātas no budžeta, MK apstiprinātas biedrības vai nodibinājuma līdzekļiem vai no to starptautisko izglītības vai sadarbības programmu līdzekļiem, kurās līdzdalību ir apstiprinājis MK³⁸ - MK nosaka kārtību, kādā stipendijām no fondu vai starptautisko izglītības vai sadarbības programmu līdzekļiem piešķirams atbrīvojums no aplikšanas ar IIN;

- **sociālā palīdzība, pabalsti:**

---

³⁶ 3.1 Lauksaimnieciskā ražošana likuma izpratnē ir augkopības (arī koku stādu audzēšana, sēņu audzēšana, savvaļas ogu audzēšana), lopkopības (arī truškopība, putnkopība, biškopība un zvērkopība), iekšējo ūdeņu zivsaimniecības (zivju audzēšana privātajās ūdenstilpēs vai fiziskajai personai lietošanā nodotajās ūdenstilpēs) un dārzkopības (arī puķkopība, siltumnīcu saimniecība) produkcijas ražošana. Par maksātāja saimniecības lauksaimnieciskās ražošanas produkciju šā likuma izpratnē uzskatāma augu vai dzīvnieku valsts produkcija, kas tiek realizēta sākotnējā (nepārstrādātā) veidā vai pēc pirmapstrādes. Maksātāja saimniecībā pārdošanai sagatavotā lauksaimnieciskās ražošanas produkcija var būt ar augstāku pārstrādes pakāpi, ja visa pārstrāde (izņemot lopu kaušanu) ir veikta pašā saimniecībā.

3.2 Lauku tūrisma pakalpojumi likuma izpratnē ir lauku teritorijās vai lauku apdzīvotās vietās sniegtie viesu izmitināšanas pakalpojumi speciāli ierīkotās viesu izmitināšanas mītnēs vai citās pielāgotās telpās, kurās gultas vietu pamatskaits nepārsniedz 12 un gultas vietu papildu skaits nav lielāks par 6, kā arī ar tiem saistītie papildu pakalpojumi, kas balstās uz vietējiem kultūras un dabas resursiem.

3.5 Minētie ienākumi ietver arī valsts atbalsta vai Eiropas Savienības atbalsta lauksaimniecībai un lauku attīstībai ietvaros saņemtos maksājumus līdz 2000 latiem gadā.

³⁷ Ja šajā punktā minētie ienākumi pārsniedz punktā, kā arī šā panta 3.5 daļā noteiktās summas (normas) lielumu, pārsnieguma summa tiek aplikta ar nodokli.

³⁸ Šā panta pirmās daļas 8.punktā minētā stipendija ir vienreizēja vai sistemātiski ilgākā laika posmā izmaksāta naudas summa personai:

- 1) kura vispārēju vai izvēlētu izglītības (studiju) programmu apgūst izglītības iestādē vai patstāvīgi;
- 2) tās apgādībā esošo personu izglītības (studiju) programmas apgūšanas veicināšanai izglītības iestādē;
- 3) tās pētniecības darba vai radošā darba atbalstam.

7) normatīvajos aktos noteiktie no budžeta izmaksājami (paredzēti budžeta apropriācijā) **pabalsti**, arī no citu ES dalībvalstu vai EEZ valstu budžeta izmaksātie pabalsti, pabalsti, kas noteikti šīs daļas 37., 38., 39. un 40.punktā³⁹, normatīvajos aktos noteiktā atlīdzība par aizbildņa pienākumu pildīšanu un atlīdzība par audžuģimenes pienākumu veikšanu, **izņemot** pārejošas darba nespējas pabalstus un pabalstus, kuru piešķiršanas pamats ir personas darba vai dienesta attiecības ar budžeta finansētu institūciju, kā arī citi pabalsti, kas izmaksājami no MK noteiktajām biedrībām un nodibinājumiem (pabalsti ir arī saskaņā ar MK noteikumiem piešķirtie mūža granti valsts emeritētajiem zinātniekiem un Kultūrkapitāla fonda piešķirtās mūža stipendijas kultūras un mākslas darbiniekiem par nopelniem kultūras un mākslas attīstībā);

(11) uzturnauda (alimenti);

(31) uzturēšanas līdzekļi, kas saņemti no speciālās aizsardzības iestādes;

(17) ar MK lēmumu noteiktā apgāde natūrā, kā arī summas, kas izmaksātas šīs apgādes vietā;

(15) palīdzība stihiskas nelaimes gadījumā vai citos ārkārtējos gadījumos, ja tā sniegta uz valsts vai pašvaldību pārvaldes institūciju lēmuma pamata;

(13) atlīdzība likumdošanas aktos noteiktajā kārtībā par kaitējumu darbaspēju zaudējuma gadījumā, kas saistīts ar sakropļojumu vai citādu veselības bojājumu, kā arī apgādnieka zaudējuma sakarā;

(14) darbinieka vai viņa radnieku (tuvinieku) nāves gadījumā darba devēja piešķirtais bērnu pabalsts, kura vērtība nepārsniedz 150 latu⁴⁰;

- **palīdzība – gada neapliekamā minimuma apmērā⁴¹::**

(20), kas sniegta, pamatojoties uz arodbiedrības institūcijas lēmumu, no arodbiedrības naudas līdzekļiem, kuri veidojas no arodbiedrības biedru naudas maksājumiem un ārvalstu arodbiedrību ziedojumiem (dāvinājumiem);

25) naudā vai citās lietās, vai pakalpojuma veidā, kas, pamatojoties uz reliģiskās organizācijas vai tās iestādes institūcijas (amatpersonas) lēmumu, sniegta no reliģiskās organizācijas vai tās iestādes naudas līdzekļiem;

(27) naudā vai citās lietās, vai pakalpojuma veidā, kas sniegta no sabiedriskā labuma organizācijas (izņemot reliģisko organizāciju) līdzekļiem, vai palīdzība, ko budžeta finansētas institūcijas, labdarības vai filantropiskas organizācijas sniegušas lietās, kurām piemērots atbrīvojums no muitas nodokļa. Palīdzība naudā, kas saņemta no sabiedriskā labuma organizācijas ārstniecības izdevumu segšanai, gada apliekamajā ienākumā netiek ietverta un ar nodokli netiek aplikta, ja attiecīgās summas izlietojums ārstniecības mērķiem ir apliecināts ar attaisnojuma dokumentiem, ko uzglabā sabiedriskā labuma organizācija;

³⁹ 37) pabalsts likumos un MK noteikto normu ietvaros amatpersonas (darbinieka), karavīra ievainojuma, sakropļojuma vai citāda veselībai nodarīta kaitējuma gadījumā, kā arī karavīram veselības traucējuma gadījumā, ja tas gūts, pildot amata (dienesta, darba) pienākumus;

38) pabalsts likumos un MK noteikto normu ietvaros amatpersonas (darbinieka) nāves gadījumā, ja tā gājusi bojā, pildot amata (dienesta, darba) pienākumus, kuru izpilde ir saistīta ar risku, vai mirusi gada laikā pēc nelaimes gadījuma no tajā gūtajiem veselības traucējumiem;

39) pabalsts likumos un MK noteikto normu ietvaros karavīra nāves gadījumā, ja viņš gājis bojā, pildot dienesta pienākumus, vai miris gada laikā pēc nelaimes gadījuma no tajā gūtajiem veselības traucējumiem;

40) pabalsti par dienestu ārvalstīs MK noteikto normu ietvaros;

Ja šajos punktos minētie ienākumi pārsniedz MK noteiktās summas (normas) lielumu, pārsnieguma summa tiek aplikta ar nodokli.

⁴⁰ Ja punktā minētie ienākumi pārsniedz noteiktās summas (normas) lielumu, pārsnieguma summa tiek aplikta ar nodokli.

⁴¹ Ja punktā minētie ienākumi pārsniedz noteiktās summas (normas) lielumu, pārsnieguma summa tiek aplikta ar nodokli.

- **kompensācijas izmaksas likumos un MK noteikto normu ietvaros**⁴²

(16) kompensācijas, izņemot kompensāciju par neizmantoto atvaļinājumu;

(16.1) komandējuma un darba brauciena izdevumu kompensācijas normas MK noteiktajā apmērā vai apmērā, kas noteikts valstī, kurā tiek veikti darba vai dienesta pienākumi (darba vieta atrodas citā valstī);

(28) kompensācija par īres līguma izbeigšanu un dzīvojamo telpu atbrīvošanu denacionalizēta vai likumīgajam īpašniekam atdota nama īrniekam, kurš attiecīgajā namā dzīvojis līdz īpašuma tiesību atjaunošanai likumīgajam īpašniekam (viņa mantiniekam);

36) uz tiesas sprieduma pamata no valsts budžeta izmaksājamās **kompensācijas**, kas nav saistītas ar darba attiecībām vai to pārtraukšanu vai kas nav kompensācijas par intelektuālo īpašumu un tiesībām uz to (autoratlīdzība, izpildītājlīdzība, zinātnes, literatūras un mākslas darbu, atklājumu, izgudrojumu un rūpniecisko paraugu autoru un viņu mantinieku honorāri) vai kompensācijas par tiesībām izmantot tiesības uz intelektuālo īpašumu;

36.1) uz valsts pārvaldes iestādes vai pašvaldības iestādes, citas atvasinātas publisko tiesību juridiskās personas vai publiskās aģentūras iestādes lēmuma vai tiesas nolēmuma pamata saskaņā ar *Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likumu* izmaksājamais **zaudējumu atlīdzinājums**, kurš nav saistīts ar darba (dienesta) attiecībām vai to pārtraukšanu un kuram nav ienākuma gūšanas rakstura;

- **ģimenes stāvokļa maiņa:**

(9) mantojuma rezultātā gūtais ienākums, izņemot autoratlīdzību (honorāru), kuru izmaksā autortiesību mantiniekiem;

(12) summas, kas uz tiesas sprieduma pamata vai saskaņā ar notariālā akta veidā noslēgtu vienošanos par laulāto kopīgās mantas sadali saņemtas laulības šķiršanas sakarā;

- **ienākums no īpašuma vai īpašuma atsavināšanas:**

(6) ienākumi no Latvijas vai citas ES dalībvalsts vai EEZ valsts un pašvaldību parādzīmēm;

(19.2) ienākumi no personīgā īpašuma (fiziskajai personai piederošas personiskai lietošanai paredzētas tādas kustamas lietas kā mēbeles, apģērbs un citas kustamas lietas) atsavināšanas, izņemot ienākumu no:

- a) pārdošanai izgatavotas vai iegādātas lietas (ķermeņiskas vai bezķermeņiskas) pārdošanas,
- b) kapitāla pieauguma un pārējā ienākuma no kapitāla;
- c) metāllūžņu pārdošanas;

33) ienākums no nekustamā īpašuma atsavināšanas, kas maksātāja īpašumā (no dienas, kad attiecīgais nekustamais īpašums reģistrēts zemesgrāmatā) ir ilgāk par 60 mēnešiem un vismaz 12 mēnešus līdz atsavināšanas līguma noslēgšanas dienai ir personas deklarētā dzīvesvieta (kas nav deklarēta kā maksātāja papildu adrese).⁴³ Ja nekustamais īpašums, kuru atsavina, ir mantots līgumiskā, testamentārā vai likumiskā ceļā no laulātā, šīs panta daļas izpratnē uzskatāms, ka nekustamais īpašums ir viņu pārdzīvojušā laulātā īpašumā no dienas, kad attiecīgais nekustamais īpašums reģistrēts zemesgrāmatā kā mantojuma atstājēja īpašums;

34) ienākums no nekustamā īpašuma atsavināšanas, kas radies saistībā ar mantas sadali laulības šķiršanas gadījumā, ja vismaz 12 mēnešus līdz atsavināšanas līguma noslēgšanas dienai tas ir bijis abu laulāto deklarētā dzīvesvieta (kas nav deklarēta kā papildu adrese);

⁴² Ja punktā minētie ienākumi pārsniedz noteiktās summas (normas) lielumu, pārsnieguma summa tiek aplikta ar nodokli.

⁴³ Ja tiek atsavināts nekustamais īpašums, ko veido ēka vai būve un zeme, uz kuras atrodas ēka vai būve, bet uz šo zemi īpašuma tiesības iegūtas un zemesgrāmatā nostiprinātas vēlāk nekā uz ēku vai būvi, tad par nekustamā īpašuma iegādes brīdi uzskata dienu, kad ēka vai būve ierakstīta zemesgrāmatā.

34.1) ienākums no *Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likumā* noteiktajā kārtībā atsavināta nekustamā īpašuma, ja šis ienākums no jauna tiek ieguldīts funkcionāli līdzīgā nekustamajā īpašumā 12 mēnešu laikā pēc sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas. Ja nekustamo īpašumu *Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likumā* noteiktajā kārtībā kompensē ar citu nekustamo īpašumu, atsavinot šādas kompensācijas veidā iegūto nekustamo īpašumu, par tā iegādes dienu uzskata dienu, kad zemesgrāmatā tika reģistrēts saskaņā ar *Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likumu* atsavinātais nekustamais īpašums;

- **balvas un laimesti**

(10) konkursos un sacensībās saņemtās mantiskās un naudas balvas (prēmijas), kuru kopējā vērtība taksācijas gadā nepārsniedz 100 latu, un publiskos starptautiskos konkursos un starptautiskās sacensībās gūtās balvas un prēmijas, kuru kopējā vērtība gadā nepārsniedz 1000 latu, kā arī Baltijas asamblejas balvu laureātiem izmaksātā naudas prēmija un MK balva⁴⁴;

(5) izložu un azartspēļu laimesti;

(26) preču un pakalpojumu loteriju laimesti;

32) darba devēja darbiniekam piešķirts apbalvojums (arī atzinības raksts, goda raksts, pateicības raksts, diploms, medaļa, piemiņas kauss), kam nav atlīdzības nozīmes rakstura, bet ir morāla novērtējuma raksturs;

- **(35) dāvanas no fiziskajām personām:**

a) pilnā apmērā - ja dāvinātāju ar maksātāju saista laulība vai radniecība līdz trešajai pakāpei *Civillikuma* izpratnē. Minētā norma nav piemērojama, ja dāvanu dāvina saimnieciskās darbības ietvaros,

b) līdz 1000 latiem taksācijas gada laikā - ja dāvinātājs ir šā punkta "a" apakšpunktā neminēta fiziskā persona. Šī norma nav piemērojama, ja dāvanu dāvina fiziskā persona savas saimnieciskās darbības ietvaros, kā arī tad, ja fiziskā persona ir saņēmusi dāvanu ar atlīdzības raksturu *Civillikuma* izpratnē,

c) pilnā apmērā — neatkarīgi no tā, vai dāvinātāju ar maksātāju saista laulība vai radniecība līdz trešajai pakāpei *Civillikuma* izpratnē, ja dāvinājums paredzēts un maksātājs to izlieto, lai segtu savus izdevumus par augstākās izglītības un visu pakāpju profesionālās izglītības iegūšanu, izdevumiem par specialitātes (profesijas, amata, aroda) iegūšanu valsts akreditētās Latvijas izglītības iestādēs, kā arī ES dalībvalstu un EEZ valstu mācību iestādēs vai apgūstot valsts akreditētās izglītības programmas,

d) pilnā apmērā — neatkarīgi no tā, vai dāvinātāju ar maksātāju saista laulība vai radniecība līdz trešajai pakāpei *Civillikuma* izpratnē, ja dāvinājums paredzēts un maksātājs to izlieto, lai segtu savus izdevumus par medicīnas un ārstniecisko pakalpojumu izmantošanu, izņemot kosmētiskās operācijas;

- **citā saistībā ar ienākumu izlietošanas mērķi:**

35.1) ienākums, kas gūts laika posmā no 2011. gada 1. janvāra līdz 2012. gada 31. decembrim aizdevuma (kredīta) saistību samazināšanas vai dzēšanas rezultātā, ja izpildās visi turpmāk šai punktā minētie nosacījumi (ja maksātāja saistību samazināšanas vai dzēšanas rezultātā gūtajam ienākumam tiek piemērots 35. punktā noteiktais atbrīvojums, 35.1 punktā paredzētais atbrīvojums netiek piemērots):

a) saistību atmaksa ir (vai saistību rašanās brīdī bija) nodrošināta ar nekustamā īpašuma hipotēku,

⁴⁴ Ja šajā punktā minētie ienākumi pārsniedz noteiktās summas (normas) lielumu, pārsnieguma summa tiek aplikta ar nodokli.

b) ienākuma guvējs līdz 2009. gada 1. janvārim saistības ir uzņēmis nolūkā nodrošināt sevi (vai savu ģimeni) ar dzīvošanai paredzētu nekustamo īpašumu un izmantojis šo aizdevumu nekustamā īpašuma iegādei, būvniecībai, rekonstrukcijai vai uzlabošanai⁴⁵,

c) uz saistību samazināšanas vai dzēšanas dienu ienākuma guvēja īpašumā ir ne vairāk kā viens nekustamais īpašums, kura lietošanas veids vai funkcionālā izmantošana ir paredzēta dzīvošanai,

d) ienākuma guvējs (attiecībā uz aizdevēju) nav un nav bijis ar uzņēmumu saistīta persona likuma *Par uzņēmumu ienākuma nodokli* izpratnē,

e) aizdevēju un ienākuma guvēju nesaista laulība vai radniecība līdz trešajai pakāpei *Civillikuma* izpratnē;

“c” un “d” apakšpunktā paredzētais dāvinājums tiek saņemts tikai bezskaidras naudas norēķinu veidā, un tā izlietošanu izglītībai vai ārstniecībai dāvinājuma saņēmējs pamato attiecīgi ar šādiem dokumentiem, kas ir viņa rīcībā:

1) ārsta norīkojums vai slēdziens, kas apliecina ārstniecības nepieciešamību un ir maksātāja rīcībā, sākot ar dienu, kad dāvinājums saņemts;

2) attaisnojuma dokumenti, kas apliecina dāvinājuma summas izlietošanu divu gadu laikā no dāvinājuma saņemšanas dienas norādītajam izglītības vai ārstniecības mērķim.

- **citi:**

(18) atlīdzība par **asiņu nodošanu** un cita veida donorpalīdzību;

(29) ienākums, kas gūts, sniedzot palīdzību vai slepeni sadarbojoties ar operatīvās darbības subjektiem;

(41) labums no darba devējam piederoša vai darba devēja rīcībā esoša **vieglā pasažieru automobiļa izmantošanas**, ja par šo automobili labuma gūšanas mēnesī ir samaksāts uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodoklis;

(42) atbalsts izmaksu segšanai *Klimata pārmaiņu finanšu instrumenta* projekta īstenošanai.

8. tabulā redzams, ka likuma noteikumi nav attiecināmi uz nerezidentiem, izņemot ienākumu veidus, kuri netiek dēvēti par neapliekamo ienākumu, bet nav nosaukti apliekamā ienākuma skaitā.

Vēlamās izmaiņas

Neapliekamo ienākumu loka paplašināšana:

- nav ieteicams palielināt neapliekamo ienākumu veidu skaitu,
- vēlams nomainīt neefektīvos atbrīvojumus ar efektīvākiem, piemēram, atbrīvot no IIN ieņēmumus, kas ieguldīti DFL programmās vai darba devēja izmaksas par darbinieku izglītošanu;
- sociāli nozīmīgām neapliekamo ienākumu kategorijām vēlams palielināt neapliekamo ienākumu apjomu (paplašināt ierobežojumus) gadījumos, kad to ierobežo MK noteikumi (piemēram, attaisnotie izdevumi veselības uzlabošanai).

Neapliekamo ienākumu loka sašaurināšana:

- izslēgt no neapliekamo ienākumu loka izložu un azartspēļu laimestus.

⁴⁵ Ja punktā minētie ienākumi pārsniedz noteiktās summas (normas) lielumu, pārsnieguma summa tiek aplikta ar nodokli.

7.1.5. Neapliekamais minimums

Spēkā esošās normas

Maksātāja gada neapliekamais minimums definēts likuma 12. pantā. Gada neapliekamais minimums ir visu gada mēnešu neapliekamo minimumu summa. Mēneša neapliekamā minimuma apmēru taksācijas gadam nosaka MK. Maksātājam nepiemēro neapliekamo minimumu par to taksācijas gada daļu, kurā viņš ir bijis cita nodokļa maksātāja apgādībā un kurā šis nodokļa maksātājs ir izmantojis atvieglojums par katras personas uzturēšanu, ja šai personai nav piešķirta pensija un tā nesaņem pensiju, izņemot gadījumu, kad apgādībā esošai personai ir piešķirta apgādnieka zaudējuma pensija atbilstoši likumam *Par valsts pensijām*.

Personām, kurām piešķirta **pensija** (ieskaitot piemaksu pie pensijas par apdrošināšanas stāžu, kas uzkrāts līdz 1995. gada 31. decembrim) vai izdienas pensija, vai speciālā valsts pensija atbilstoši Latvijas Republikas normatīvajiem aktiem, vai pensija atbilstoši ārvalsts normatīvajiem aktiem, **neapliekamais minimums ir 1980 latu gadā** (165,08 LVL mēnesī), ja nav noteikts citādi.

Personām, kurām piešķirta apgādnieka zaudējuma pensija, tiek piemērots tāds neapliekamais minimums, kā noteikts personām, kurām piešķirta pensija.

MK noteikto neapliekamo minimumu **nepiemēro**:

- personai, kura izmantojusi priekšlaicīgās pensionēšanās iespējas un kurai vecuma pensija ir piešķirta, bet nav izmaksājama, jo tā kļuvusi par obligāti sociāli apdrošināto personu (darba ņēmēju vai pašnodarbināto) - periodā, kad tā ir obligāti sociāli apdrošināta persona,
- maksātāja ienākumiem, kuriem piemērojama šā likuma 15. panta 3.1 daļa⁴⁶ un 7. daļa⁴⁷ noteiktā nodokļa likme, un ienākumam, par kuru tiek maksāta patentmaksā vai fiksētais ienākuma nodoklis
- maksātājam tajā taksācijas gada periodā, kurā tas ir bijis MU — MUN maksātāja darbinieks, piemēro tikai pensijas ienākumam.

LR FM Informatīvajā ziņojumā minēts, ka kopš 2006. gada IIN politikas pasākumi ir vērsti uz nodokļa sloga samazināšanu iedzīvotājiem ar zemiem ienākumiem – tika palielināts ar nodokli neapliekamais minimums, kā arī atvieglojumi par apgādājamiem. Iestājoties krīzei šī politika pārtraukta, bet ekonomiskajai situācijai stabilizējoties pakāpeniski tiek atjaunota (8. tabula).⁴⁸

8. tabula. IIN neapliekamā minimuma un atvieglojumu par apgādājamiem izmaiņas 1994.-2011.gadā

Gads	Neapliekamais minimums, LVL mēnesī	Atvieglojumi par apgādībā esošām personām, LVL mēnesī
No 01.01.1994.	25	20
No 01.05.1994.	22,5	15
No 01.07.1996.	25	25
No 01.01.1997.	21	21
No 01.01.2006.	32	22
No 01.01.2007.	50	35
No 01.01.2008.	80	56
No 01.01.2009.	90	63
No 01.07.2009.	35	63
No 01.01.2011.	45	70

Avots: FM Informatīvais ziņojums, 3. tabula 16. lpp.

⁴⁶ 15. panta 3.1 daļa: „Nodokļa likme ienākumam no kapitāla, kas nav kapitāla pieaugums, ir 10%. Nodokļa likme kapitāla pieaugumam ir 15%”.

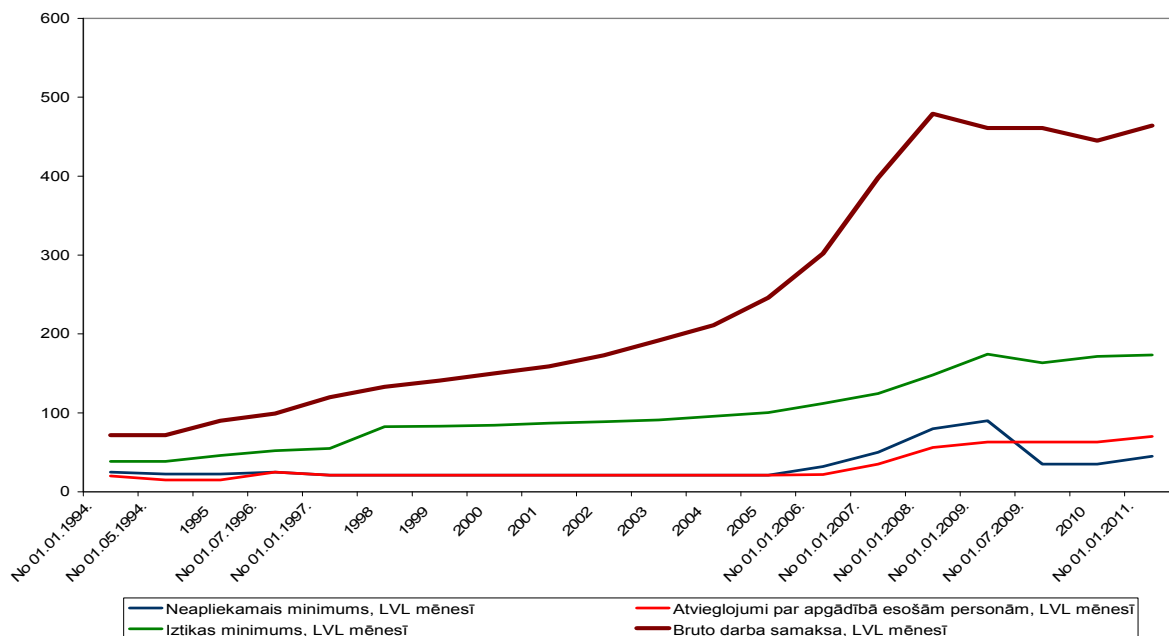
⁴⁷ 15. panta 7. daļa: „3.panta trešās daļas 9.1 un 9.2 punktā un 8.panta trešās daļas 15. un 15.1 punktā minētajam ienākumam, kā arī 11. panta divpadsmitajā daļā minētajam ienākumam no īpašuma tiek piemērota 10% likme”.

⁴⁸ *Informatīvais ziņojums par Pasākumu plāna ēnu ekonomikas apkarošanai un godīgas konkurences nodrošināšanai 2010.-2013.gadam 3.pasākuma – izvērtēt pastāvošos iedzīvotāju ienākuma nodokļa atvieglojumus no to efektivitātes un nodokļu administrēšanas viedokļa ieviešanu izpildi,*

<http://www.fm.gov.lv/files/files/458980485137001316519058659808.pdf>, 16. lpp.

Tomēr neapliekamā minimuma apmērs tikai 2008. un 2009. gadā ir bijis pietiekoši liels, lai ietekmētu zemāk atalgoto iedzīvotāju ienākumus un radītu IIN diferenciācijas efektu. Atvieglojumu apmērs pēdējos gados ir pieaudzis, bet to izmanto tikai tie strādājošie, kuriem ir apgādājāmie.

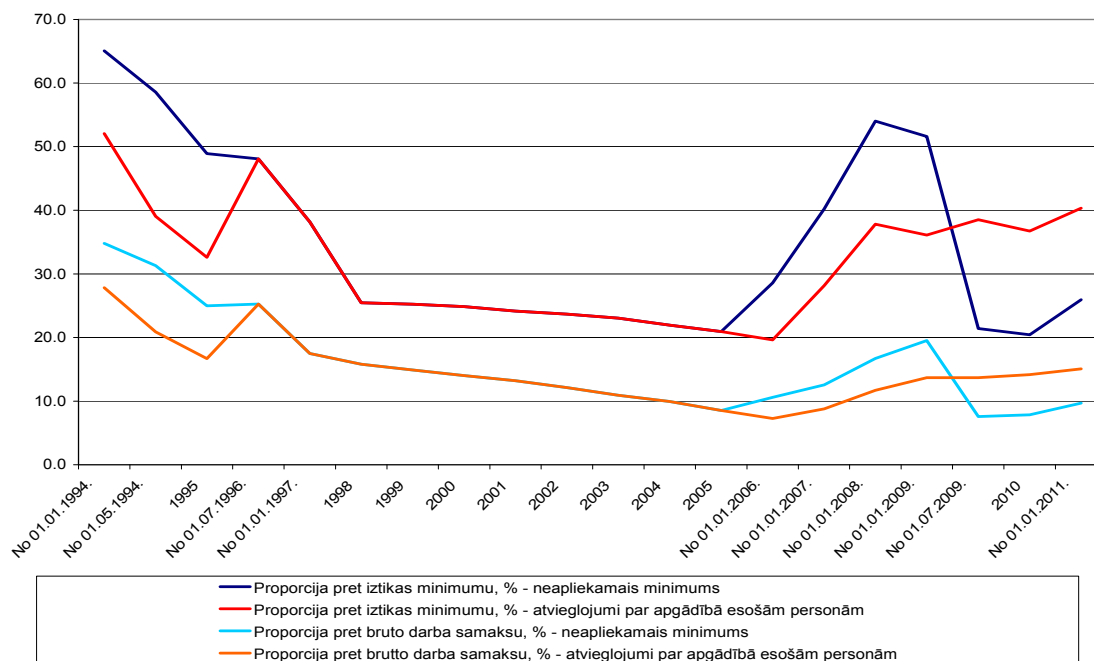
9. attēlā parādīta neapliekamā minimuma dinamika un attiecība pret iztikas minimumu un vidējo bruto darba samaksu. Attēlā redzams, ka neapliekamā minimuma palielināšanās atšķiras no bruto vidējās darba algas dinamikas – atpaliek periodos, kad alga pieaug un apstieidz, kad alga samazinās.

7. attēls. Neapliekamā minimuma dinamika un salīdzinājums ar iztikas minimumu un vidējo bruto darba samaksu.

Avots: CSP datubāze.

Līdz ar to, neapliekamā minimuma procentuālā attiecība pret algas rādītājiem samazinās (8. attēls).

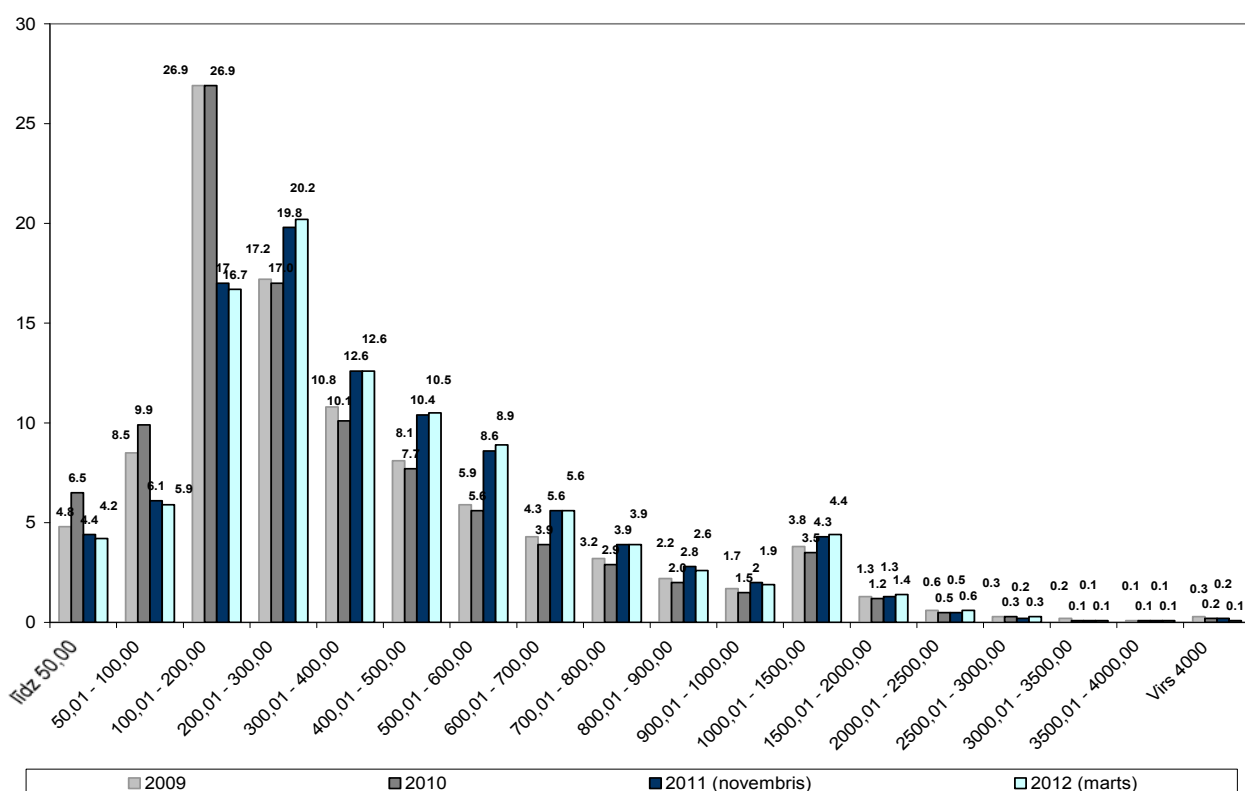

8. attēls. Neapliekamā minimuma un atvieglojumu par apgādībā esošām personām proporcija pret iztikas minimumu un bruto darba samaksu.

Avots: CSP datubāze.

2010. gadā neapliekamais minimums bija 35 lati vai 7,9% no vidējās bruto algas, 20,4% no iztikas minimuma (8. attēls) un 19% no minimālās algas. 2011. gadā neapliekamo minimumu palielināja līdz 45 LVL, kas līdzinās 9,7% no vidējās bruto algas, 25,5% no iztikas minimuma (8. attēls) un 22,5% no minimālās algas. Neapliekamā algas ieņēmuma daļa palielinājusies par 2,2% vai 10,2 LVL, rēķinot pret 2011. gada vidējo bruto algu. Proporcija pret minimālajiem ieņēmumiem rādītājiem ir paaugstinājusies, bet joprojām nav pietiekoša, lai neapliekamais minimums radītu vēlamo IIN diferenciācijas efektu.

9. attēlā redzams, ka, salīdzinot ar 2009. gadu, 2010. gadā strādājošo daļa zemo algu sektoros bija palielinājusies. 43,3% strādājošo atalgojums nebija lielāks par valstī noteikto minimālo algu un 70,4% darba ņēmēju darba samaksa bija mazāka kā CSP aprēķinātā vidējā darba alga 2010. gadā (445 LVL mēnesī). 2011. gadā rādītāji ir labāki un 2012. gadā algas turpināja paaugstināties un darba ņēmēju sadalījuma augstākais punkts virzījās uz augstāku ieņēmumu pusi, taču 2011. un 2012. gada dati ir mēneša, nevis gada dati.

9. attēls. Darba ņēmēju skaita sadalījums pēc darba ienākumiem, īpatsvars no darba ņēmēju skaita ieņēmumu grupās pēc mēneša ienākuma LVL.

Avots: Darba ņēmēju sadalījums pēc darba ienākumiem 2010. gadā. Informatīvais apskats. CSP, Rīga, 2011, 10.lpp.; Latvijas Statistikas ikmēneša biļetens, 2012/01. Rīga, 2012, 56 lpp.

Darba ņēmēju sadalījums pēc darba samaksas lieluma norāda, ka neapliekamais minimums var būt labs instruments ieņēmumu izlīdzināšanai, ja tas ir pietiekošā lielumā – vismaz 15% no vairāk izplatītā darba samaksas līmeņa.

Vēlamās izmaiņas

Dubultot neapliekamo minimumu (noteikt 90 LVL apmērā) un turpināt to pakāpeniski paaugstināt tā, lai neapliekamais minimums piecu gadu laikā sasniegtu iepriekšējā gada iztikas minimumu.

Pieņemot, ka iztikas minimums palielinās par 2% gadā (mazāk kā faktiski) un darba ņēmēju skaits palielinās par 4% (mazāk kā plānotais IKP pieaugums), 2013. gadā ieņēmumi no IIN samazinātos par apmēram 11 miljoniem LVL, bet turpmākos gados samazinājums pret iepriekšējo gadu pakāpeniski saruktu no 107 miljoniem LVL 2014. gadā līdz 14 miljoniem LVL, sasniedzot 95% no

iztikas minimuma 2022. gadā. Ja iztikas minimums pieaug straujāk, neieņemto ienākumu apjoms nedaudz palielinās. Piemēram, ja iztikas minimums pieaug par 5% gadā, tad 2013. gadā ieņēmumi no IIN samazinātos par apmēram 11 miljoniem LVL, bet turpmākos gados samazinājums pret iepriekšējo gadu pakāpeniski saruktu no 113 miljoniem LVL 2014. gadā līdz 35,2 miljoniem LVL 2019. gadā, sasniedzot 90% no iztikas minimuma. Tālāk integrācija palēninātos un neieņemtie ieņēmumi pret iepriekšējo gadu pieaugtu⁴⁹.

7.1.6. Attaisnotie izdevumi

Spēkā esošās normas

Likuma 10. pantā noteikti seši maksātāja attaisnotie izdevumi, kurus pirms ienākuma aplikšanas ar nodokli atskaita no gada apliekamo ienākumu apjoma:

- nomaksātās VSAOI vai pēc būtības līdzīgi citu ES dalībvalstu vai EEZ valstu normatīvajos aktos noteiktie maksājumi;
- izdevumi par maksātāja un viņa ģimenes locekļu, kuru rezidences valsts ir LR vai cita ES dalībvalsts vai EEZ valsts, kvalifikācijas paaugstināšanu, specialitātes iegūšanu, izglītības iegūšanu, par medicīnas un ārstniecisko pakalpojumu izmantošanu un veselības apdrošināšanas prēmiju maksājumiem apdrošināšanas sabiedrībām, kas izveidotas un darbojas saskaņā ar *Apdrošināšanas sabiedrību un to uzraudzības likumu*. Minēto izdevumu sastāvu un normas nosaka MK (punktu nepiemēro, ja fiziskās personas izdevumi ir segti no 9. panta pirmās daļas 27. punktā vai 35. punkta “c” vai “d” apakšpunktā minētā ienākuma (skat. sadaļā 7.1.4.);
- summa, kas ziedojuma vai dāvinājuma veidā nodota budžeta iestādei vai LR reģistrētai biedrībai, nodibinājumam, reliģiskai organizācijai vai to iestādei, kurai piešķirts **sabiedriskā labuma organizācijas statuss**, vai citā ES dalībvalstī vai EEZ valstī, ar kuru Latvija ir noslēgusi konvenciju par nodokļu dubultās uzlikšanas un nodokļu nemaksāšanas novēršanu, ja šī konvencija ir stājusies spēkā, reģistrētai nevalstiskai organizācijai, kura darbojas Latvijas sabiedriskā labuma organizācijas nosacījumiem pielīdzināmā statusā saskaņā ar attiecīgās ES dalībvalsts vai EEZ valsts normatīvajiem aktiem (nauda vai cita lieta, kuru fiziskā persona — nodokļa maksātājs — bez atlīdzības nodod valsts budžetam vai punktā minētajai organizācijai tās statūtos, satversmē vai nolikumā noteikto mērķu sasniegšanai, uzskatāma par ziedojumu, ja saņēmējam nav noteikts pretpienākums veikt darbības, kuras uzskatāmas par atlīdzību; punktu **nepiemēro**, ja nodokļa maksātāja ziedojuma saņēmējam noteiktajā ziedojuma mērķī ietverta tieša vai netieša norāde uz konkrētu personu kā ziedoto līdzekļu saņēmēju, kas ir ar ziedotāju saistīta persona vai ziedotāja darbinieks, vai ziedotāja darbinieka ģimenes loceklis)⁵⁰;
- zinātnes, literatūras un mākslas darbu, atklājumu, izgudrojumu un rūpniecisko paraugu autoru izdevumi, kuri saistīti ar šo darbu radīšanu, izdošanu, izpildīšanu vai citādu izmantošanu un par kuriem autori saņem autoratlīdzību (honorāru). Minēto izdevumu veidus, apmēru un piemērošanas kārtību nosaka MK;
- saskaņā ar likumu *Par privātajiem pensiju fondiem* izveidotajos privātajos pensiju fondos vai citās ES dalībvalstīs vai EEZ valstīs reģistrētajos **privātajos pensiju fondos izdarītās**

⁴⁹ Aprēķini veikti pēc ekspertīzes gaitā izveidotā IIN neapliekamā minimuma palielināšanas dinamikas modeļa.

⁵⁰ 3. punktu **nepiemēro**, ja nodokļa maksātājs, kas ziedo ES dalībvalstī vai EEZ valstī reģistrētai nevalstiskai organizācijai, vienlaikus ar deklarāciju nav iesniedzis VID dokumentus, kas apliecina, ka:

- 1) ziedojuma saņēmējs ir rezidents kādā ES dalībvalstī vai EEZ valstī;
- 2) ziedojuma saņēmējam ir sabiedriskā labuma organizācijai pielīdzināms statuss rezidences valstī;
- 3) ziedojuma saņēmējs darbojas sabiedriskā labuma jomā, kas sniedz nozīmīgu labumu sabiedrībai vai kādai tās daļai, it sevišķi ja tā vērsta uz labdarību, cilvēktiesību un indivīda tiesību aizsardzību, pilsoniskas sabiedrības attīstību, izglītības, zinātnes, kultūras un veselības veicināšanu un slimību profilaksi, sporta atbalstīšanu, vides aizsardzību, palīdzības sniegšanu katastrofu gadījumos un ārkārtas situācijās, sabiedrības, it īpaši trūcīgo un sociāli mazaizsargāto personu grupu, sociālās labklājības celšanu;
- 4) vismaz 75% no maksātāja ziedotās summas izlietoti sabiedriskā labuma mērķiem.

iemaksas, kas nepārsniedz 10% no personas gada apliekamā ienākuma (šā panta otrajā daļā — no mēneša bruto darba samaksas, kas ir kalendārā mēneša darba samaksa pirms to summu atskaitīšanas, par kurām saskaņā ar šo likumu atļauts samazināt darbinieka apliekamo ienākumu, kā arī pirms jebkuru ieturējumu izdarīšanas);

- **apdrošināšanas prēmiju maksājumi**, kas atbilstoši dzīvības apdrošināšanas līgumam (ar līdzekļu uzkrāšanu) izdarīti apdrošināšanas sabiedrībai, kura nodibināta un darbojas saskaņā ar *Apdrošināšanas sabiedrību un to uzraudzības likumu*, vai citā ES dalībvalstī vai EEZ valstī reģistrētai apdrošināšanas sabiedrībai, ievērojot šā likuma 8. panta piektās daļas 1. punkta⁵¹ un 3. punkta⁵² nosacījumus, un kas nepārsniedz 10% no personas gada apliekamā ienākuma.

Ja dzīvības apdrošināšanas līgums (ar līdzekļu uzkrāšanu) tiek izbeigts pirms termiņa, nerasniedzot likumā noteikto piecu gadu darbības termiņu, izdevumu attaisnojumu nepiemēro par visiem minētā līguma darbības gadiem.

Ja saskaņā ar noslēgto dzīvības apdrošināšanas līgumu (ar līdzekļu uzkrāšanu) uzkrājumu izmaksā daļēji, tad pēc daļējas uzkrājuma izmaksas veiktajiem apdrošināšanas prēmiju maksājumiem izdevumu attaisnojumu nepiemēro.

Ja saskaņā ar dzīvības apdrošināšanas līgumu (ar līdzekļu uzkrāšanu) uzkrājumu daļēji izmaksā pirms likumā noteiktā piecu gadu darbības termiņa notecēšanas, tad papildus iepriekšējam nosacījumam izdevumu attaisnojumu nepiemēro pirms daļējas uzkrājuma izmaksas veiktajiem apdrošināšanas prēmiju maksājumiem.

Likumā noteikts, ka attaisnotie izdevumi ziedojumiem, iemaksām privātos pensiju fondos un apdrošināšanas prēmiju maksājumi kopā nedrīkst pārsniegt 20% no maksātāja apliekamā ienākuma lieluma.

Pirms darbinieka ienākuma aplikšanas **ar algas nodokli** no mēneša ienākuma apjoma tiek atskaitīti VSAOI, privātajos pensiju fondos izdarītās iemaksas un apdrošināšanas prēmiju maksājumi.

Izdevumu attaisnojumu, izņemot izdevumus, kuri saistīti ar zinātnes, literatūras un mākslas darbu, atklājumu, izgudrojumu un rūpniecisko paraugu izgudrošanu un darbību ar tiem, nepiemēro MU, kas maksā MNM, darbinieka un īpašnieka ienākumam no MU ienākumiem, kuriem piemērojama šā likuma 15. panta 3.1 daļā un septītajā daļā noteiktā nodokļa likme. Visus izdevumu attaisnojumus **nepiemēro** saimnieciskās darbības ienākumiem, par kuriem tiek maksāta patentmaksā vai fiksētais ienākuma nodoklis.

Vēlamās izmaiņas:

- palielināt normatīvu, kas ierobežo izdevumu apmēru par maksātāja un viņa ģimenes locekļu, kuru rezidences valsts ir LR, kvalifikācijas paaugstināšanu, specialitātes iegūšanu, izglītības iegūšanu, par medicīnas un ārstniecisko pakalpojumu izmantošanu,
- iekļaut attaisnotos izdevumos iemaksas DFL sistēmās, analogiski kā privātajos pensiju fondos un apdrošināšanas sistēmās.

7.1.7. Nodokļa atvieglojumi

Spēkā esošās normas

Nodokļu atvieglojumus maksātājam **par apgādājamiem** definē likuma 13. pants:

1) par katras šajā punktā minētās personas uzturēšanu, ja šai personai nav piešķirta pensija un tā nesaņem pensiju saskaņā ar likumu *Par valsts pensijām*, izņemot apgādnieka zaudējuma pensiju —

⁵¹ Darbības termiņš dzīvības apdrošināšanas līgumam (ar līdzekļu uzkrāšanu) nav īsāks par pieciem gadiem.

⁵² Dzīvības, veselības un nelaimes gadījumu apdrošināšanas līguma noteikumi paredz, ka apdrošināšanas atlīdzību par apdrošināšanas gadījumu izmaksā apdrošinātajai personai (vai tās labuma guvējam), citas summas, kas saistītas ar līguma darbību vai tā pārtraukšanu, izmaksā darba devējam (apdrošinājuma ņēmējam), un neparedz aizdevumu izsniegšanu apdrošinātajām personām

MK noteiktajā apmērā vienam no apgādniekiem (nodokļa atvieglojumu gadam veido visu gada mēnešu nodokļa atvieglojumu summa):

- par nepilngadīgu bērnu (tam nodokļa maksātājam, kuram uz vecāku vienošanās vai tiesas nolēmuma pamata ir nodibināta viena vecāka atsevišķa aizgādība)⁵³,
- par bērnu, kamēr viņš turpina vispārējās, profesionālās, augstākās vai speciālās izglītības iegūšanu, bet ne ilgāk kā līdz 24 gadu vecuma sasniegšanai,
- par nestrādājošu laulāto,
- par nestrādājošiem vecākiem un vecvecākiem,
- par mazbērnu vai audzināšanā paņemtu bērnu, ja no viņa vecākiem nav iespējams piedzīt uzturādu (alimentus), arī tikmēr, kamēr viņš turpina vispārējās, profesionālās, augstākās vai speciālās izglītības iegūšanu, bet ne ilgāk kā līdz 24 gadu vecuma sasniegšanai,
- par nepilngadīgu brāli un māsu, kā arī par brāli un māsu, kamēr brālis un māsa turpina vispārējās, profesionālās, augstākās vai speciālās izglītības iegūšanu, bet ne ilgāk kā līdz 24 gadu vecuma sasniegšanai, ja viņiem nav darbaspējīgu vecāku,
- par apgādībā esošu personu apgādājamiem,
- par personu, kuras labā pēc tiesas sprieduma no maksātāja tiek piedzīta uzturāda (alimentu),
- par maksātāju aizbildnībā vai aizgādībā esošu personu;

2) personām, kuras saskaņā ar likumiem ir atzītas par **invalidiem vai politiski represētām personām**, nodokļu papildu atvieglojumu apmēru un to piemērošanas kārtību nosaka MK.

Ja iepriekš minētās personas gūst ienākumus, maksātājs tos uzrāda savā deklarācijā, izņemot likumā paredzētos gadījumus, kad atvieglojumi nav piemērojami:

- ja personas, par kurām pienākas atvieglojumi, patstāvīgi saņem ar nodokli apliekamos ienākumus, kas **pārsniedz** noteikto nodokļa atvieglojuma apmēru, vai bezdarbnieka pabalstu (stipendiju) vai tās uztur kāda cita persona,
- maksātājam tajā taksācijas gada periodā, kurā tas ir bijis MNM maksājoša MU darbinieks, maksātāja ienākumiem, kuriem piemērojama nodokļa likme kā ienākumam no kapitāla, kas nav kapitāla pieaugums, ienākumam no meža izmantošanas, metāllūžņu pārdošanas⁵⁴ un īpašuma, ja maksātājam nerodas saimnieciskās darbības izdevumi vai tie ir nebūtiski (10%). Nodokļa likme kapitāla pieaugumam ir 15%.
- , un ienākumam, par kuru tiek maksāta patentmaksā vai fiksētais ienākuma nodoklis.

Bez apgādājamiem, vairāki īpaši atvieglojumi ir noteikti citos likuma pantos:

- sākot ar 2012. gadu ienākumam no metāllūžņu pārdošanas piemēro 10% likmi;
- sākot ar 2012. gadu izložu un azartspēļu ienākumu neapliek ar iedzīvotāju ienākuma nodokli;
- nerezidentiem nav jāmaksā nodoklis par ienākumu no publisko finanšu instrumentu atsavināšanas

Vēlamās izmaiņas:

- atcelt trīs 2012. gadā ieviestos īpašos atvieglojumus.

IIN atvieglojumi plašā skatījumā

FM informatīvā ziņojuma 4. tabulā (17. lpp.), izmantojot VID sniegto informāciju par 2009. gadā

⁵³ Atvieglojumu par tāda nepilngadīga bērna uzturēšanu, par kuru tiek veiktas uzturlīdzekļu izmaksas no Uzturlīdzekļu garantiju fonda, piemēro tam nodokļa maksātājam, kuram Uzturlīdzekļu garantiju fonda administrācija izmaksā uzturlīdzekļus par šo bērnu.

⁵⁴ Ienākums no fiziskās personas īpašumā esoša augoša meža atsavināšanas izcīršanai un tajā iegūto kokmateriālu atsavināšanas, kā arī atbalsta summas par saimnieciskās darbības ierobežojumiem meža īpašniekiem, kuriem meža apsaimniekošana nav saimnieciskās darbības veids; ienākums no metāllūžņu pārdošanas;

, kā arī 11.panta divpadsmitajā daļā minētajam ienākumam no īpašuma.

iesniegtajiem paziņojumiem par fiziskām personām izmaksātajām summām un gada ienākuma deklarācijām (apkopotas uz 15.03.2011.), aprēķināta arī katra IIN atvieglojuma ietekme uz valsts budžetu 2011. gadā (kur iespējams uzskaites dēļ). Par atvieglojumu šajā pētījumā tiek uzskatīta ne tikai atbilstošajā likuma sadaļā (13. pants) minētie atvieglojumi par apgādājamiem, bet arī citos likuma pantos minētie atbrīvojumi, samazinājumi uz izmaksu rēķina un samazinātās likmes – kopā 49 punkti, bet tie nav visi likumā minētie atvieglojumi. No tiem 27 atvieglojumu ietekme ir novērtēta kopā ar citu atvieglojumu vai nav bijusi iespējama.

Ziņojumā rezumē, ka kopējā IIN atvieglojumu ietekme uz valsts budžetu ir aptuveni -453,40 milj. lati (neskaitot ar nodokli neapliekamos ienākumus) jeb 63% no plānotajiem IIN ieņēmumiem un 12% no kopējiem plānotajiem nodokļu ieņēmumiem (23. lpp.).

Ziņojumā atvieglojumus dala 5 grupās:

- sociāla rakstura atvieglojumi, no kuriem nav vēlams atteikties;
- atvieglojumi uzkrājumu veidošanai;
- *normas izdevumu uzskaites vienkāršošanai* fiziskām personām – autoriem, meža īpašniekiem, metāllūžņu pārdevējiem, sēņotājiem, ogotājiem un ārstniecisko augu vācējiem;
- *divi atvieglojumi nozares attīstībai* – jūrniekiem un lauksaimniekiem, tai skaitā lauku tūrisma pakalpojumu sniedzējiem;
- neapliekamie ienākumi, kas izmaksāti no valsts vai pašvaldību budžeta, atlīdzības, kuru aplikšana ar nodokli nebūtu ētiska vai kuru aplikšana ar nodokli ir neiespējama.

Tabulā redzams, ka lielākās nodokļu izmaksas (neiegūtie nodokļi) ir likuma 12. pantā noteiktajam **neapliekamajam minimumam** (362,36 milj LVL, no tā lielākā daļa – 260,89 milj. LVL ir pensionāru neapliekamais minimums (165 LVL mēnesī) un 101,47 milj. LVL ir neapliekamais minimums (45 LVL mēnesī)).

Neapliekamie ienākumi rada neieņemtus ienākumus 148,04 milj. LVL apmērā, no tiem lielākā sadaļa ir no budžeta izmaksājami pabalsti (paredzēti budžeta apropriācijā), atlīdzība par aizbildņa pienākumu pildīšanu un atlīdzība par audžuģimenes pienākumu veikšanu, kā arī citi pabalsti, kas izmaksājami no MK noteiktajām biedrībām un nodibinājumiem. Ziņojumā apstiprināts, ka lielākos zaudējumus rada sociāla rakstura atvieglojumi.

Neieņemtie ieņēmumi no neapliekamiem ienākumiem, no personīgā īpašuma atsavināšanas (izņemot no ienākumu pārdošanai izgatavotas vai iegādātas lietas pārdošanas un ienākumu no kapitāla pieauguma) ir 26,73 milj. LVL.

Attaisnotie izdevumi rada neieņemtus nodokļus tikai 11,5 milj. LVL apmērā.

Analīzē iekļautas arī citas likuma normas, kas pēc būtības ir nodokļu atvieglojumi, taču to ietekme novērtēta tikai daļēji. Tās ir:

- ienākumi jūrniekiem, kuri tiek nodarbināti uz starptautiskos pārvadājumos izmantojama kuģa - mēneša apliekamais ienākums: virsniekiem - 2,5; pārējiem – 1,5 min. mēnešalgas, neieņemtie ienākumi - 4,29 (+4,29 milj. LVL),
- izdevumu normas no augoša meža un kokmateriālu pārdošanas ienākuma attiecīgi 25% no meža atjaunošana un 50% no ar kokmateriālu pārdošanu saistītiem izdevumiem (nav nosakāms, bet samazina administrācijas izmaksas);
- izdevumu normas metāllūžņu pārdošanas ienākumam 15% apmērā no izmaksājamās summas (tas pats);
- izdevumu normas ienākumam no sēņošanas, ogošanas vai savvaļas ārstniecības augu un ziedu vākšanas 60% apmērā no izmaksājamās summas (tas pats).

Vēlamās izmaiņas:

- pārskatīt visu atvieglojumu sistēmu un atcelt atvieglojumus, kuru efektivitāte nav pierādīta,

vai nomainīt tos ar efektīvākiem,

- uzlabot finanšu uzskaiti par atvieglojumu pielietošanu.

Nodokļa atšķirības rezidentiem un nerezidentiem

Ar nodokli apliekamo ienākumu uzskaitījums atšķiras pēc piederības LR rezidentiem (8. pants. *Gada apliekamā ienākuma avoti*) un nerezidentiem (3. pants *Ar nodokli apliekamais objekts*) un nedaudz atšķiras pēc satura.

7. tabulā salīdzināti ienākumu, par kuriem jāmaksā IIN, formulējumi rezidentiem un nerezidentiem.

9. tabulā parādīts neapliekamo ienākumu, attaisnoto izdevumu, neapliekamā minimuma un atvieglojumu salīdzinājums rezidentiem un nerezidentiem.

9. tabula Neapliekamo ienākumu, attaisnoto izdevumu, neapliekamā minimuma un atvieglojumu salīdzinājums rezidentiem un nerezidentiem

Rezidenti	Nerezidenti
42 neapliekamo ienākumu veidi	Likuma panta noteikumi par neapliekamajiem ienākumiem nav attiecināmi uz nerezidenta Latvijā gūto ienākumu, izņemot nerezidentu, kurš ir citas ES dalībvalsts vai EEZ valsts rezidents un kurš taksācijas gadā Latvijā guvis vairāk par 75 procentiem no saviem kopējiem ienākumiem, kā arī izņemot gadījumus, ja nerezidents ir guvis šā panta pirmās daļas 14. punktā (bēru pabalsts) un 17. punktā (ar MK lēmumu noteiktā apgāde natūrā) minētos ienākumus vai šā panta pirmās daļas 16. un 16.1 punktā minētās kompensāciju izmaksas, lai segtu personas izdevumus sakarā ar darba vai amata pienākumu veikšanu komandējumos vai darba braucienos (9. panta 3. daļa).
Rezidentu attaisnotie izdevumi definēti 6. punktā	Nerezidentam, kurš ir citas ES dalībvalsts vai EEZ valsts rezidents un taksācijas gadā Latvijā guvis vairāk nekā 75% no saviem kopējiem ienākumiem, piemēro visus attaisnotos izdevumus
	No citu nerezidentu apliekamā ienākuma ir tiesības atskaitīt likumā minētos attaisnotos izdevumus, izņemot izdevumus par kvalifikācijas paaugstināšanu, specialitātes iegūšanu, izglītības iegūšanu, par medicīnas un ārstniecisko pakalpojumu izmantošanu un veselības apdrošināšanas prēmiju maksājumiem apdrošināšanas sabiedrībām.
Neapliekamais minimums (12. pants)	Nerezidentiem neapliekamais minimums netiek piemērots, izņemot nerezidentu, kurš ir citas ES dalībvalsts vai EEZ valsts rezidents un taksācijas gadā Latvijā guvis vairāk nekā 75 procentus no saviem kopējiem ienākumiem.
Nodokļu atvieglojumi	Nerezidentiem nav tiesību uz šajā pantā noteiktajiem nodokļa atvieglojumiem, izņemot nerezidentus, kuriem tiek izmaksāta saskaņā ar LR normatīvajiem aktiem piešķirtā pensija, un tos nerezidentus, kuri, būdami citas ES dalībvalsts vai EEZ valsts rezidenti, taksācijas gadā Latvijā guvuši vairāk nekā 75 procentus no saviem kopējiem ienākumiem.
Netiek aplikti ar IIN – dažādi formulējumi	
Ienākumi no Latvijas vai citas ES dalībvalsts vai EEZ valsts un pašvaldību parādzīmēm (9. panta 1. daļas 6. punkts)	Ienākums no publiskā apgrozībā esošu finanšu instrumentu atsavināšanas, arī no Latvijas vai citas ES dalībvalsts vai EEZ valsts un pašvaldību parāda vērtspapīru atsavināšanas (3. panta 2. daļas 7.1. punkta izņēmums)
	Procentu ienākums no Latvijas vai citas ES dalībvalsts vai EEZ valsts un pašvaldību parādzīmēm (3. panta 2. daļas 11. punkta izņēmums)

Avots: likums *Par iedzīvotāju ienākuma nodokli*.

7. un 8. tabulās redzams, ka atšķirībā no rezidentiem, **nerezidentiem nav jāmaksā** nodoklis par:

- darba devēja rīcībā esoša vieglā pasažieru automobiļa izmantošanas tādiem uzdevumiem vai vajadzībām, kas nav saistītas ar darba vai dienesta pienākumu vai darba devēja saimnieciskās darbības veikšanu, ja labuma gūšanas mēnesī par vieglo pasažieru automobili nav maksāts uzņēmumu vieglo transportlīdzekļu nodoklis,
- ienākumiem no individuālā darba, uzņēmuma līguma, komercaģenta un māklera darbības (izņemot ienākumu no mākslinieku, sportistu vai treneru profesionālās darbības),
- ienākumiem no individuālā uzņēmuma, un ienākumiem no individuālā komersanta darbības,
- ienākumiem, ko komercsabiedrības, kooperatīvās sabiedrības, organizācijas, biedrības un nodibinājuma dalībnieki (biedri) saņem komercsabiedrības, kooperatīvās sabiedrības, organizācijas, biedrības un nodibinājuma likvidācijas vai reorganizācijas gadījumā,
- no komersantiem, kooperatīvajām sabiedrībām, individuālajiem uzņēmumiem, zemnieku vai zvejnieku saimniecībām, iestādēm, organizācijām, biedrībām un nodibinājumiem saņemtie dāvinājumi, kā arī no fiziskās personas — saimnieciskās darbības veicējas — saņemtie dāvinājumi, ko izmaksājusi fiziskā persona saimnieciskās darbības ietvaros,
- ienākums no publiskā apgrozībā esošu finanšu instrumentu atsavināšanas,
- citiem ienākumiem no kapitāla.

Likumā **dažādi traktētas normas:**

- ienākumu no nekustamā īpašuma izmantošanas nerezidentiem traktēts vispārīgi vienā formulējumā – „no izmantošanas”; rezidentiem, norādot izmantošanas veidus – no „iznomāšanas vai izīrēšanas”, vai „nodošanas tālāk apakšnomniekam vai apakšīrniekam”,
- samaksu par intelektuālo īpašumu,
- pensiju ieņēmums – nerezidentiem atsevišķi norādīti pensiju izmaksas avoti: „pensijas” un „papildpensijas kapitāls”, taču tas sakrīt ar rezidentu regulējumu – „neatkarīgi no izmaksas avota”,
- rezidentiem ar IIN neapliek ienākumus no Latvijas vai citas ES dalībvalsts vai EEZ valsts un pašvaldību parādzīmēm, turpretī nerezidentiem atvieglojums formulēts divos punktos: (1) ienākums no publiskā apgrozībā esošu finanšu instrumentu atsavināšanas, (2) ienākums un procentu ienākums no Latvijas vai citas ES dalībvalsts vai EEZ valsts un pašvaldību parāda vērtspapīru atsavināšanas,
- norma par pārskatu iesniegšanu VID: nerezidentiem **par ieturēto nodokli** no ienākumiem, no kuriem ir jāietur nodoklis izmaksas vietā; rezidentiem - par katru mēnesi **ieturēto un budžetā ieskaitīto** nodokli no fizisko personu tāda ienākuma, no kura nodoklis ieturams izmaksas vietā.

Ienākumi, par kuriem **nodokli maksā tikai nerezidenti:**

- apdrošināšanas atlīdzība, kas saskaņā ar dzīvības, veselības un negadījuma apdrošināšanas līgumu, kuru apdrošinātā interesēs noslēdzis darba devējs (vai cits apdrošinājuma ņēmējs — juridiskā persona), izmaksāta, pienākot apdrošināšanas līgumā paredzētajam līguma beigu termiņam vai laužot līgumu pirms termiņa.

Zemākas IIN likmes, kas pienākas nerezidentiem (10%):

- par ienākumiem no fiziskās personas īpašumā esoša augoša meža atsavināšanas izciršanai un tajā iegūto kokmateriālu atsavināšanas, kā arī atbalsta summas par saimnieciskās darbības ierobežojumiem meža īpašniekiem, kuriem meža apsaimniekošana nav saimnieciskās darbības veids,
- ienākumi no metāllūžņu pārdošanas.

Atšķirībā no vairākām pasaules valstīm, kur ārvalstu nodokļu maksātājiem ir stingrāki ienākumu nodokļu nosacījumi kā rezidentiem, sevišķi par ienākumiem no kapitāla, nekustamā īpašuma izmantošanas un dabas resursu izmantošanas, Latvijā nodokļu nosacījumi nerezidentiem dažviet ir

saudzīgāki kā rezidentiem vai vismaz vienādi.

Vēlamās izmaiņas

Pārskatīt normas, kas, iespējams, nepamatoti mazina nodokļu slogu nerezidentiem.

7.1.8. Nodokļa sadalījums starp budžetiem

Spēkā esošās normas

Nodokļa maksāšanas vietu nosaka likuma 25. pants. Nodokļa sadalījums starp budžetiem un izlietojums aprakstīts šī ziņojuma 1.1.2. sadaļā.

Vēlamās izmaiņas:

Attīstot koncepciju par veselības apdrošināšanu, pašvaldībām ieteicams sekot, vai, ieviešot jaunu veselības nodokli, faktiski netiek palielināts IIN. Ieteicams atgriezties pie 1990-o gadu vidū neīstenotās nostādnes, ka veselības aizsardzības izdevumiem tiek izmantota iezīmēta IIN daļa, kuru ieskaita speciālā veselības aizsardzības budžetā. Tas nozīmē, ka IIN tiktu sadalīts starp pašvaldību budžetu un speciālo veselības aprūpes budžetu un izmantots tikai sociāliem mērķiem. Šāda pieeja nostiprinātu ticību taisnīgam nodokļu izlietojumam un uzlabotu nodokļu disciplīnu.

7.1.9. Atbildība par nodokļa iekasēšanu

Spēkā esošās normas

Likumā noteikta VID, pašvaldību, nodokļu maksātāja atbildība par nodokļa iekasēšanu galvenajās jomās:

- objekta noteikšana
- nodokļa aprēķins
- atbildība par nomaksas termiņu kavējumu
- atbildība par nepilnīgu nodokļa ieturēšanu.

Likuma 27. pants nosaka, ka **pašvaldībām** ir pienākums nodrošināt nodokļa iekasēšanai nepieciešamo nodokļa maksātāju reģistrāciju, kuri gūst ienākumus no īpašuma vai saimnieciskās darbības, un šo nodokļa maksātāju ienākumu no īpašuma vai saimnieciskās darbības novērtēšanu. Nodokļa administrēšanas funkciju sadalījumu starp VID un pašvaldībām nosaka MK.

Likuma 29. pants nosaka, ka **darba devēja (ienākuma izmaksātāja⁵⁵)** pienākums ir likumā noteiktajos termiņos un kārtībā:

- aprēķināt, ieturēt un iemaksāt budžetā algas nodokli no darbiniekam izmaksātajām summām;
- informēt darbinieku un VID par taksācijas gadā darbiniekam izmaksātajām summām un no tām budžetā iemaksāto algas nodokli;
- uzglabāt darba samaksas aprēķināšanu un izmaksu apliecinājošus dokumentus, kā noteikts likumā *Par grāmatvedību*;
- par IIN summām, kas katru mēnesi ieturētas no darbinieku darba ienākuma un iemaksātas budžetā, iesniegt ziņojumu VID termiņā, kāds darba devējam atbilstoši likumam *Par valsts sociālo apdrošināšanu* ir noteikts ziņojuma iesniegšanai par VSAOI;
- līdz nākamā mēneša 15. datumam iesniegt pārskatus (1) par nerezidentiem ieturēto nodokli no ienākumiem, no kuriem ir jāietur nodoklis izmaksas vietā; un (2) par katru mēnesi ieturēto un budžetā ieskaitīto nodokli no fizisko personu tāda ienākuma, no kura nodoklis ieturams izmaksas vietā, iesniegt VID pārskatu līdz nākamā mēneša piecpadsmītajam datumam.

Pārskaitīt (ieskaitīt) budžetā nodokli no darba devēja līdzekļiem, **neieturot to no darbinieka**, ir

⁵⁵ Ienākuma izmaksātājs ir persona, kas izmaksā ienākumu, no kura saskaņā ar šo likumu vai citiem nodokļu likumiem ir jāietur nodoklis ienākuma izmaksas vietā.

aizliegts, izņemot soda sankcijas, kas darba devējam jāmaksā par nodokļu likumu pārkāpumiem, kā arī veicot nodokļa aprēķina precizējumus gadījumos, kad aprēķinātās nodokļa summas nav iespējams ieturēt no darbinieka vai ienākuma saņēmēja.

Likums darba devējam (ienākuma izmaksātājam) nosaka šādu atbildību par IIN samaksas pārkāpumiem:

- ja darba devējs no darbinieka darba samaksas (personai izmaksājamā ienākuma) ieturēto **nodokli likumā noteiktajā termiņā nav iemaksājis budžetā** - budžetā jāiemaksā nesamaksātā nodokļa (pamatparāds) summu un nokavējuma naudu - 0,05 procentu apmērā par katru nokavēto nodokļa samaksas dienu (31. pants).
- par **nepilnīgu nodokļa ieturēšanu** (budžetā iemaksājamās nodokļa summas samazināšanu) darba devējs ir atbildīgs saskaņā ar likumu *Par nodokļiem un nodevām* (31.2 pants),
- **slēptas nodarbinātības** gadījumā⁵⁶ no darba devēja piedzen soda naudu trīskāršā nodokļa apmērā no summas, kas noteikta atbilstoši VID rīcībā esošajai informācijai par personai aprēķināmo atlīdzību, ja tā ir lielāka par normatīvajos aktos noteiktās minimālās mēneša darba algas apmēru, vai no normatīvajos aktos noteiktā minimālās darba algas apmēra, ja aprēķināmā atlīdzība ir vienāda ar to vai mazāka vai ja tās lielumu nav iespējams noteikt,
- ja slēptas nodarbinātības gadījumā nav iespējams noteikt periodu, kurā darba devējs ir nodarbinājis personu, uzskatāms, ka persona ir nodarbināta jau trīs mēnešus. Šādā gadījumā VID no darba devēja piedzen soda naudu par 3 kalendāra mēnešiem likumā noteiktajā apmērā, ieskaitot to kalendāra mēnesi, kurā pārkāpums atklāts, ja darba devējs vai darbinieks nevar pierādīt, ka darba tiesiskās attiecības pastāv īsāku laiku,

Ja darba devējs (ienākuma izmaksātājs) nav laikā ieturējis no darbinieka darba samaksas (personai izmaksājamā ienākuma) nodokli, kā arī ieturēto nodokļa summu nav iemaksājis budžetā, nokavējuma nauda tiek aprēķināta par laika periodu, sākot ar nākamo dienu pēc dienas, kad nodoklis bija jāietur un jāiemaksā budžetā.

Likums nosaka **darba devēja (ienākuma izmaksātāja) atbildību par citiem nodokļu likumu pārkāpumiem** (32. pants). Par informatīvo deklarāciju neiesniegšanu vai iesniegšanu, neievērojot likumā noteiktos termiņus, darba devējam (ienākuma izmaksātājam) piemērojama *Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā* noteiktā atbildība. Ja maksātājs, kurš saimnieciskās darbības ienākumu nosaka atbilstoši likuma 11. panta divpadsmitajai daļai⁵⁷ piecu darbdienu laikā no līguma noslēgšanas dienas, kā arī no līguma darbības izbeigšanās dienas nav informējis VID un no gūtā ienākuma nav ieturēts nodoklis, tiek uzskatīts, ka maksātājs veic neregistrētu saimniecisko darbību un tam tiek piemērota likumā *Par nodokļiem un nodevām* noteiktā atbildība.

Vēlamās izmaiņas

Uzlabot likuma ievērošanu un izpildi, tādejādi samazinot slēpto nodarbinātību un aplokšņu algas.

⁵⁶ Ar slēptu nodarbinātību apzīmēts šāds likuma formulējums: „ja fiziskā persona (arī tad, ja nav iespējams identificēt konkrēto darba veicēju) uz līguma pamata vai bez līguma noslēgšanas sistemātiski gūst ienākumu, kurš liecina par darba attiecībām un par kuru jāmaksā algas nodoklis, bet šis ienākums nav uzrādīts darba devēja grāmatvedības uzskaitē vai izmaksas faktu nav iespējams konstatēt, vai nav iespējams identificēt konkrēto darba veicēju.”

⁵⁷ 11. panta 12. daļa: „Ja maksātājam nerodas saimnieciskās darbības izdevumi vai tie ir nebūtiski, maksātājs, gūstot ienākumu no īpašuma [iznomājot vai izīrējot nekustamo īpašumu (arī pārdodot īres tiesības), nododot lietu tālāk apakšnomniekam vai apakšīrniekam, iznomājot kustamo mantu vai gūstot samaksu par dabas resursu izmantošanu vai izmantošanas aprobežojumiem] vai gūstot ienākumu no kustamas lietas atsavināšanas, kas atbilst tikai šā panta 1.3 daļas 2.punktam, var neregistrēties VID kā saimnieciskās darbības veicējs. Šajā gadījumā maksātājs nav tiesīgs piemērot saimnieciskās darbības izdevumus un tajos iekļaut ar īpašuma uzturēšanu un pārvaldīšanu saistītos izdevumus, izņemot nekustamā īpašuma nodokļa maksājumus par attiecīgo nekustamo īpašumu. Maksātājs veic saimnieciskās darbības ieņēmumu uzskaiti. Saimnieciskās darbības ieņēmumus maksātājs hronoloģiskā secībā uzskaita ieņēmumu uzskaites reģistrā, kurā norāda ieraksta kārtas numuru, datumu, attaisnojuma dokumenta numuru un datumu, darījuma dalībnieku (fiziskās personas vārdu un uzvārdu, juridiskās personas nosaukumu), darījuma aprakstu, darījuma summu un citu nepieciešamo informāciju.”

7.1.10. Likuma piemērošana

FM pētījums liecina, ka, no vienas puses, nodokļu maksātāji tikai daļēji izmanto plašo IIN atvieglojumu klāstu, un, no otras puses atvieglojumu izmantošana un efektivitāte netiek kontrolēta. Tas nozīmē, ka esošās atvieglojumu sistēmas efektivitāte nav pierādīta.

6. tabulā var ievērot, ka normās, kas skar likuma *Par iedzīvotāju ienākuma nodokli* ievērošanu, ir daudz mazāk izmaiņu kā normās, kas saistītas ar nodokļa apmēru. Ņemot vērā valstī raksturīgo ēnu ekonomikas un slēptās nodarbinātības izplatību, kas neizbēgami ir saistīta ar izvairīšanos no ienākumu nodokļiem, IIN iekasēšanas uzlabošanai Latvijā ir lielas rezerves kontroles un likumā atļauto soda sistēmas izmantošanas jomā, tādā veidā palielinot IIN ieņēmumus.

Vēlamās izmaiņas

- izglītēt darbspēku nodokļa piemērošanas jautājumos, veicinot pilnīgāku likuma iespēju izmantošanu savu personīgo ienākumu un darba apstākļu uzlabošanai,
- uzlabot likuma piemērošanas kontroli, sevišķi likuma neizpildes kontroli, pilnīgāk izmantojot sodu sistēmu un tādā veidā ierobežojot nelabvēlīgās nodarbinātības izpausmes (slēpta nodarbinātība, aplokšņu algas).

7.2. Sociālie maksājumi

7.2.1 Sociālo maksājumu veicēji

Spēkā esošās normas

Likuma 5. pants definē **maksājuma veicējus - sociāli apdrošināmās personas**.

Sociālajai apdrošināšanai **obligāti ir** pakļauts plašs personu loks, par kuriem sociālos maksājumus maksā darba devējs vai kāds cits likumā noteikts maksātājs. Šīs ekspertīzes kontekstā analizēti maksājumi, ko veic darba devējs, un tiem atbilstošā obligāti sociāli apdrošināto personu kopa - 15 gadu vecumu sasniegušie darba ņēmēji, kurus nodarbina darba devējs — iekšzemes nodokļu maksātājs, citas dalībvalsts nodokļu maksātājs vai citas dalībvalsts komersanta filiāle (pastāvīgā pārstāvniecība).

Sociālos **maksājumus veic paši vai par viņiem veic**, arī personas, kuras kopj bērnu, kas nav sasniedzis pusotra gada vecumu, un saņem bērna kopšanas vai vecāku pabalstu, personas, kuras saņem bezdarbnieka pabalstu, invalīdi, kuri nav reģistrēti kā darba ņēmēji vai nav obligāti sociāli apdrošināti kā pašnodarbinātie, personas, kuras saņem bērna invalīda kopšanas pabalstu, personas, kuras saņem maternitātes, paternitātes vai slimības pabalstu, personas, kuras saņem atlīdzību par adoptējamā bērna aprūpi, personas, kuru laulātais (kam piešķirts diplomātiskais rangs saskaņā ar *Diplomātiskā un konsulārā dienesta likumu*) pilda diplomātisko un konsulāro dienestu ārvalstīs un kuras uzturas attiecīgajā ārvalstī kā diplomātisko un konsulāro dienestu pildošas personas laulātais, personas, kuras atrodas attiecīgajā ārvalstī dienesta pienākumus pildoša karavīra laulātā statusā, izņemot gadījumu, kad karavīrs piedalās starptautiskajā operācijā, militārajās mācībās, manevros vai atrodas komandējumā, personas, kuras veic algotos pagaidu sabiedriskos darbus, un pašnodarbinātie.

Sociālajai apdrošināšanai **obligāti ir** pakļauti visi 15 gadu vecumu sasniegušie iekšzemes darba ņēmēji pie darba devēja — ārvalstnieka un ārvalstu darba ņēmēji pie darba devēja — ārvalstnieka.

Brīvprātīgi valsts sociālajai apdrošināšanai MK noteiktajā kārtībā var pievienoties 15 gadu vecumu sasniegušās personas, kuru pastāvīgā dzīvesvieta ir LR un kuras nav pakļautas obligātajai sociālajai apdrošināšanai LR. Pensiju apdrošināšanai brīvprātīgi var pievienoties persona, kurai saskaņā ar likumu *Par valsts pensijām* nav piešķirta valsts vecuma pensija, un pensiju apdrošināšanai, invaliditātes apdrošināšanai, maternitātes un slimības apdrošināšanai un vecāku apdrošināšanai — pašnodarbinātā laulātais, kurš nav sasniedzis vecumu, kas dod tiesības saņemt valsts vecuma

pensiju, vai kuram nav piešķirta valsts vecuma pensija (tai skaitā priekšlaicīgi).

Persona ir sociāli apdrošināta darba negadījumu apdrošināšanai, apdrošināšanai pret bezdarbu, invaliditātes apdrošināšanai, maternitātes un slimības apdrošināšanai, un vecāku apdrošināšanai, un tai (par to) ir jāveic obligātās iemaksas, sākot ar dienu, kad šī persona ir ieguvusi šā panta pirmajā daļā minēto statusu, izņemot pašnodarbinātā statusu. Persona ir sociāli apdrošināta pensiju apdrošināšanai, ja faktiski ir veiktas obligātās iemaksas.

Pašnodarbinātie un šā panta otrajā un trešajā daļā minētās personas ir sociāli apdrošinātas, ja faktiski ir veiktas sociālās apdrošināšanas iemaksas.

MU darbinieki, izņemot MU, kas sniedz darbaspēka nodrošināšanas pakalpojumus, ir sociāli apdrošināmi saskaņā ar *Mikrouzņēmumu nodokļa likumu*.

Likuma 6. pantā nosauktas obligāti sociāli apdrošināmās personas atbilstoši to nodarbinātībai, vecumam, veselības stāvoklim un sociālās apdrošināšanas veidiem. 6. panta normas apkopotas 10. tabulā.

Persona, kas, gūstot vienu un to pašu ienākumu, vienlaikus atbilst vairākiem sociāli apdrošināmās personas statusiem, sociālajai apdrošināšanai ir pakļauta kā darba ņēmējs vai iekšzemes darba ņēmējs pie darba devēja — ārvalstnieka.

Ārvalstu darba ņēmējs pie darba devēja — ārvalstnieka, kas, gūstot vienu un to pašu ienākumu, vienlaikus atbilst vairākiem sociāli apdrošināmās personas statusiem, sociālajai apdrošināšanai ir pakļauts kā ārvalstu darba ņēmējs pie darba devēja — ārvalstnieka.

Citas dalībvalsts darba devējs ar personu, kurai piemēro LR normatīvos aktus, var vienoties par to, kādā statusā šī persona veiks obligātās iemaksas: darba ņēmēja statusā vai iekšzemes darba ņēmēja pie darba devēja — ārvalstnieka statusā. Par šādu vienošanos citas dalībvalsts darba devējs informē VID.

Persona, kas ir reģistrēta kā MU darbinieks un kas, gūstot vienu un to pašu ienākumu, vienlaikus atbilst citiem sociāli apdrošināmās personas statusiem, sociālajai apdrošināšanai ir pakļauta kā MU darbinieks.

Likuma 12. pants nosaka, ka **apdrošināšanas iemaksa** var būt obligāta un brīvprātīga.

Obligātā apdrošināšanas iemaksa ir ar likumu noteikts obligāts maksājums speciālā budžeta kontā, kas dod tiesības sociāli apdrošinātajai personai saņemt likumā noteiktos sociālās apdrošināšanas pakalpojumus.

Brīvprātīgā apdrošināšanas iemaksa ir brīvprātīgs maksājums, ko likumā minētās personas, kam ir tiesības veikt brīvprātīgas iemaksas (likuma 5. panta 3. daļa) veic (1) valsts pensiju speciālajā budžetā un (2) invaliditātes, (3) maternitātes un slimības speciālajā budžetā un kas dod tiesības šīm personām saņemt (1) valsts vecuma pensiju, (2) invaliditātes pensiju, (3) maternitātes, slimības un (4) vecāku pabalstu atbilstoši veikto iemaksu apmēram.

Atbilstoši likuma formulējumam, brīvprātīgā apdrošināšana nenodrošina personas apdrošināšanu bezdarba gadījumam un pret nelaimes gadījumu darbā.

Vēlamās izmaiņas

Izmaiņas nav ieteiktas.

Konstatēta nesaderība starp likuma 12. pantu, kas nosaka, ka brīvprātīgā apdrošināšanas iemaksa ir brīvprātīgs maksājums, ko veic (1) valsts pensiju speciālajā budžetā un (2) invaliditātes, (3) maternitātes un slimības speciālajā budžetā, un 18. pantu, kas nosaka, ka brīvprātīgās iemaksas likme ir MK noteiktā likme pensiju apdrošināšanai, invaliditātes apdrošināšanai, maternitātes un slimības apdrošināšanai **un vecāku apdrošināšanai**.

10. tabula. Sociāli apdrošināto piederība sociālās apdrošināšanas veidiem.

	Sociālās apdrošināšanas veidi					
	Valsts pensiju	Bezdarba gadījumam	Pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām*	Invaliditātes	Maternitātes un slimības	Vecāku
Vispārējās sociāli apdrošināto grupas						
Darba ņēmēji	+	+	+	+	+	+
Darba ņēmēji, kuri sasnieguši vecumu, kas dod tiesības saņemt valsts vecuma pensiju, vai kuriem ir piešķirta valsts vecuma pensija**	+		+		+	+
Darba ņēmēji, kuri ir izdienas pensiju saņēmēji vai invalīdi - valsts speciālo pensiju saņēmēji	+		+	+	+	+
Darba ņēmēji, kuri tiek nodarbināti brīvības atņemšanas soda izciešanas laikā	+	+		+		
No tiem, personas, kuras sasniegušas vecumu, kas dod tiesības saņemt valsts vecuma pensiju, vai kurām ir piešķirta valsts vecuma pensija**	+					
Pašnodarbinātie, kuru ienākumi sasniedz MK noteikto obligāto iemaksu objekta minimālo apmēru	+			+	+	+
Pašnodarbinātie, kuri sasnieguši vecumu, kas dod tiesības saņemt valsts vecuma pensiju, vai kuriem ir piešķirta valsts vecuma pensija**	+				+	+
Pašnodarbinātie, kuri maksā fiksēto iedzīvotāju ienākuma nodokli un kuru ieņēmumi sasniedz MK noteikto obligāto iemaksu objekta minimālo apmēru, kas reizināts ar koeficientu 3,3	+		+	+	+	+
Pašnodarbinātie, kuri sasnieguši vecumu, kas dod tiesības saņemt valsts vecuma pensiju, vai kuriem ir piešķirta valsts vecuma pensija**	+		+		+	+
Fiziskās personas, kuras veic saimniecisko darbību un par to maksā patentmaksu	+			+		
No tām personas, kuras sasniegušas vecumu, kas dod tiesības saņemt valsts vecuma pensiju, vai kurām ir piešķirta valsts vecuma pensija**	+					
Fiziskā persona, kura veic sava nekustamā īpašuma apsaimniekošanu un ir reģistrējusies kā saimnieciskajā darbībā gūtā ienākuma nodokļa maksātāja	+			+		
Īpašās sociāli apdrošināto grupas						
Personas, kuras kopj bērnu, kas nav sasniedzis pusotra gada vecumu un saņem bērna kopšanas pabalstu	+					
Personas, kuras saņem bezdarbnieka pabalstu	+					
Invalīdi, kuri nav reģistrēti kā darba ņēmēji vai nav obligāti sociāli apdrošināti kā pašnodarbinātie	+					

	Sociālās apdrošināšanas veidi					
	Valsts pensiju	Bezdarba gadījumam	Pret nelaimes gadījumiem darbā un arodslimībām*	Invaliditātes	Maternitātes un slimības	Vecāku
Personas, kuras saņem maternitātes, paternitātes vai slimības pabalstu	+	+		+		
Personas, kuru laulātais (kam piešķirts diplomātiskais rangs saskaņā ar <i>Diplomātiskā un konsulārā dienesta likumu</i>) pilda diplomātisko un konsulāro dienestu ārvalstīs un kuras uzturas attiecīgajā ārvalstī kā diplomātisko un konsulāro dienestu pildošas personas laulātais	+					
Personas, kuras saņem atlīdzību par adoptējamā bērna aprūpi	+	+				
Personas, kuras atrodas attiecīgajā ārvalstī dienesta pienākumus pildoša karavīra laulātā statusā, izņemot gadījumu, kad karavīrs piedalās starptautiskajā operācijā, militārajās mācībās, manevros vai atrodas komandējumā	+					
Personas, kuras saņem bērna invalīda kopšanas pabalstu	+					
Personas, kuras kopj bērnu, kas nav sasniedzis gada vecumu , un saņem vecāku pabalstu	+	+		+		
Personas, kuras veic algotos pagaidu sabiedriskos darbus	+					
Personas, kuras kopj bērnu, kas nav sasniedzis pusotra gada vecumu un saņem bērna kopšanas pabalstu;		+		+		
Ārvalstu darba ņēmēji pie darba devēja — ārvalstnieka	+			+	+	+
Iekšzemes darba ņēmēji pie darba devēja — ārvalstnieka	+	+	+	+	+	+
Iekšzemes darba ņēmēji pie darba devēja - ārvalstnieka, kuri sasnieguši vecumu, kas dod tiesības saņemt valsts vecuma pensiju, vai kuriem ir piešķirta valsts vecuma pensija**	+		+		+	+
Iekšzemes darba ņēmēji pie darba devēja - ārvalstnieka, kuri ir izdienas pensiju saņēmēji vai invalīdi - valsts speciālo pensiju saņēmēji	+		+	+	+	+

* Darba negadījumu apdrošināšana.

** Tai skaitā priekšlaicīgi.

Avots: Likums *Par valsts sociālo apdrošināšanu*.

7.2.2 Sociālo iemaksu objekts

Spēkā esošās normas

Likuma 14. pants nosaka **obligāto iemaksu objektu**.

Darba devēja un darba ņēmēja VSAOI objekts ir visi algotā darbā aprēķinātie ienākumi, no kuriem jāietur IIN, **neatskaitot** neapliekamo minimumu, nodokļu atvieglojumus un attaisnotos izdevumus, par kuriem nodokļu maksātājam ir tiesības samazināt apliekamo ienākumu.

Pašnodarbinātā VSAOI iemaksu objekts ir brīvi izraudzīti ienākumi (vai ieņēmumi fiksētā IIN maksātājiem) no preču ražošanas, darbu izpildes, pakalpojumu sniegšanas, radošās un profesionālās darbības un citi ienākumi no saimnieciskās darbības, izņemot ienākumu, kuru fiziskā persona, kas minēta likuma 6. panta 7., 11. vai 13. daļā, gūst no zemnieku (zvejnieku) saimniecības, sava nekustamā īpašuma, personīgajā palīgsaimniecībā vai piemājas saimniecībā pašas saražotās produkcijas, autortiesībām un blakustiesībām. Šādu izvēli persona var izdarīt tikai vienu reizi par pārskata ceturksni. VSAOI objekta minimālo apmēru un tā noteikšanas kārtību nosaka MK.

Pašnodarbinātā VSAOI objektā netiek ietverts valsts atbalsts lauksaimniecībai vai ES atbalsts lauksaimniecībai un lauku attīstībai un vienreizējā dotācija bezdarbniekiem biznesa plāna īstenošanai.

VSAOI objektu, kuras veicamas no valsts pamatbudžeta un speciālajiem budžetiem, nosaka MK.

Iekšzemes darba ņēmēja pie darba devēja — ārvalstnieka un ārvalstu darba ņēmēja pie darba devēja — ārvalstnieka obligāto iemaksu objekts ir saņemtā atlīdzība. VSAOI objekta maksimālo apmēru šādiem VSAOI maksātājiem un tā noteikšanas kārtību nosaka MK.

Brīvprātīgo apdrošināšanas iemaksu objektu, tā minimālo un maksimālo apmēru un noteikšanas kārtību nosaka MK.

Darba devēja un darba ņēmēja VSAOI objektā **netiek ietvertas** darba ņēmēja labā veiktās darba devēja iemaksas privātajos pensiju fondos atbilstoši licencētajiem pensiju plāniem, iemaksātās dzīvības apdrošināšanas (ar līdzekļu uzkrāšanu) prēmiju summas un iemaksātās dzīvības, veselības vai nelaimes gadījumu apdrošināšanas (bez līdzekļu uzkrāšanas) prēmiju summas saskaņā ar likuma *Par iedzīvotāju ienākuma nodokli* noteikumiem.

Darba devēja obligātie apdrošināšanas prēmiju maksājumi normatīvajos aktos noteiktajos gadījumos, kad ir noslēgts apdrošināšanas līgums par labu darbiniekam, nav VSAOI objekts.

Personai, kura ir noslēgusi Civillikuma IV daļas 15.nodaļā paredzēto uzņēmuma, graudniecības vai pārvadājuma līgumu un nav reģistrēta kā saimnieciskajā darbībā gūtā ienākuma nodokļa maksātāja, VSAOI objekts ir līgumā noteiktā atlīdzība.

Ārvalsts komersanta pilnvarotai personai, kura, nebūdamā darba tiesiskajās attiecībās ar šo komersantu, pārstāv to darbībās, kas saistītas ar ārvalsts komersanta filiāli, VSAOI objekts ir tai aprēķinātā atlīdzība.

Saeimas deputātam, pašvaldības deputātam, MK loceklim, komercsabiedrības valdes loceklim, padomes loceklim, prokūristam, kontrolierim, Valsts probācijas dienesta brīvprātīgajam probācijas darbiniekam, kā arī citām personām, kuras ieņem amatu, kas dod tiesības uz atlīdzību, VSAOI objekts ir noteiktā atlīdzība.

Obligāti sociāli apdrošināmās personas nav un maksājumus nav jāveic (likuma 6. panta 7., 10., 11., 13. daļas):

- zemnieku (zvejnieku) saimniecību īpašnieki, kuri, nebūdami darba tiesiskajās attiecībās ar savas zemnieku (zvejnieku) saimniecības pārvaldes institūciju, veic šīs zemnieku (zvejnieku) saimniecības vadības funkciju, ja šajā zemnieku (zvejnieku) saimniecībā likumā noteiktajā kārtībā nav iecelts (ievēlēts) pārvaldnieks (direktors), un kuri ir sasnieguši vecumu, kas dod

tiesības saņemt valsts vecuma pensiju, vai kuriem ir piešķirta valsts vecuma pensija (tai skaitā priekšlaicīgi), vai kuri ir I vai II grupas invalīdi;

- ārvalstu darba ņēmēji pie darba devēja — ārvalstnieka, kuri ir nosūtīti veikt konkrētu darbu LR teritorijā uz laika periodu, ne ilgāku par 12 mēnešiem, ja viņi, reģistrējoties VID Nodokļu maksātāju reģistrā, iesniedz VID dokumentu, kas apliecina obligāto iemaksu veikšanu nosūtītājvalstī;
- fiziskā persona, kura veic sava nekustamā īpašuma apsaimniekošanu vai gūst ienākumu no personīgās palīgsaimniecības vai piemājas saimniecības un ir reģistrējies kā saimnieciskajā darbībā gūtā ienākuma nodokļa maksātāja, un ir sasniegusi vecumu, kas dod tiesības saņemt valsts vecuma pensiju, vai kurai ir piešķirta valsts vecuma pensija (tai skaitā priekšlaicīgi), vai kura ir I vai II grupas invalīds, vai kuras pastāvīgā dzīvesvieta nav LR;
- fiziskā persona, kuras pastāvīgā dzīvesvieta ir LR un kura saņem autoratlīdzību (autortiesību un blakustiesību atlīdzību), izņemot autortiesību mantinieku un citu autortiesību pārņēmēju, un ir sasniegusi vecumu, kas dod tiesības saņemt valsts vecuma pensiju, vai kurai ir piešķirta valsts vecuma pensija (tai skaitā priekšlaicīgi), vai kura ir I vai II grupas invalīds.

Personai, kura ir darba ņēmējs un vienlaikus saņem arī autoratlīdzību (autortiesību un blakustiesību atlīdzību), ir tiesības izvēlēties: vai nu no autoratlīdzības (autortiesību un blakustiesību atlīdzības) ienākuma neveikt sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas, vai no autoratlīdzības (autortiesību un blakustiesību atlīdzības) ienākuma veikt sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas atbilstoši pašnodarbinātajiem noteiktajai likmei un kārtībai. Šādu izvēli persona var izdarīt tikai vienu reizi par pārskata ceturksni līdz termiņam, kas pašnodarbinātajam noteikts obligāto iemaksu veikšanai.

Vēlamās izmaiņas:

Tā kā darba devēja un darba ņēmēja obligāto iemaksu objekts ir visi algotā darbā aprēķinātie ienākumi, no kuriem jāietur IIN, ieteikumi, kas skar IIN apliekamā objekta noteikšanu attiecas arī uz VSAOI.

Vēlams VSAOI objektā neiekļaut iemaksas DFL programmās pēc analogijas ar iemaksām privātajos pensiju fondos un apdrošināšanas sistēmās.

7.2.3. Sociālo iemaksu atvieglojumi

Spēkā esošās normas

VSAOI objekta maksimālais apmērs iekšzemes darba ņēmējam pie darba devēja — ārvalstnieka un ārvalstu darba ņēmējam pie darba devēja — ārvalstnieka **netiek** piemērots personai, uz kuru attiecas Padomes 1968. gada 29. februāra regula (EEK, Euratom, EOTK) Nr. 259/68, ar ko nosaka *Eiropas Kopienų Civildienesta noteikumus un Pārējo darbinieku nodarbināšanas kārtību (Civildienesta noteikumi)*, ja ES pensiju shēmā uzkrātais pensijas kapitāls tiek ieskaitīts Latvijas valsts pensiju sistēmā.

Pašnodarbinātiem noteiktais VSAOI objekta minimālais apmērs un iekšzemes darba ņēmējam pie darba devēja — ārvalstnieka un ārvalstu darba ņēmējam pie darba devēja — ārvalstnieka noteiktais obligāto iemaksu objekta maksimālais apmērs **netiek piemērots** fiziskajām personām, kuras veic saimniecisko darbību un par to maksā patentmaksu.

Fiziskajām personām, kuras veic saimniecisko darbību un par to maksā **patentmaksu**, Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra aprēķina obligāto iemaksu objektu atbilstoši maksājumam speciālajā budžeta kontā.

Obligātās iemaksas no valsts pamatbudžeta vai speciālajiem budžetiem netiek veiktas par pārskata mēneša dienām, par kurām personai ir aprēķinātas vai veiktas obligātās iemaksas kā par darba ņēmēju, iekšzemes darba ņēmēju pie darba devēja — ārvalstnieka, ārvalstu darba ņēmēju pie darba devēja — ārvalstnieka vai kā par pašnodarbināto.

Vēlamās izmaiņas

Nav ieteiktas.

7.2.4. Sociālo iemaksu likmes un obligāto iemaksu apmēra noteikšana**Spēkā esošās normas**

Saskaņā ar likuma 18. pantu, VSAOI likmi obligāti sociāli apdrošināmajām personām un tās sadalījumu pa sociālās apdrošināšanas veidiem nākamajam gadam nosaka MK. Ekspertīzes sagatavošanas brīdī VSAOI likme, ja darba ņēmējs tiek apdrošināts **visiem** sociālās apdrošināšanas veidiem, bija 35,09 procenti, no kuriem 24,09 procentus maksā darba devējs un 11 procentus — darba ņēmējs.

Brīvprātīgo iemaksu likme ir MK noteiktā likme pensiju apdrošināšanai, invaliditātes apdrošināšanai, maternitātes un slimības apdrošināšanai un vecāku apdrošināšanai.

11. tabula. MK noteiktās izmaksas no valsts budžeta valsts sociālās apdrošināšanas budžetam (likuma 6. panta atbilstošajos punktos minētajām obligāti sociāli apdrošinātām personām).

	Pensiju apdrošināšanas budžets	Bezdarba apdrošināšanas budžets	Invaliditātes apdrošināšanas budžets	Visas iemaksas
Valsts pamatbudžets	4. daļas 2., 6., 7., 8., 9. un 11. punkts	5. daļas 2., 4. un 5. punkts		5.1 daļas 3. punkts
Nodarbinātības speciālais budžets	4. daļas 3. punkts			
Invaliditātes, maternitātes un slimības speciālais budžets	4. daļas 4., 5. un 10. punkts	5. daļas 3. un 6. punkts	5.1 daļas 1. un 2. punkts	
Darba negadījumu speciālais budžets	4. daļas 4. un 5. punkts, ja šo personu invaliditātes vai slimības cēlonis ir nelaimes gadījums darbā vai arodslimība	5. daļas 3. punkts, ja šo personu invaliditātes vai slimības cēlonis ir nelaimes gadījums darbā vai arodslimība		

Avots: Likums *Par valsts sociālo apdrošināšanu*.

Likuma 19. pants nosaka obligātās iemaksas no valsts pamatbudžeta un speciālajiem budžetiem (11. tabula).

Likuma 20. pants regulē obligāto iemaksu apmēra noteikšanu.

Darba devējs aprēķina VSAOI (1) kas jāveic par katru darba ņēmēju un (2) kas jāveic darba ņēmējam, reizinot iemaksu objektu ar obligāto iemaksu likmi, kāda noteikta (1) darba devējam un (2) darba ņēmējam, ja darba ņēmējs ir apdrošināts visos sociālās apdrošināšanas veidos.

Par katru darba ņēmēju, kurš nesaņem pilnu pakalpojumu komplektu darba devējs nosaka darba devēja un darba ņēmēja iemaksas, reizinot iemaksu objektu ar obligāto iemaksu likmi, kāda noteikta darba devējam apdrošināšanas veidiem, kuriem persona ir apdrošināta.

Ārvalstu darba ņēmējs pie darba devēja — ārvalstnieka aprēķina VSAOI, reizinot VSAOI objektu ar likumā noteikto VSAOI likmi, izņemot likmi, kāda noteikta darba negadījumu apdrošināšanai un apdrošināšanai pret bezdarbu, sākot ar 184. dienu, kopš viņš uzturas LR, vai ar 367. uzturēšanās dienu, ja personai, kura ir nosūtīta veikt konkrētu darbu LR teritorijā uz laika periodu, ne ilgāku par 12 mēnešiem, darba ilgums pārsniedz 12 mēnešus.

Pašnodarbinātais (izņemot fizisko personu, kura veic saimniecisko darbību un par to maksā patentmaksu) aprēķina VSAOI, reizinot iemaksu objektu ar VSAOI likmi, kāda noteikta pašnodarbinātajiem.

Iekšzemes darba ņēmējs pie darba devēja — ārvalstnieka aprēķina VSAOI, reizinot VSAOI objektu

ar likumā noteikto obligāto iemaksu likmi; izņemot likmi, kāda noteikta apdrošināšanai pret bezdarbu un invaliditātes apdrošināšanai, ja šis darba ņēmējs sasniedzis vecumu, kas dod tiesības saņemt valsts vecuma pensiju, vai viņam ir piešķirta valsts vecuma pensija (tai skaitā priekšlaicīgi) un izņemot likmi, kāda noteikta apdrošināšanai pret bezdarbu, ja šis darba ņēmējs ir izdienas pensijas saņēmējs vai invalīds — valsts speciālās pensijas saņēmējs

Sociālo maksājumu veicēju uzskaitījums pa sociālās apdrošināšanas veidiem un likuma 20. pantā noteiktā VSAOI apmēra noteikšanas normas liecina, ka apdrošināšanas likme ir sadalīta pa apdrošināšanas veidiem. Standarta likme ir jāmaksā apdrošinātajai personai, kura ir apdrošināta visos sociālās apdrošināšanas veidos. Personām, kuras nav apdrošinātas visos sociālās apdrošināšanas veidos, VSAOI apmēra noteikšanai obligāto iemaksu likme ir samazināta par likmi, kāda noteikta apdrošināšanas veidiem, kuros persona nav apdrošināta.

Rodas jautājums – kāpēc pensijas vecuma cilvēki tiek apdrošināti vecāku apdrošināšanai?

Vecāku apdrošināšana dod tiesības saņemt vecāku pabalstu. Pabalsta saņemšanās kārtību regulē 1995. gada 6. novembrī pieņemts likums *Par maternitātes un slimības pabalstiem*, kas stājas spēkā 01.01.1997 (ar 17 grozījumiem). Likumā ar grozījumiem 08.11.2007. likuma redakcijā, kas stājas spēkā 01.01.2008, ieviesta II B nodaļa *Vecāku pabalsts*. Nodaļas 10.4 pants *Vecāku pabalsta piešķiršanas gadījumi un vecāku pabalsta izmaksas periods* nosaka, ka vecāku pabalstu piešķir un izmaksā sociāli apdrošinātai personai, kura kopj bērnu vai vairākus vienās dzemdībās dzimušus bērnus vecumā līdz vienam gadam (vienam no bērna vecākiem, vienam no adoptētājiem, kura aprūpē un uzraudzībā pirms adopcijas apstiprināšanas tiesā ar bāriņtiesas lēmumu nodots adoptējamais bērns, audžuģimenes loceklis, kurš noslēdzis līgumu ar pašvaldību, aizbildnim vai citai personai, kura saskaņā ar bāriņtiesas lēmumu bērnu faktiski kopj un audzina), ja šī persona ir nodarbināta pabalsta piešķiršanas dienā (ir uzskatāma par darba ņēmēju vai pašnodarbināto saskaņā ar likumu *Par valsts sociālo apdrošināšanu*) un:

- 1) kā viens no bērna vecākiem, kurš pieprasījis vecāku pabalstu, atrodas bērna kopšanas atvaļinājumā;
- 2) kā viens no adoptētājiem, kura aprūpē un uzraudzībā pirms adopcijas apstiprināšanas tiesā ar bāriņtiesas lēmumu nodots adoptējamais bērns, kā audžuģimenes loceklis, kurš noslēdzis līgumu ar pašvaldību, kā aizbildnis vai cita persona, kura saskaņā ar bāriņtiesas lēmumu bērnu faktiski kopj un audzina, atrodas atvaļinājumā bez darba samaksas saglabāšanas, kas piešķirts sakarā ar nepieciešamību kopt bērnu;
- 3) kā pašnodarbinātais bērna kopšanas dēļ negūst ienākumus.

Vēlamās izmaiņas:

- pārskatīt normu, ka pensijas vecuma personas tiek apdrošinātas vecāku apdrošināšanai – atceļot šo normu samazinātos pensijas vecuma strādājošo darba izmaksas;
- konstatēta nesaderība starp likuma 12. pantu, kas nosaka, ka brīvprātīgā apdrošināšanas iemaksa ir brīvprātīgs maksājums, ko veic (1) valsts pensiju speciālajā budžetā un (2) invaliditātes, (3) maternitātes un slimības speciālajā budžetā, un 18. pantu, kas nosaka, ka brīvprātīgās iemaksas likme ir MK noteiktā likme pensiju apdrošināšanai, invaliditātes apdrošināšanai, maternitātes un slimības apdrošināšanai un vecāku apdrošināšanai.

7.2.5. Sociālo iemaksu disciplīna

Spēkā esošās normas

Likuma 16. pants - *Nokavējuma nauda* – regulē sodu piemērošanās kārtību. Par VSAOI termiņa nokavējumu tiek piedzīta nokavējuma nauda no laikā nesamaksātās VSAOI summas (pamatparāda) par katru nokavēto dienu. Nokavējuma nauda maksājama vai piedzenama no darba devēja, pašnodarbinātā, iekšzemes darba ņēmēja pie darba devēja — ārvalstnieka un ārvalstu darba ņēmēja pie darba devēja — ārvalstnieka finanšu līdzekļiem.

Likuma 16.1 pants nosaka maksātāju atbildību par citiem likuma pārkāpumiem. Likuma 21.pants nosaka iemaksu veikšanas kārtību un termiņus

Vēlamās izmaiņas

Šīs ekspertīzes laikā neizdevās iegūt ziņas par likuma izpildes sekmību un sodu sankciju efektivitāti, tāpēc ieteikumi nav sagatavoti.

8. Budžeta ieņēmumu papildināšana ar citiem ieņēmumu nodokļiem

Izpētot ziņu avotus par nodokļu sistēmu ārvalstīs konstatēts, ka jaunākās pieejamās publikācijas sniedz ziņas par 2009. gadu, turpretī elektroniskajos avotos (interneta portālos) atrodami jaunāki dati. Informāciju par nodokļu sistēmu ārvalstīs sniedz vairāki elektroniski avoti, taču sniegtās ziņas atšķiras atkarībā no tā, kad atjaunoti dati. Pārbaudot un savstarpēji salīdzinot datus atzīts, ka no analizētajiem elektroniskajiem avotiem ticamākie ir <http://www.taxrates.cc> un <http://www.worldwide-tax.com>. Vispilnīgākie dati par IIN un sociālajiem maksājumiem atrodami portālā <http://www.taxrates.cc>, taču šī portāla dati atjaunoti galvenokārt 2010. gada novembrī.

Izpētes gaitā savstarpēji papildinoši izmantojot vairākus avotus, izveidots darba nodokļu sistēmu apskats ES dalībvalstīs. Par pamatu izmantoti portāla [www.worldwide-tax](http://www.worldwide-tax.com) dati. Kur lietderīgi, tie papildināti ar portāla www.taxrates.cc datiem. Iegūtie dati izmantoti priekšlikumu sagatavošanai.

Attīstīto valstu nodokļu sistēmās nereti ir paredzēta **aizsardzība pret ārvalstu investīcijām un nacionālo uzņēmumu pāriešanu ārvalstnieku rokās**, ko visbiežāk īsteno ar kapitāla augļu nodokļa (augstāks nodoklis kapitāla daļas turētājam – ārvalstniekam), kapitāla atsavināšanas nodokļa (augstāks nodoklis, atsavinot kapitāldaļas vai nekustamo īpašumu ārvalstniekam), vai UIN palīdzību (augstāks nodoklis, ja vairāk kā 50% kapitāldaļu pieder ārvalstniekam (piemēram, Beļģija). Beļģijā nerezidentiem apliekamais ienākums ir ienākums no profesionālās darbības Beļģijā, no īpašuma, kas atrodas Beļģijā un no investīcijām, kas veiktas Beļģijā (Beļģijas uzņēmumu maksātas dividendes). Nerezidentiem jāmaksā papildus nodoklis - 7% no kopējā apliekamā ienākuma.

Austrijā ir noteiktas nodokļu atlaides par zaudējumiem, īpašām un ārkārtējām izmaksām, invalīdiem un lauksaimniecībā un mežsaimniecībā strādājošiem. Atsevišķām iedzīvotāju kategorijām (parasti vienīgajam pelnītājam vai apgādātājam) atlaides indivīda īpašo apstākļu ievērošanai ir aizvietotas ar nodokļu kredītu.

Personām nav jāmaksā kapitāla nodoklis (*capital tax*), kapitāla iegūšanas nodoklis (*capital acquisitions tax*), mantojuma nodoklis uz nekustamo īpašumu (*inheritance/estate tax*) (ir jāpaziņo par saņemtu dāvinājumu), labklājības pieauguma nodoklis (*net wealth/net worth tax*).

Nerezidentiem nodoklis par dividendēm (25%) un autoratlīdzība (20%), kā arī procentu ieņēmumu (nulle likme) ir jāmaksā ieņēmumu saņemšanas vietā.

Pilnīga un kvalitatīva ārvalstu pieredzes izpēte ir laika un darba ietilpīgs uzdevums un tā neietilpa šīs ekspertīzes uzdevumā, tāpēc šajā sadaļā sniegts tikai ierosinājums meklēt priekšlikumus darba nodokļu sistēmas uzlabošanai ārvalstīs. Tomēr jāņem vērā, ka ārvalstu pieredzi atsevišķu nodokļu veidošanā nav ieteicams tieši pārnest uz Latviju, jo nodokļu sistēmu ir jāskata kopumā.

9. Nodokļu izmaiņu ietekmes uz valsts budžeta nodokļu ieņēmumiem novērtēšana

9.1. Aprēķinu metodika un nosacījumi

Nodokļu ietekmes novērtēšanai veikti aprēķini:

- IIN neapliekamā minimuma izmaiņas ietekmes novērtējums indivīda ienākuma līmenī dažādās ienākumu grupās un nodokļa kopsummā,

- IIN pamatlīkmes pazeminājuma ietekmes novērtējums nodokļu kopsummā,
- IIN neapliekamā minimuma paaugstināšanas un likmju pazemināšanas ietekmes salīdzinājums,
- citu ekspertīzes ieteikumu sadaļās minēto atvieglojumu izmaiņas ietekmes novērtējums (atsevišķa faktora palielinājuma vai samazinājuma ietekmes aptuvenus novērtējums).

Darba nodokļu izmaiņas ietekmes novērtēšanai izveidota aprēķinu sistēma. Sistēmā iespējams veikt aprēķinus, mainot IIN un abu veidu sociālās apdrošināšanas maksājumu, kā arī uzņēmējdarbības riska nodevas pamatlīkmes, IIN neapliekamā minimuma lielumu un atvieglojumu par apgādājamiem lielumu. Iespējams mainīt vienu vai vairākus faktorus, piemēram, tikai IIN neapliekamo minimumu vai tikai nodokļu pamatlīkmes, vai gan likmes, gan neapliekamo minimumu. Šajā ekspertīzē mainīts tikai viens faktors (vai nu viena nodokļa likme, vai neapliekamais minimums), kam noteikti vairāki parametri (vērtības). Mainot vairākus faktorus, ieteicams ierobežot parametru skaitu.

Sistēmu veido pamatmodelis, mainīgajam faktoram pielāgotie modeļi un salīdzināšanas modelis. Katram modelim ir aprēķinu daļa (aprēķina nodokļu lielumus) un analīzes daļa (aprēķina ietekmes rādītājus).

Pamatmodeļa nosacījumi:

- aprēķins tiek veikts **no aprēķinātās (nevis izmaksātās) algas**,
- aprēķins veikts bāzes variantam un variantam ar augstāku darba samaksu (pamatojums: pašlaik darba samaksa paaugstinās, samazinot nodokļu pamatlīkmes un/vai neapliekamo minimumu, darba devējam iespējams paaugstināt algas, darbinieku sadalījumā pēc darba samaksas smaile novirzās pa labi),
- strādājošo skaits un sadalījums pēc darba samaksas bāzes variantā kā 2012. gada martā (CSP dati),
- atvieglojumu par apgādājamo vērtība 70 LVL mēnesī,
- katram otrajam strādājošam ir vismaz viens apgādājamais – atvieglojums par apgādājamo uz katru strādājošo ir puse no pilna atvieglojuma (35 LVL),
- citi atvieglojumi nav ņemti vērā,
- neapliekamo minimumu un atvieglojumu par apgādājamo līdz 150 LVL sāk piemērot pie minimālās algas līmeņa – 200 LVL, neapliekamo minimumu 150 LVL un 200 LVL sāk pielietot algu līmenim 300 LVL (rēķinot ietekmi uz nodokļu ieņēmumu kopējo apjomu) vai 400 LVL (nodokļa sloga aprēķins),
- aprēķini veikti divos aspektos – sīkam algu dalījumam (solis 200 LVL), lai noskaidrotu neapliekamā minimuma ietekmi uz strādājošā un darba devēja nodokļu slogu, un CSP dalījumā pēc atalgojuma, lai noskaidrotu neapliekamā minimuma ietekmi uz kopējo IIN un sociālās apdrošināšanas maksājumu lielumu,
- aprēķinā pēc atalgojuma visai grupai piemērota grupas augstākās robežas alga (piem., algas grupā 200,01 – 300 LVL visai grupai piemērota alga 300 LVL).

Ieņēmumu sliksnis neapliekamā minimuma piemērošanai izvēlēts ar aprēķinu, ka pilna darba laika alga, kurai var piemērot neapliekamo minimumu, nevar būt mazāka par minimālo algu, un palielinot neapliekamo minimumu, radīsies iespēja palielināt arī minimālo algu.

Pieņēmumu dēļ aprēķinātais nodokļu ieņēmums ir augstāks kā faktiski iekasētais, taču tas nemaina secinājumu būtību, jo salīdzinājumi veikti pret teorētisko līmeni ar pašreiz spēkā esošo neapliekamo minimumu.

Pielāgojot pamatmodeli, iespējams izveidot aprēķina instrumentu plašai darba nodokļu ietekmes analīzei, kā arī stratēģiju ietekmes salīdzinājumam (piemēram, pamatojot izvēli starp IIN neapliekamā minimuma paaugstināšanu, IIN un VSAOI pamatlīkmu maiņu).

9.2. IIN neapliekamā minimuma izmaiņas ietekmes novērtējums

IIN neapliekamā minimuma izmaiņas ietekmes novērtēšanai izveidots pielāgotais aprēķina modelis. Papildus pamatmodeļa nosacījumiem, pielāgotajā modelī izmantotas:

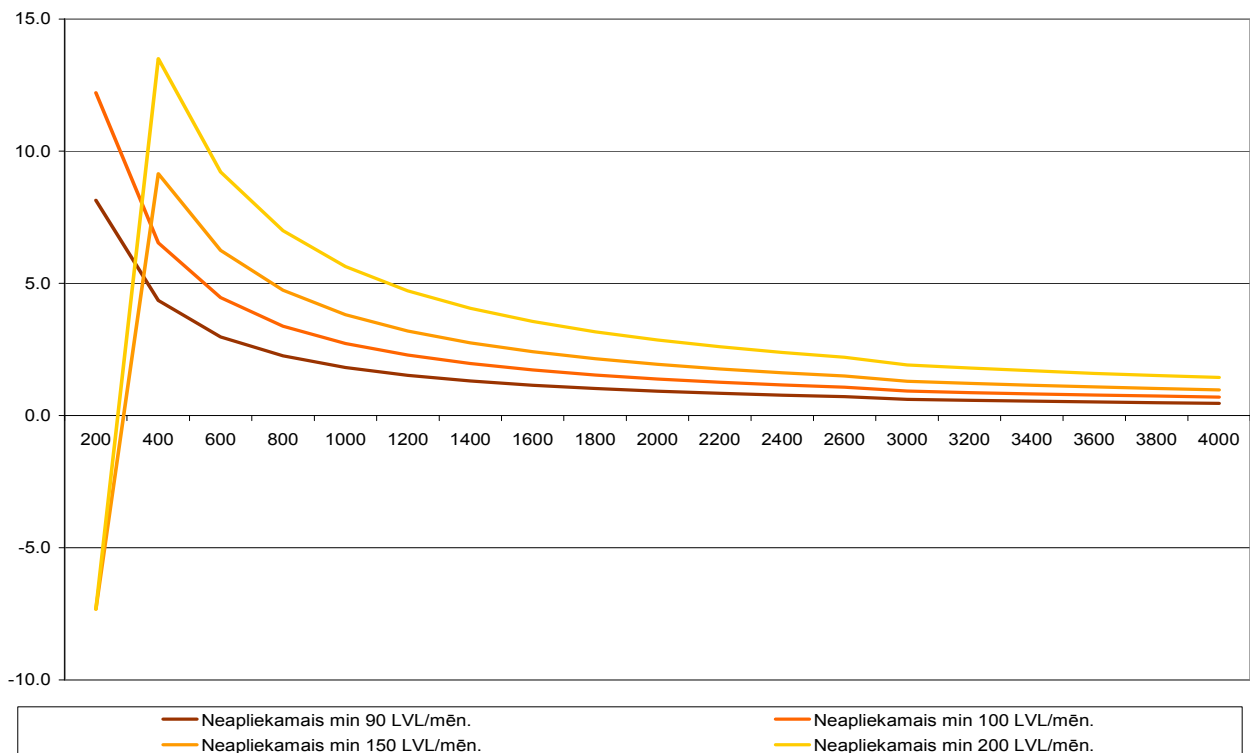
- pašlaik spēkā esošās IIN un sociālās apdrošināšanas maksājumu likmes,
- neapliekamā minimuma vērtība no esošās (45 LVL mēnesī) tuvinās iztikas minimuma vērtībai 200 LVL, ieņemot vērtības 45 LVL, 95 LVL, 120 LVL, 150 LVL, 200 LVL mēnesī

Vispirms analizēta IIN neapliekamā minimuma palielinājuma teorētiskā ietekme uz darbinieka algu regulārās darba samaksas grupās ar soli 200 LVL. Palielinot IIN neapliekamo minimumu darba algas pieaugums latos visās darba samaksas grupās ir vienāds (12. tabula), taču ietekme ir lielāka zemo algu grupā (10. attēls).

12. tabula. Darbiniekiem izmaksātās darba algas izmaiņa, mainot neapliekamo minimumu, pret aprēķinu ar esošo IIN neapliekamo minimumu,

IIN neapliekamais minimums, LVL mēnesī	Izmaksātās darba algas izmaiņa, %		Augstākās un zemākās algas attiecība: 4000LVL mēn. /400 LVL mēn.	Augstākās un vidēji augstas algas attiecība: 4000LVL mēn. /2000 LVL mēn.
	Alga 100 LVL mēnesī	Alga 200 LVL mēnesī un vairāk		
			9.37	1.99
95	12.5	12.5	9.02	1.98
120	18.8	18.8	8.86	1.97
150	-11.3	26.3	8.67	1.97
200	-11.3	38.8	8.38	1.96

Avots: autores aprēķins

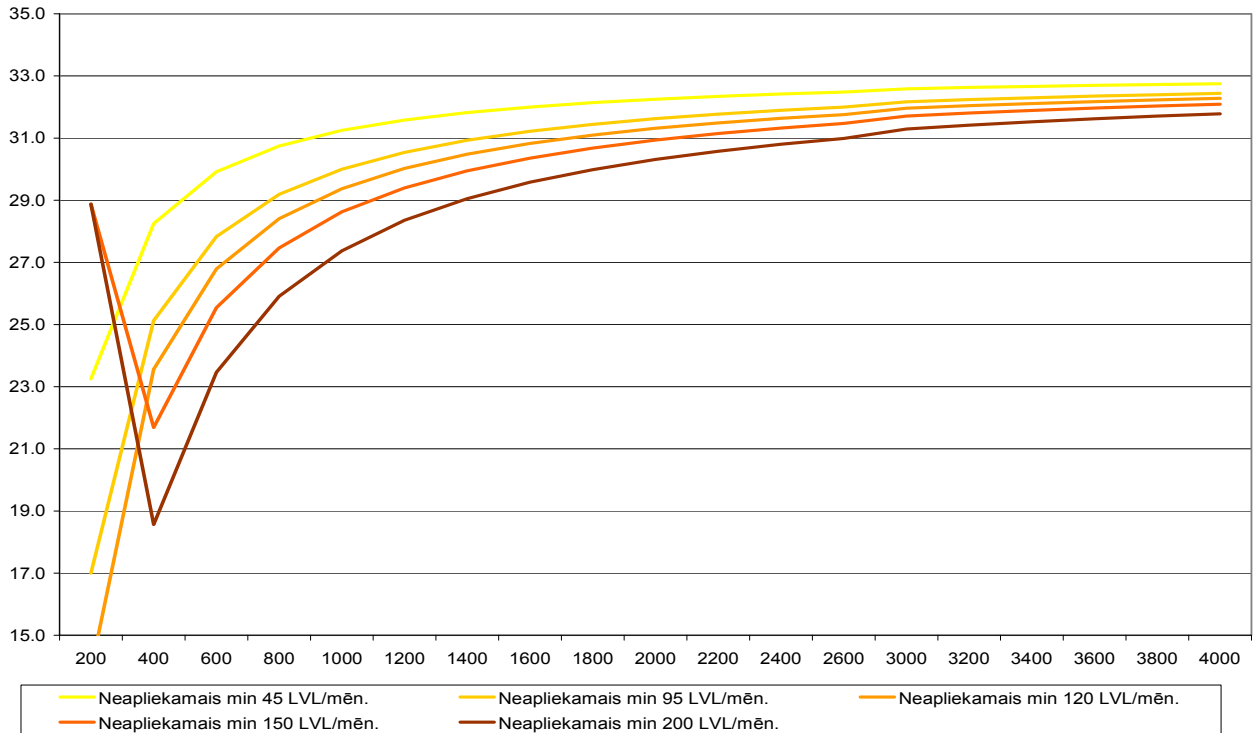

10. attēls. Darbiniekiem izmaksātās darba algas izmaiņa, % pret aprēķinu ar pašreizējo neapliekamo minimumu.

Avots: autores aprēķins

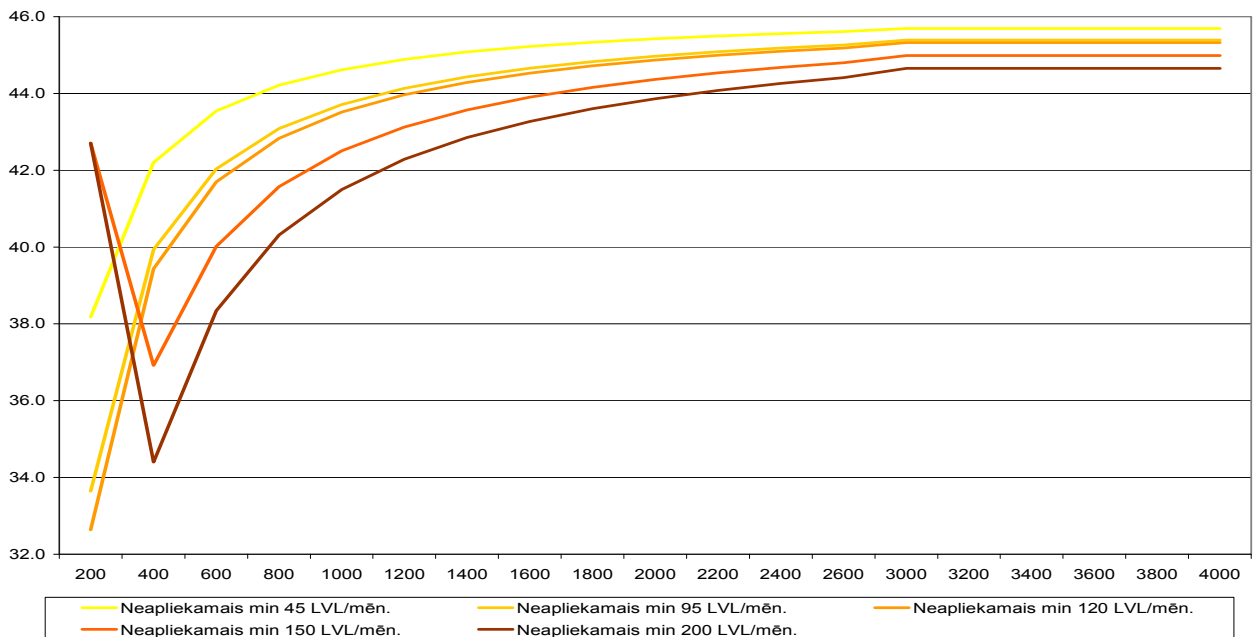
Darbspēka nodokļu attiecība pret aprēķināto algu, palielinoties algai, pieaug, bet pieauguma temps, palielinoties algai, samazinās (11. attēls). Atšķirība starp zemāko un augstāko algu, palielinot

neapliekamo minimumu, arī samazinās (12. tabula). Tas nozīmē, ka neapliekamais minimums, ietekmīgāk palielinot izmaksājamo algu zemākajās algu grupās, darbojas kā automātisks nodokļu diferencētājs un spēj īstenot saudzējošu nodokļu režīmu. Tabulā salīdzināts augstākais un zemākais algas līmenis, kam piemēroti visi neapliekamā minimuma parametri (4000 LVL un 400 LVL). Sākot ar algas līmeni 1200 LVL mēnesī, atšķirība darba samaksā kļūst mazāka par divām reizēm un neapliekamā minimuma ietekme uz algu diferenciaciju samazinās.

11. attēls. Darbaspēka nodokļu attiecība pret aprēķināto algu, %, mainot IIN neapliekamo minimumu.

Avots: autores aprēķins

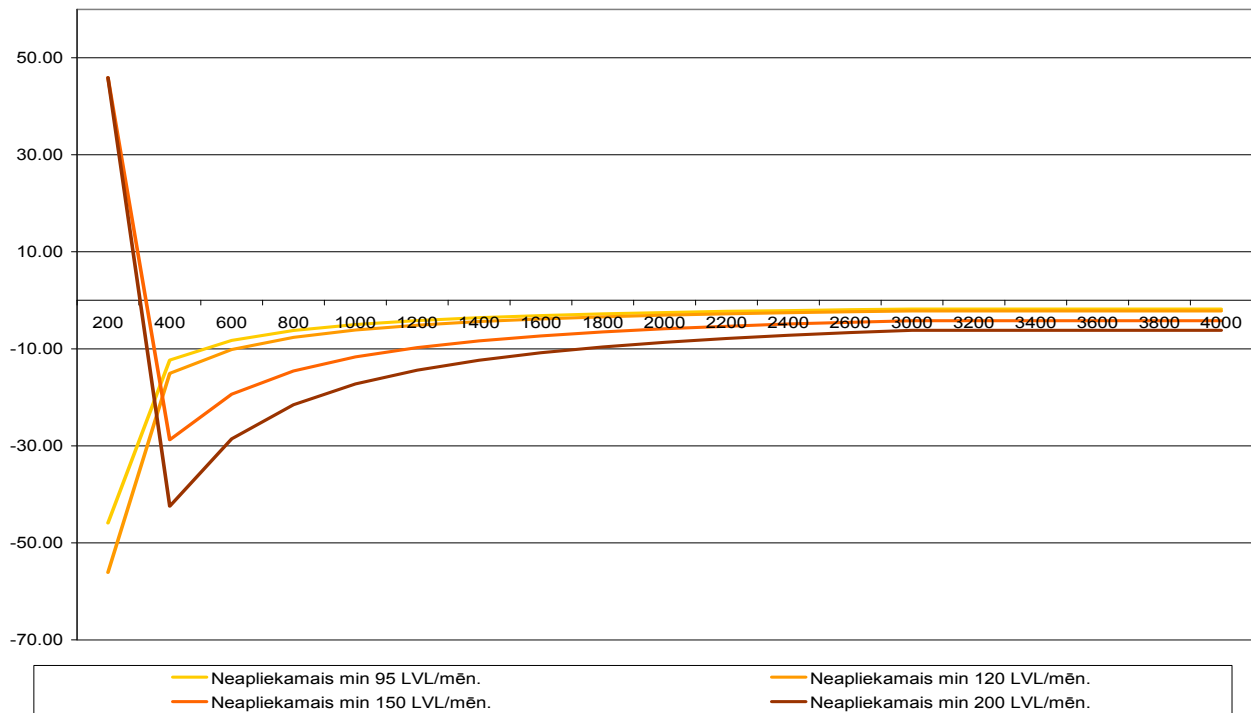

12. attēls. Nodokļu ķīla (darba nodokļi pret kopējām darba izmaksām, %) dinamika, mainot neapliekamo minimumu.

Avots: autores aprēķini.

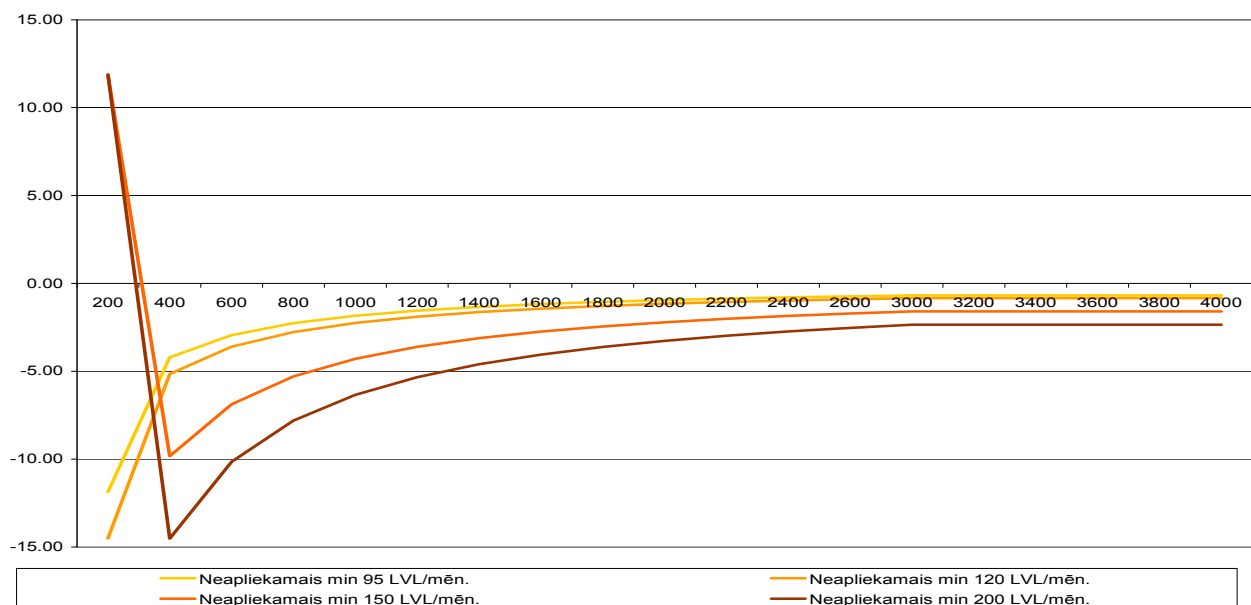
Nodokļu ķīlis, kas rēķināts kā darba nodokļu apjoma (IIN, darba ņēmēja un darba devēja sociālās apdrošināšanas maksājumu kopsumma) attiecība pret darba devēja izmaksām, rāda, ka palielinot neapliekamo minimumu, nodokļu slogs samazinās visiem, bet sevišķi zema un vidēja atalgojuma zonā, kas nozīmē, ka darba devējam kļūst vieglāk nodarbināt sev vajadzīgo darbaspēku, turklāt, augsto ieņēmumu zonā darba nodokļu slogu neapliekamā minimuma maiņa, pat ja tā ir ievērojama, faktiski neietekmē (12. attēls)

IIN samazinājums pret ar esošo neapliekamo minimumu (45 LVL) aprēķināto nodokli ir lielāks zemajās algu grupās, bet ir niecīgs augstajās algu grupās, samazinājuma temps būtiski noplok sākot ar apmēram vidējās algas līmeni (13. attēls).

13. attēls. IIN samazinājums pret aprēķināto nodokli ar esošo neapliekamo minimumu (45 LVL), %.

Avots: autores aprēķins.

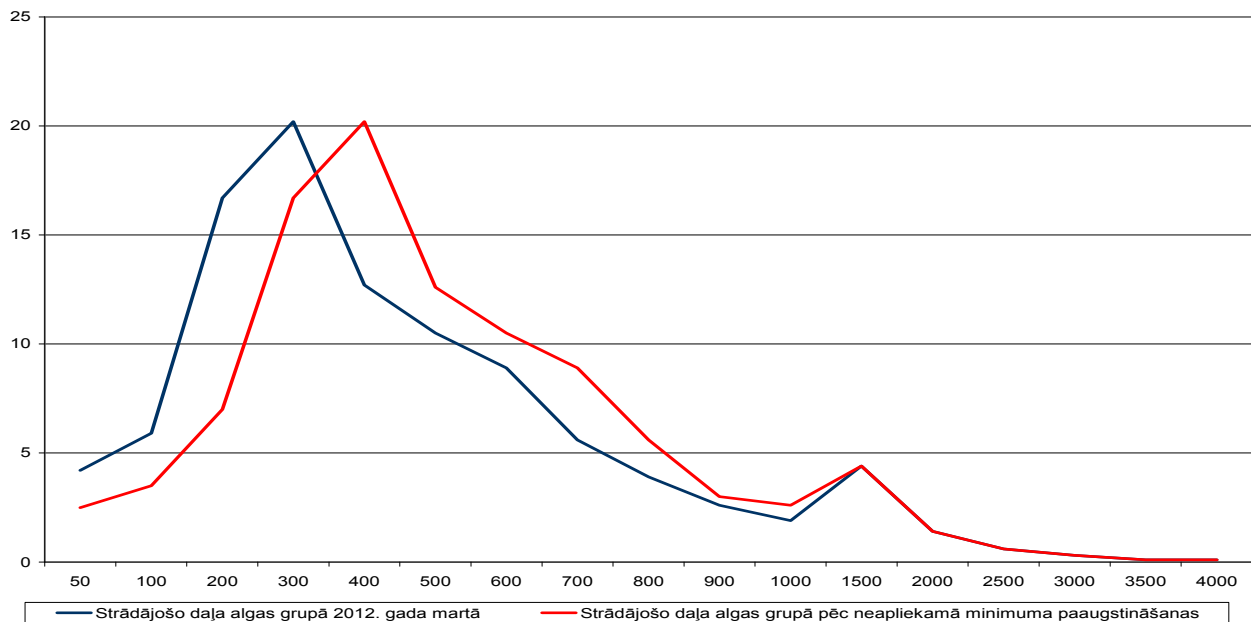
14. attēls. Neapliekamā minimuma palielinājuma ietekme uz darba nodokļu lielumu, %.

Avots: autores aprēķins.

Palielinot neapliekamā minimumu, darba nodokļu relatīvais samazinājums ir vairāk kā uz pusi mazāks kā IIN samazinājums (13., 14. attēls)

Turpmāk analizēta IIN neapliekamā minimuma palielināšanas ietekme **uz kopējiem darba nodokļu ienākumiem**. Tā kā neapliekamā minimuma palielinājuma ietekme atšķiras atkarībā no iedzīvotāju ienākuma lieluma, aprēķinā ir jāņem vērā strādājošo sadalījums pēc ieņēmumiem. Modelis sagatavots četrus variantu analīzei:

- pamatojoties uz esošo darba ņēmēju skaitu un sadalījumu pēc darba ienākumiem – izmantots CSP ziņotais esošais darba ņēmēju skaits un sadalījums pēc darba ienākumiem 2012. gada martā (15. attēls);
- pieņemot, ka, palielinoties neapliekamajam minimumam, darbaspēka izmaksas samazinās un, nepalielinoties strādājošo skaitam, algu līmenis tautsaimniecībā pieaug (sadalījuma centrs novirzīts pa labi) (15. attēls);
- pieņemot, ka paliek spēkā esošais darba ņēmēju sadalījums pēc darba ienākumiem, bet darba ņēmēju skaits palielinās par 60 tūkstošiem cilvēku (apmēram 1/2 no bezdarbnieka skaita);
- pieņemot, ka palielinās gan darba ņēmēju skaits, gan viņu darba ienākumi.

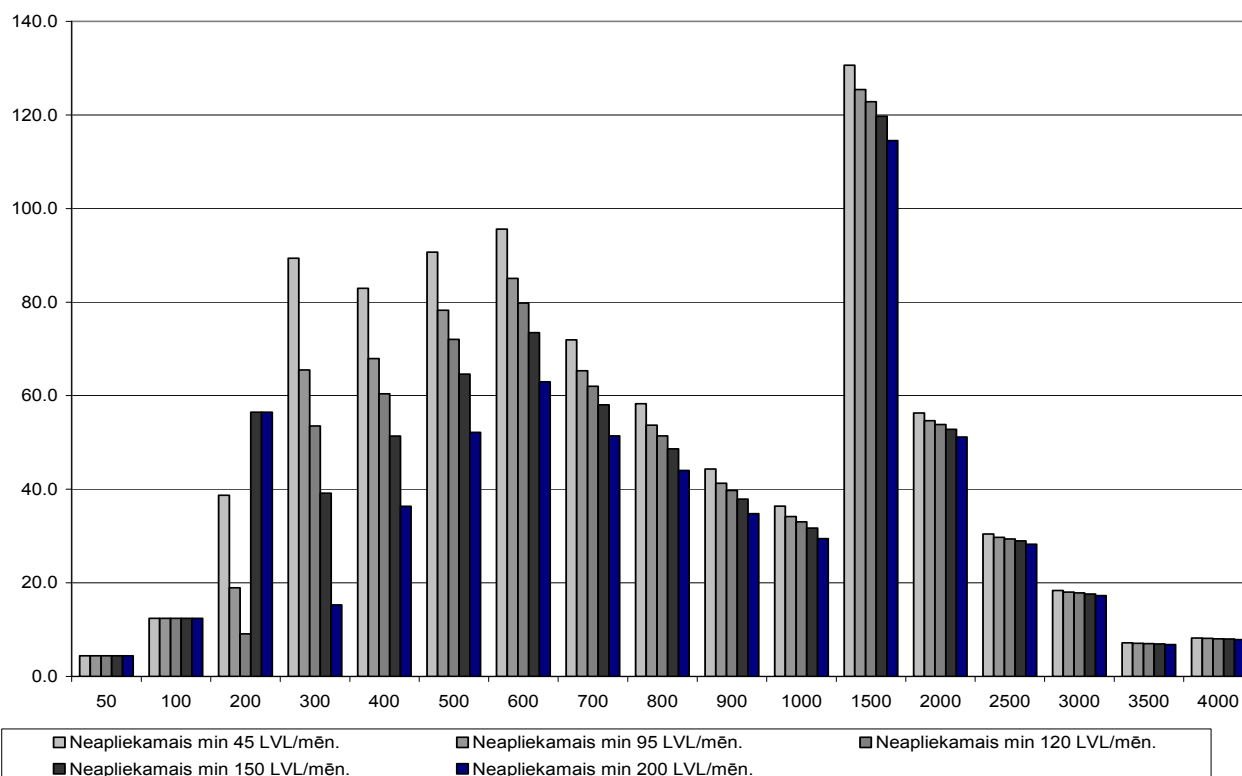

15. attēls. Darba ņēmēju sadalījums pēc darba ienākumiem pirms (zilā līnija) un pēc (sarkanā līnija) nodokļu izmaiņām.

Avots: autores aprēķins.

16. attēlā redzams, ka lielākā IIN masa ieņemta no darba ienākumu grupas 1000 – 1500 LVL mēnesī, un šajā diapazonā neapliekamā minimuma palielinājuma ietekme ir neliela. Šajā darba ienākumu diapazonā strādā mazāk par 5% strādājošo (16. attēls). Vislielāko IIN ieņēmumu samazinājumu neapliekamā minimuma palielinājums ir radījis darba ienākumu diapazonā 200 – 600 LVL, tai skaitā vidējās algas diapazonā. Taču tas ir tad, ja, samazinoties nodokļu slogam, darba ienākumu līmenis nepaaugstinās.

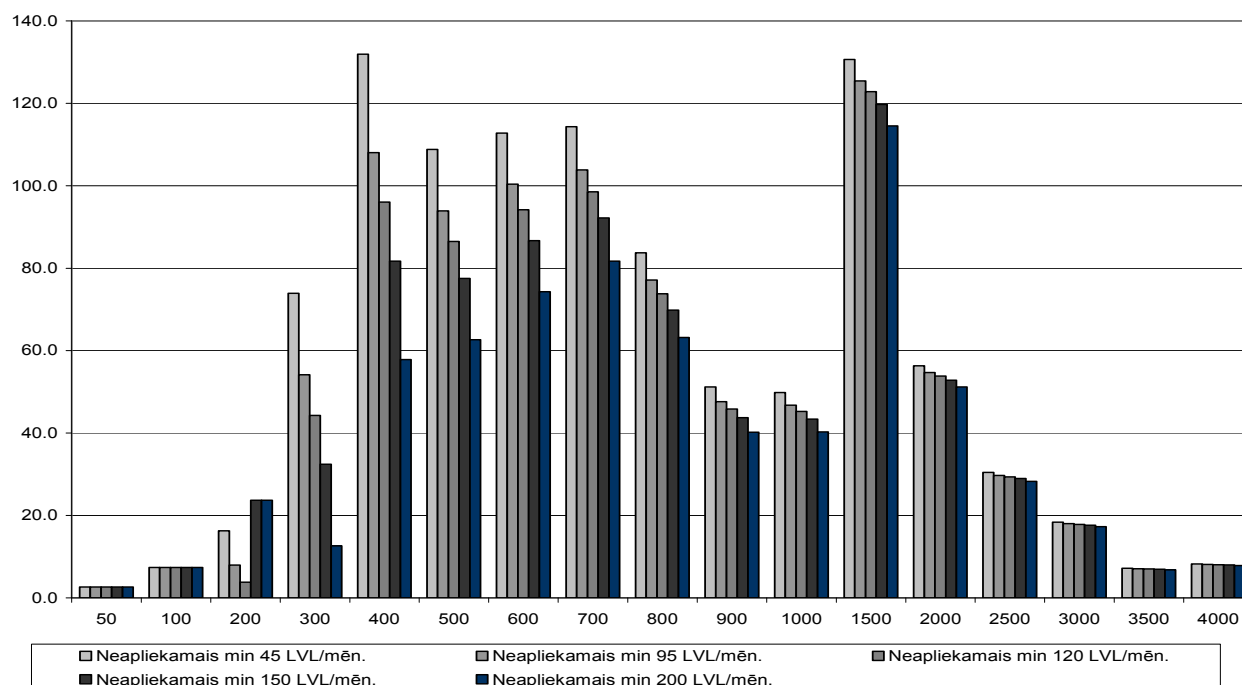
Tā kā neapliekamā minimuma paaugstināšanas mērķis ir uzlabot strādājošo darba samaksu, modelēta arī situācija, ka **darba ienākumu līmenis ir paaugstinājies** (sadalījuma pīķis ir novirzījies pa labi) (16.attēls).

16. attēls. IIN ienākums gadā darba ņēmēju ienākumu grupās, tūkst LVL (neapliekamais minimums palielinās, esošais sadalījums pēc darba ienākuma, esošais strādājošo skaits).

Avots: autores aprēķins.

17. attēlā redzams nodokļu ienākums algu grupās, ja, samazinoties nodokļu slogam, darba ienākumu līmenis uzlabojas.

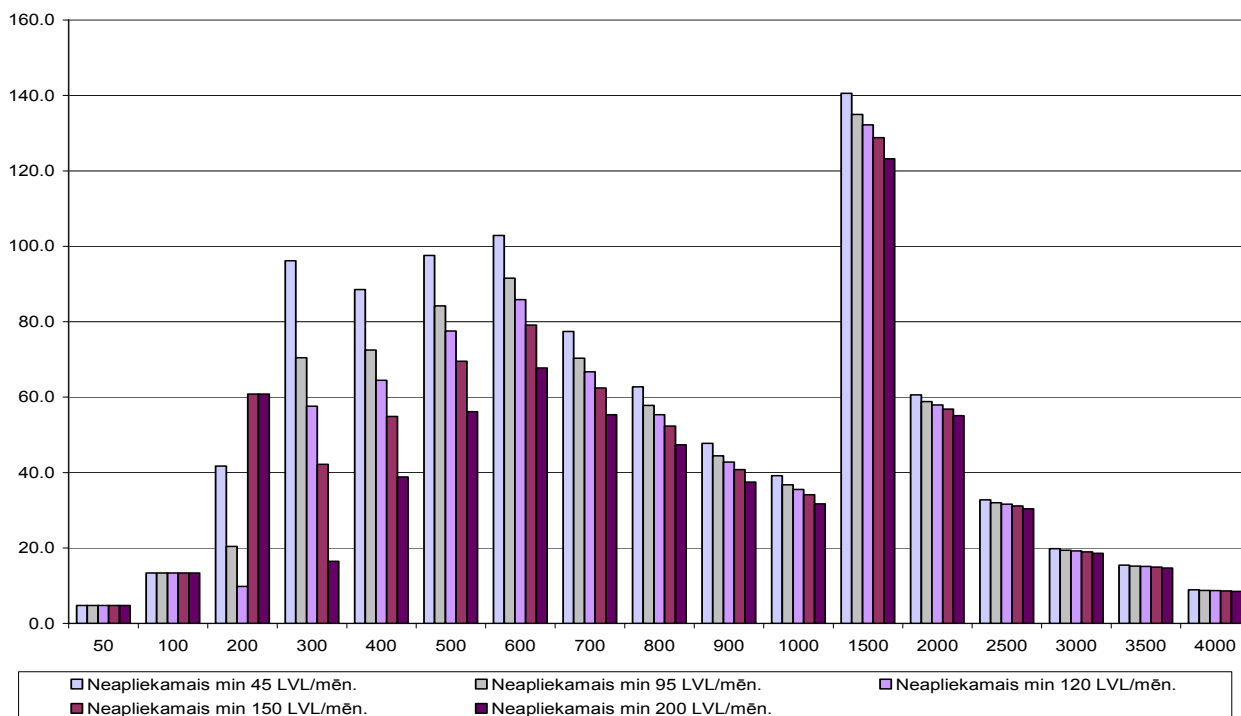
17. attēls. IIN ienākums gadā darba ņēmēju ienākumu grupās, tūkst LVL (neapliekamais minimums palielinās, sadalījums pēc darba ienākuma nobīdīts pa labi, esošais strādājošo skaits).

Avots: autores aprēķins.

Kopējais nodokļu ienākums, mainoties neapliekamajam minimumam, samazinās visās darba

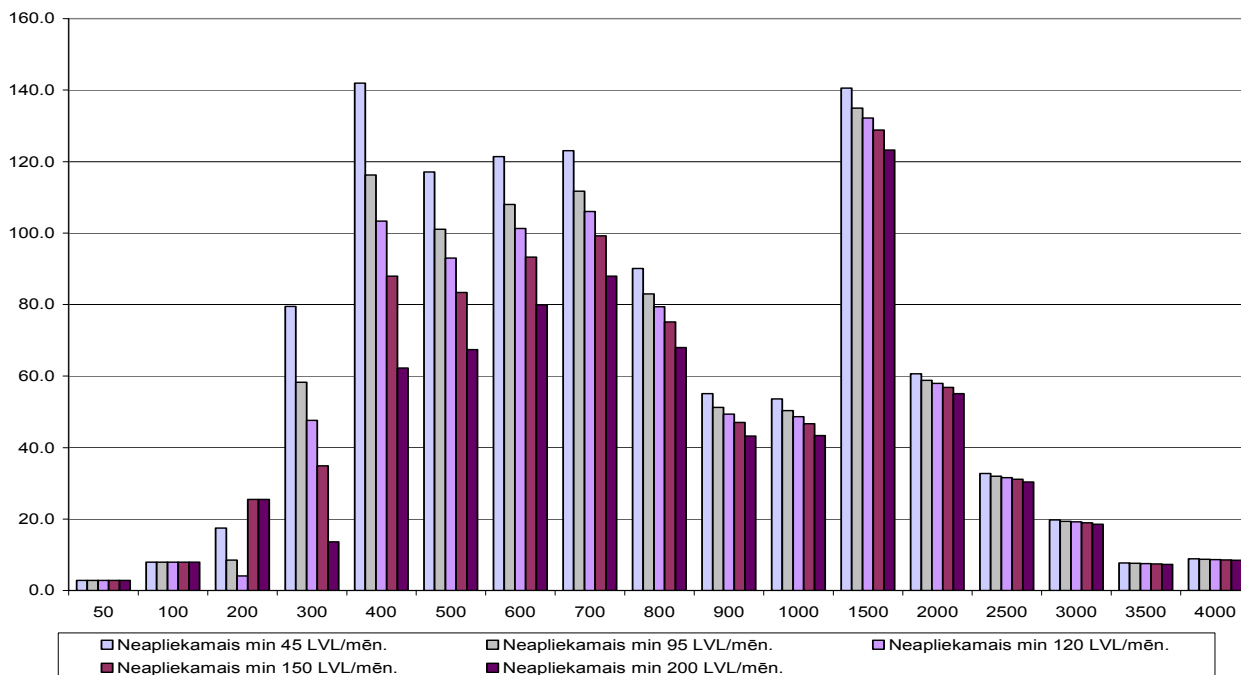
ienākumu grupās (16. attēls) un kopumā (20. attēls), taču ņemot vērā, ka, samazinoties nodokļu slogam, darba samaksa visticamāk palielināsies, nodokļu ieņēmumu samazinājums laika gaitā tiek daļēji kompensēts (aprēķinos nav ņemts vērā iespējamais strādājošo skaita pieaugums).

Turpmāk esošajam un nobīdītajam sadalījumam pēc darba ienākumiem modelēta situācija, ka, samazinoties darbaspēka izmaksām, **palielinās strādājošo skaits** (18., 19. attēls).

18. attēls. IIN ienākums gadā darba ienākumu grupās, tūkst LVL (neapliekamais minimums palielinās, esošais sadalījums pēc darba ienākuma, strādājošo skaits palielinās).

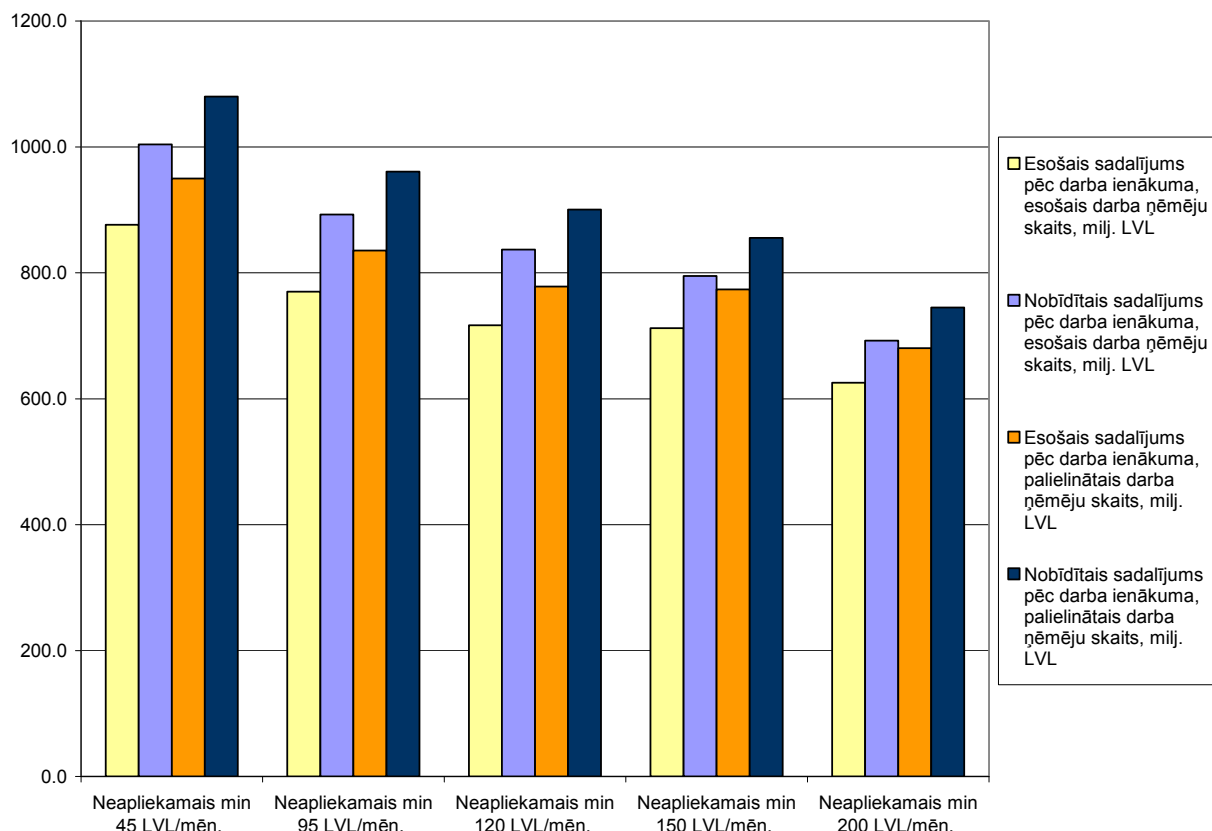
Avots: autores aprēķins.

19. attēls. IIN ienākums gadā darba ņēmēju ienākumu grupās, tūkst LVL, (neapliekamais minimums palielinās, sadalījums pēc darba ienākuma nobīdīts pa labi, strādājošo skaits palielinās).

Avots: autores aprēķins.

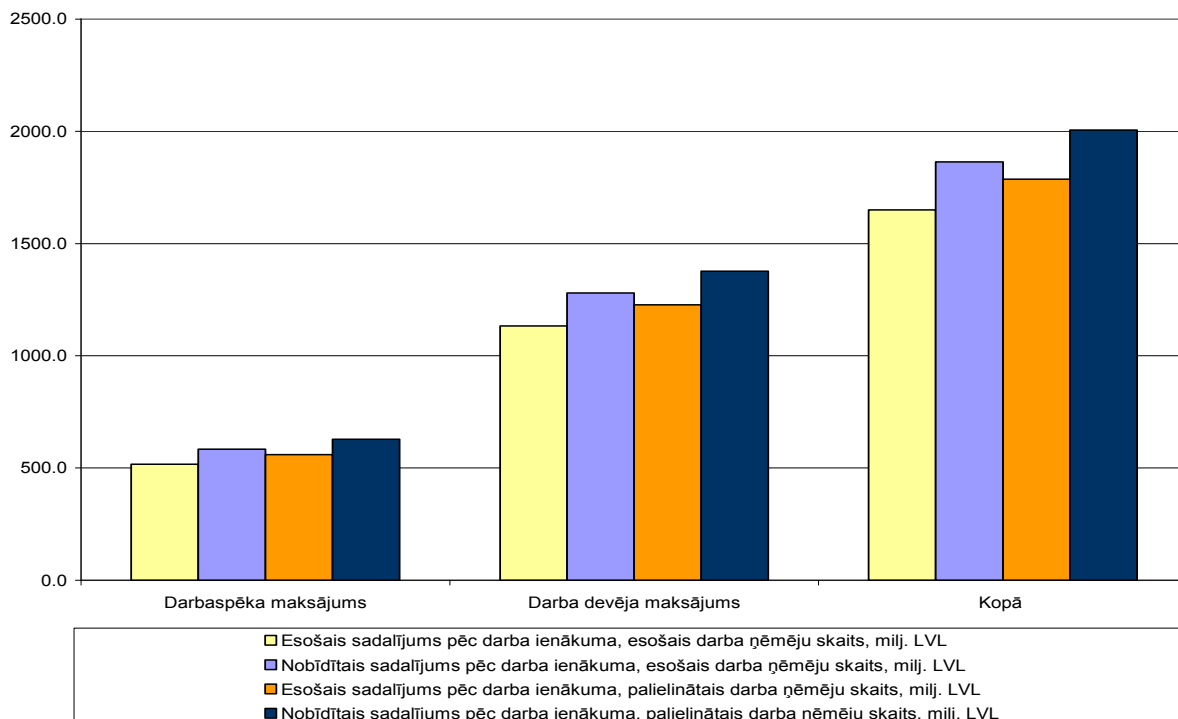
20. attēlā salīdzināts IIN kopējais ienākums četros aprēķinu variantos dažādiem IIN neapliekamā minimuma lielumiem.

20. attēls. IIN gada ienākumu salīdzinājums četros aprēķinu variantos.

Avots: autores aprēķini.

Tā kā aprēķins izriet no aprēķinātās darba algas, mainot neapliekamo minimumu, VSAOI apjoms mainās tikai tad, ja vienlaicīgi ir mainījies VSAOI likme (jo gan darbinieka, gan darba devēja VSAOI rēķina no aprēķinātās algas, nevis ar IIN apliekamās algas).

21. attēls. VSAOI gada ienākumu salīdzinājums četros aprēķinu variantos.

Avots: autores aprēķini.

Mainoties darba ienākumu līmenim vai mainoties darba ņēmēju sadalījumam darba ienākumu grupās, VSAOI kopsumma mainās. Turklāt, kā redzams 21. attēlā, VSAOI palielinās gan paaugstinoties darba ienākumiem, gan darba ņēmēju skaitam. VSAOI pieaugums ir IIN neapliekamā ienākuma paaugstināšanas papildus efekts.

Izmantojot modeli ir iespējams analizēt arī citus ietekmes aspektus.

9.2. IIN pamatlikmes pazeminājuma ietekmes novērtējums

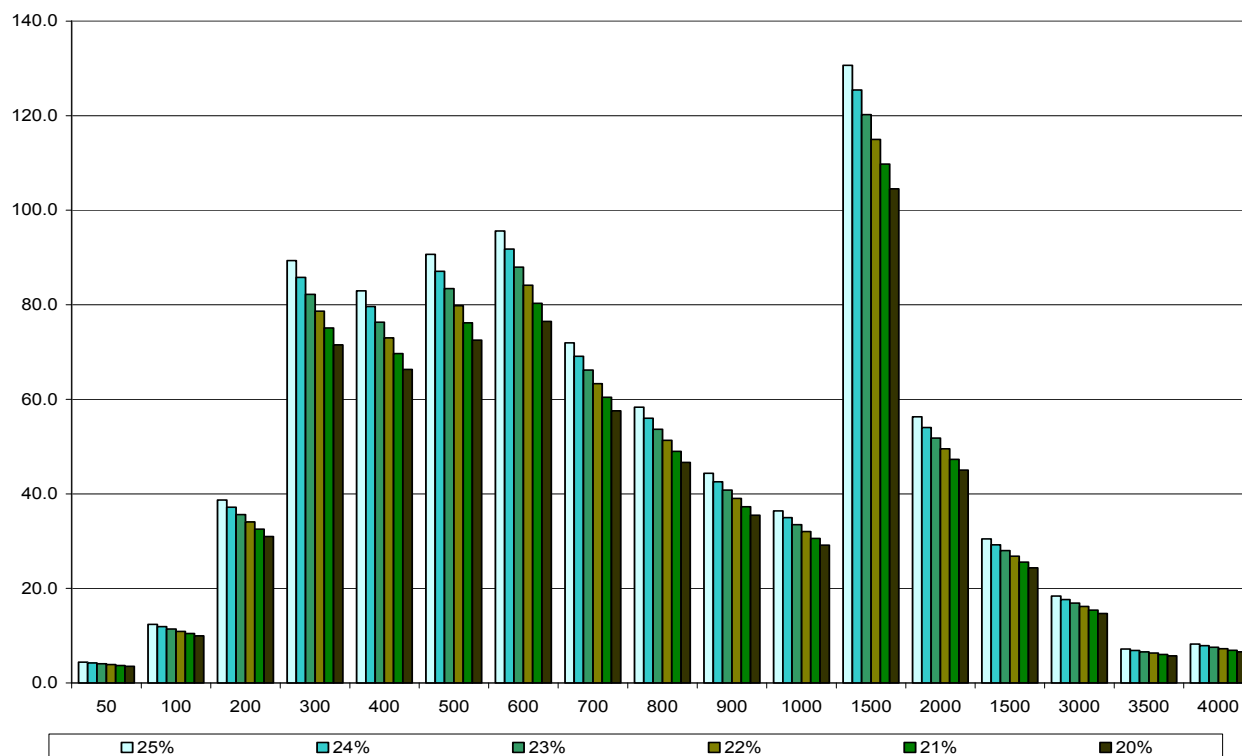
IIN pamatlikmes izmaiņas ietekmes novērtēšanai izveidots otrs pielāgotais aprēķina modelis. Papildus pamatmodeļa nosacījumiem, pielāgotajā modelī ir šādi pieņēmumi:

- ir spēkā pašreizējais IIN neapliekamais minimums un sociālās apdrošināšanas maksājumu likmes nemainās,
- atbilstoši Latvijas valdības plāniem, IIN pamatlikme mainās: 25%, 24%, 23%, 22%, 21%, 20%.

Modelis sagatavots četrus variantu analīzei:

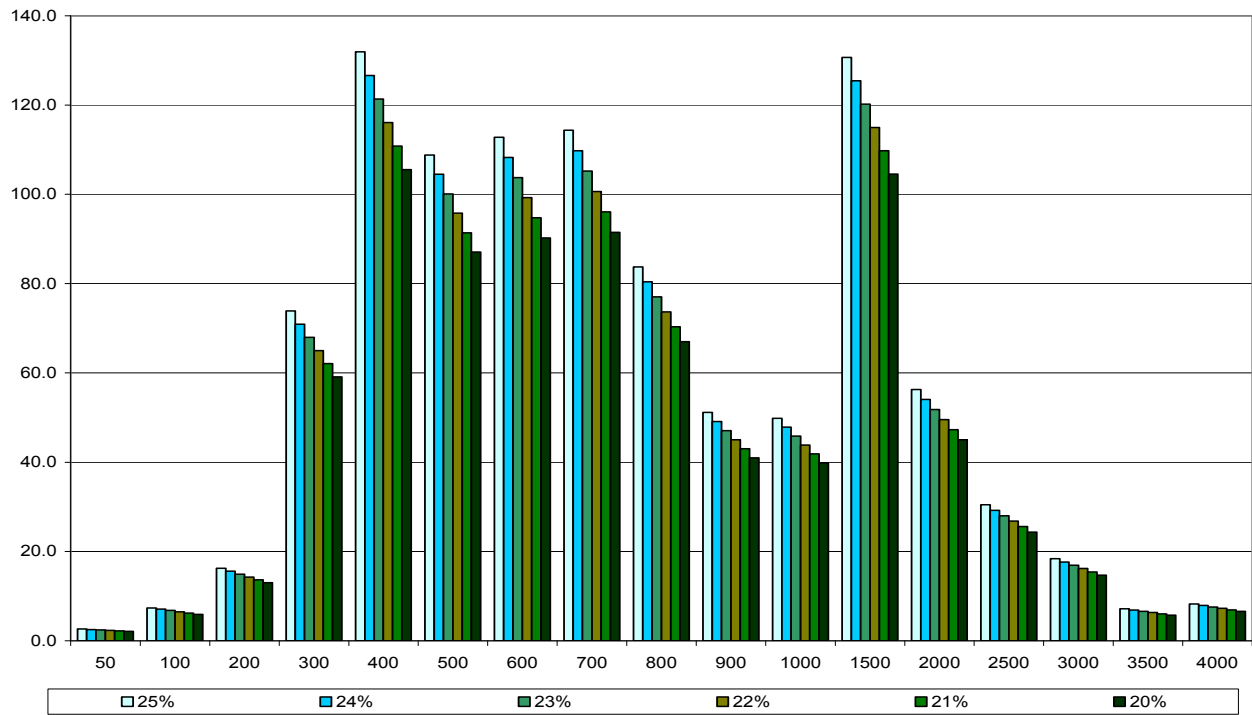
- pamatojoties uz esošo darba ņēmēju skaitu un sadalījumu pēc darba ienākumiem – izmantots CSP ziņotais esošais darba ņēmēju skaits un sadalījums pēc darba ienākumiem 2012. gada martā (15. attēls);
- pieņemot, ka samazinoties nodokļu likmēm, nodokļu izmaksas samazinās un, nepalielinoties strādājošo skaitam, algu līmenis tautsaimniecībā pieaug (sadalījuma centrs novirzīts pa labi, lai nodrošinātu aprēķinu rezultātu salīdzināmību, nobīde tāda pati kā aprēķinam, mainot neapliekamā minimuma lielumu) (15. attēls);
- pieņemot, ka paliek spēkā esošais darba ņēmēju sadalījums pēc darba ienākumiem, bet darba ņēmēju skaits palielinās par 60 tūkstošiem cilvēku (apmēram 1/2 no bezdarbnieka skaita);
- pieņemot, ka palielinās gan darba ņēmēju skaits, gan viņu darba ienākumi.

Aprēķinu rezultāti nav sīkāk aprakstīti, bet ir uzrādīti 22. - 25. attēlā.

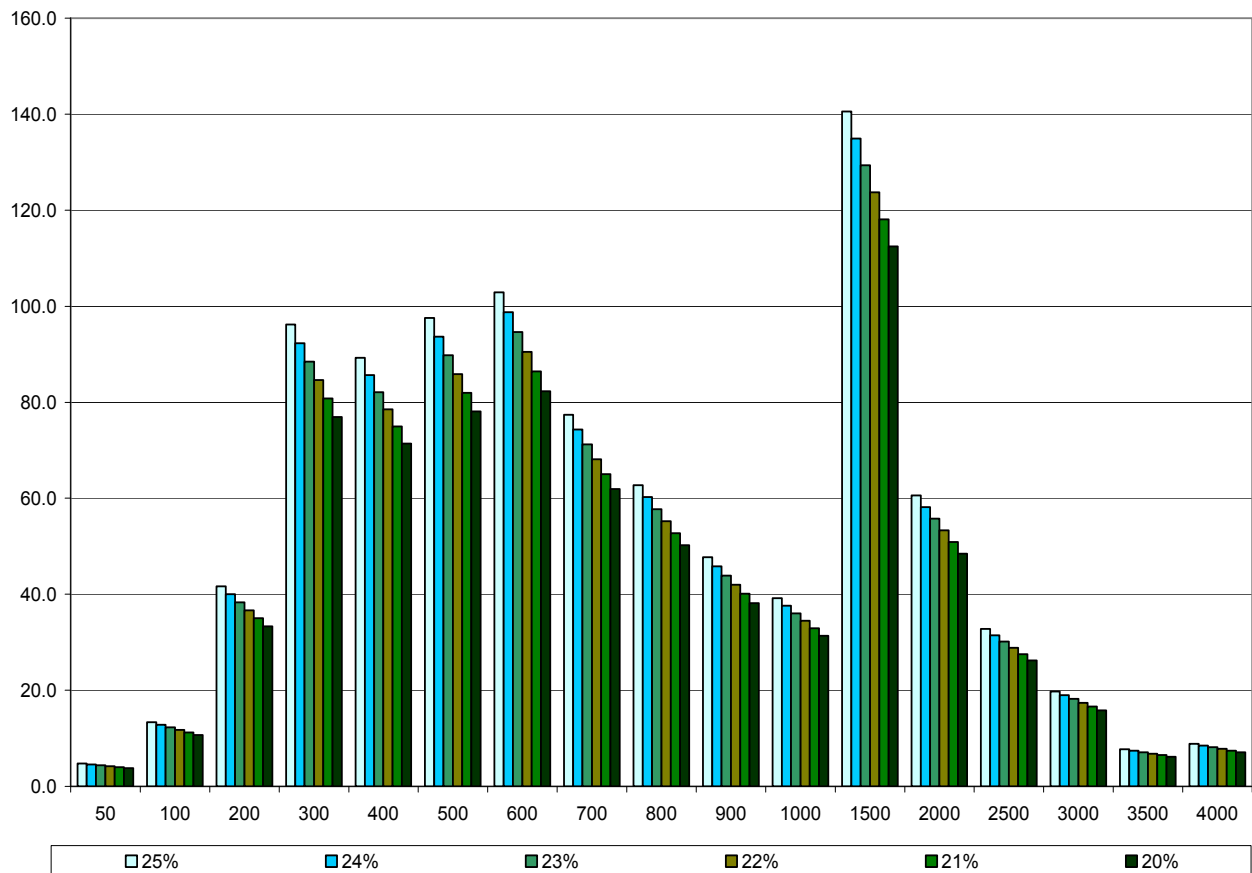
22. attēls. IIN ienākums gadā darba ienākumu grupās, tūkst LVL (pamatlikme samazinās, esošais sadalījums pēc darba ienākuma, esošais darba ņēmēju skaits).

Avots: autores aprēķins.

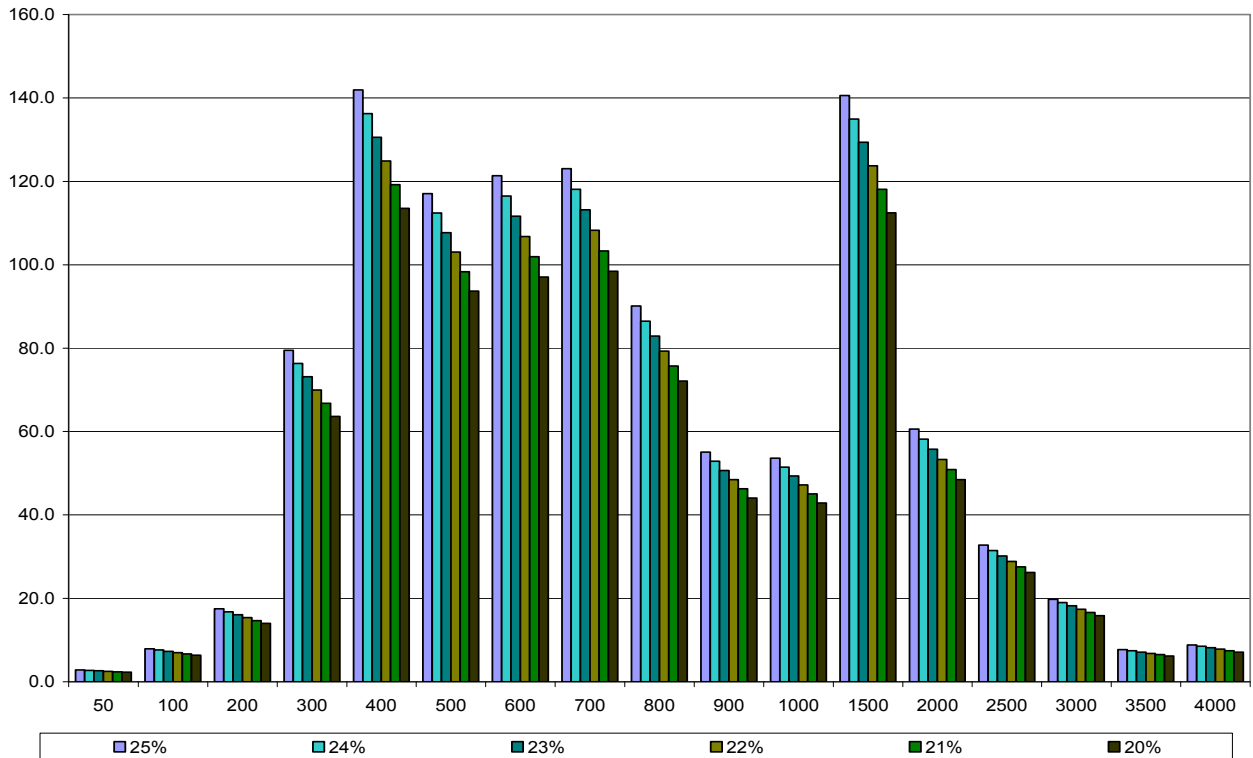
23. attēls. IIN ienākums gadā darba ienākumu grupās, tūkst LVL (pamatlikme samazinās, sadalījums pēc darba ieņēmuma nobīdīts pa labi, esošais darba ņēmēju skaits).

Avots: autores aprēķins.

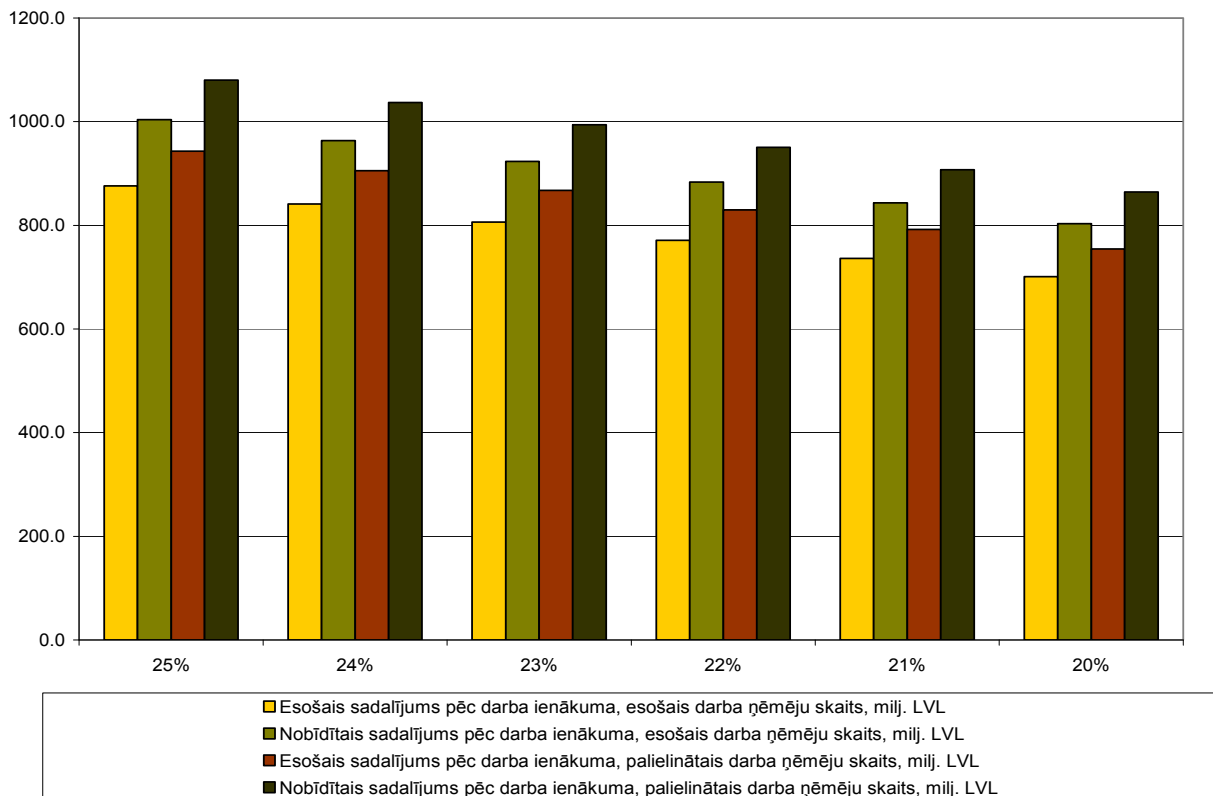
24. attēls. IIN ienākums gadā darba ienākumu grupās, tūkst LVL (pamatlikme samazinās, esošais sadalījums pēc darba ienākuma, darba ņēmēju skaits palielināts).

Avots: autores aprēķins.

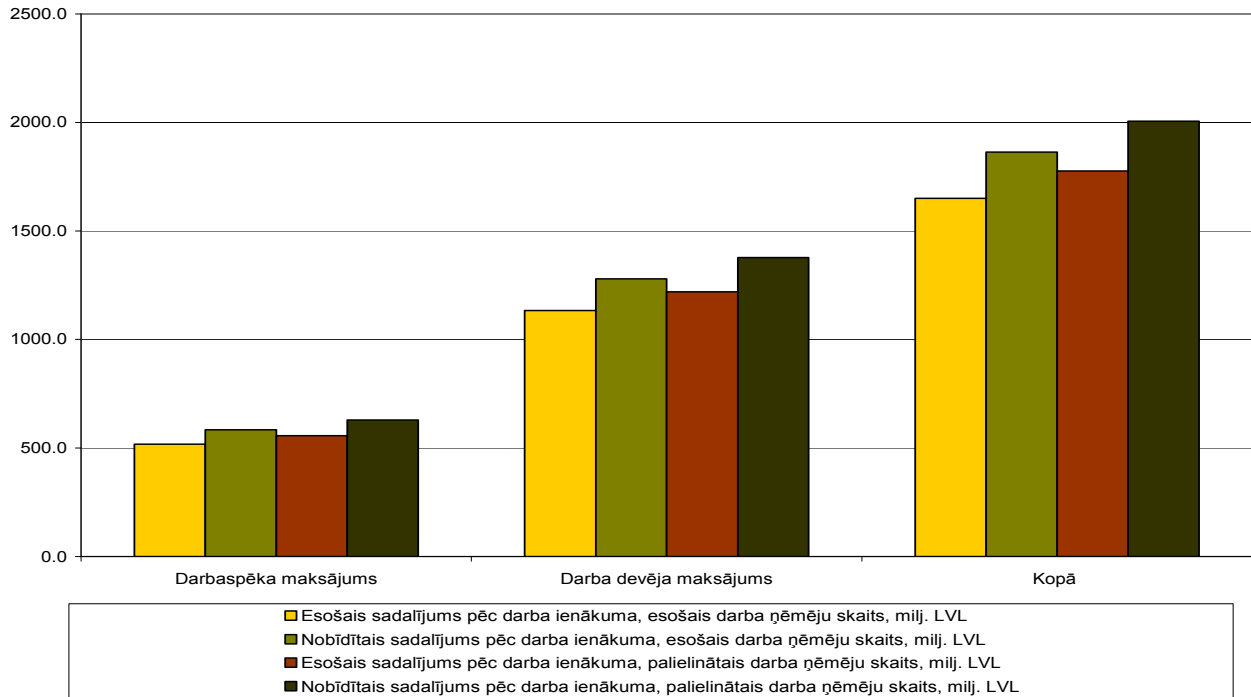
25. attēls. IIN ienākums gadā darba ienākumu grupās, tūkst LVL (pamatlikme samazinās, sadalījums pēc darba ieņēmuma nobīdīts pa labi, esošais darba ņēmēju skaits).

Avots: autores aprēķins.

26. attēls. IIN gada ienākumu salīdzinājums četros aprēķinu variantos.

Avots: autores aprēķini.

27. attēls. VSAOI gada ienākumu salīdzinājums četros aprēķinu variantos.

Avots: autores aprēķini.

9.3. IIN neapliekamā minimuma paaugstināšanas un pamatlikmju pazemināšanas ietekmes salīdzinājums

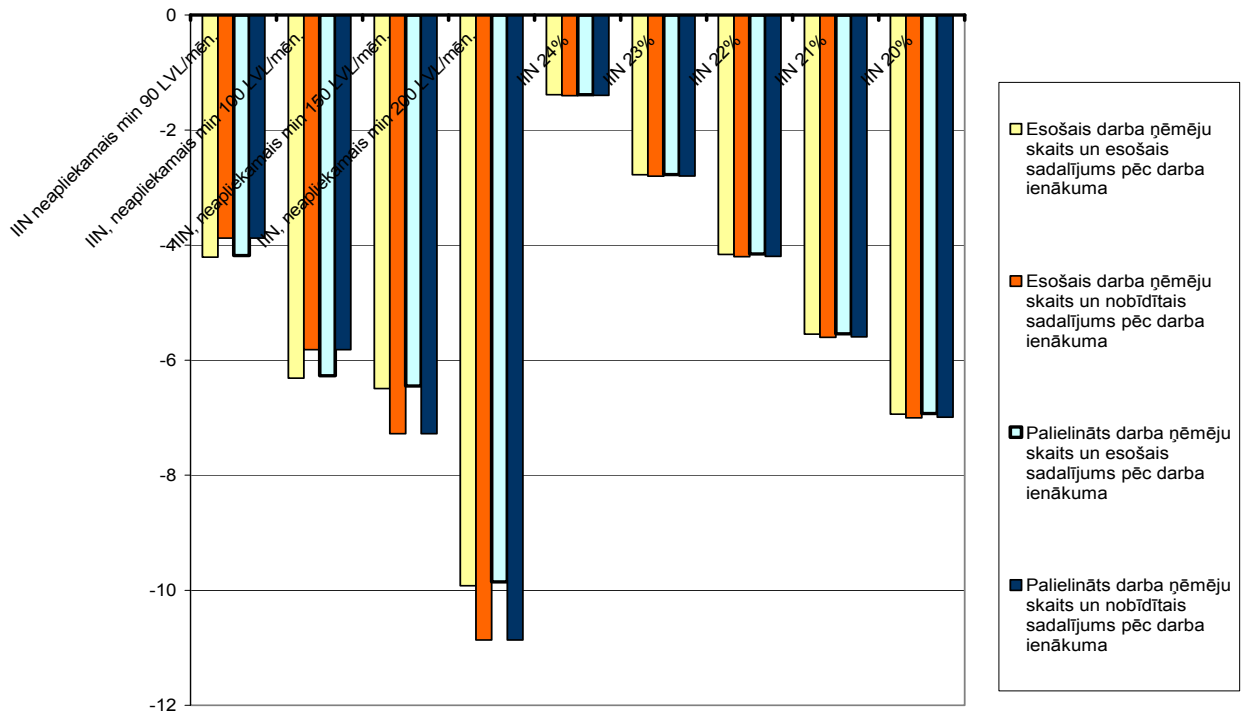
Sekojošajā sadaļā, salīdzinātas divas IIN pazemināšanas stratēģijas – palielinot IIN neapliekamo minimumu vai samazinot nodokļa pamatlikmi. Salīdzinājums veikts visiem iepriekš aprakstītajiem variantiem: esošam un nobīdītam darbinieku sadalījumam pēc darba ienākuma, esošam un palielinātam darba ņēmēju skaitam.

Izmantojot aprēķinu modeļa iespējas, noteikta izmaiņu ietekme uz:

- VSAOI un IIN gada ienākumu, aprēķināts arī VSAOI un IIN ienākuma palielinājums % pret pašreizējo sadalījumu pēc darba ienākuma (28. attēls);
- darba nodokļu kopējo gada ienākumu, aprēķināts arī darba nodokļu ienākuma palielinājums % pret pašreizējo sadalījumu pēc darba ienākuma (29. attēls),
- darba nodokļu izmaiņu, %, pret esošo IIN neapliekamo minimumu un esošo pamatlikmi, mainoties darba ņēmēju skaitam un sadalījumam pēc darba ienākuma (30. attēls);
- darba ņēmējiem izmaksāto algu, LVL mēnesī (31. attēls);
- darbaspēka nodokļu attiecību pret darba ņēmējam aprēķināto algu (32. attēls);
- nodokļu ķīli (33. attēls).

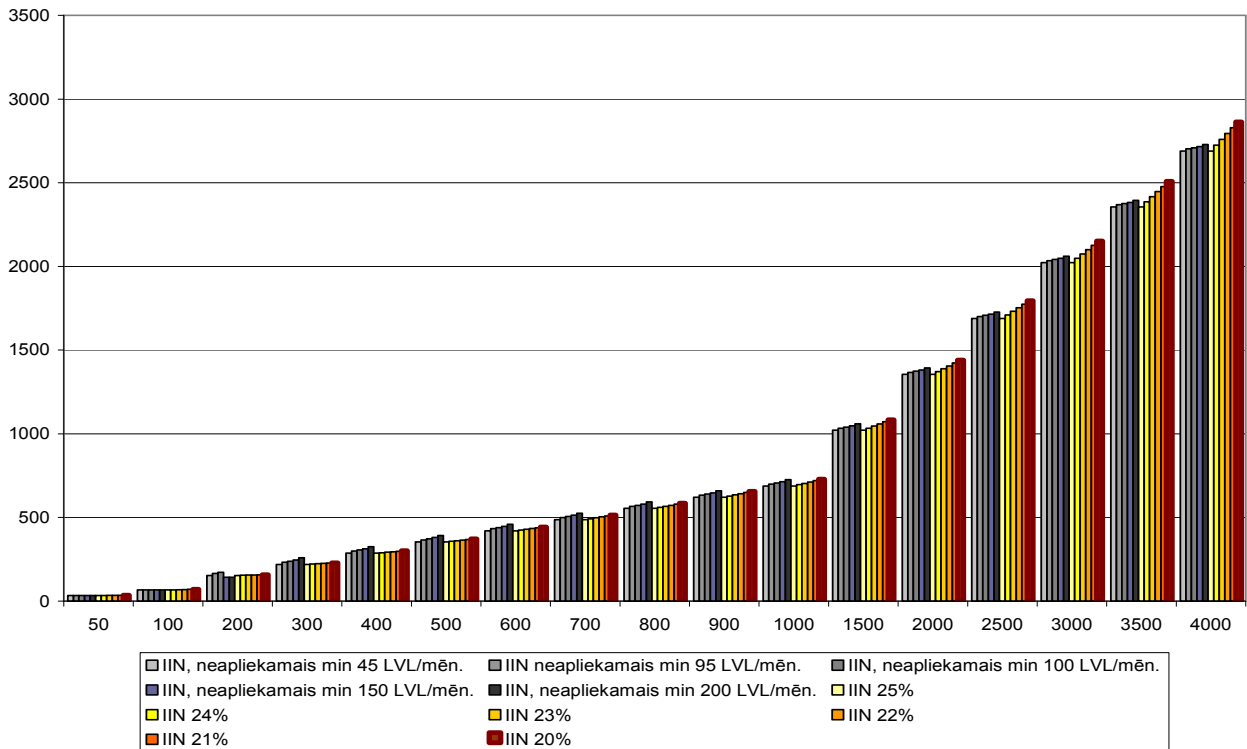
Salīdzinājumu rezultāti uzskatāmi attēloti (28. – 33. attēlā) un kopsavilkti 13. tabulā.

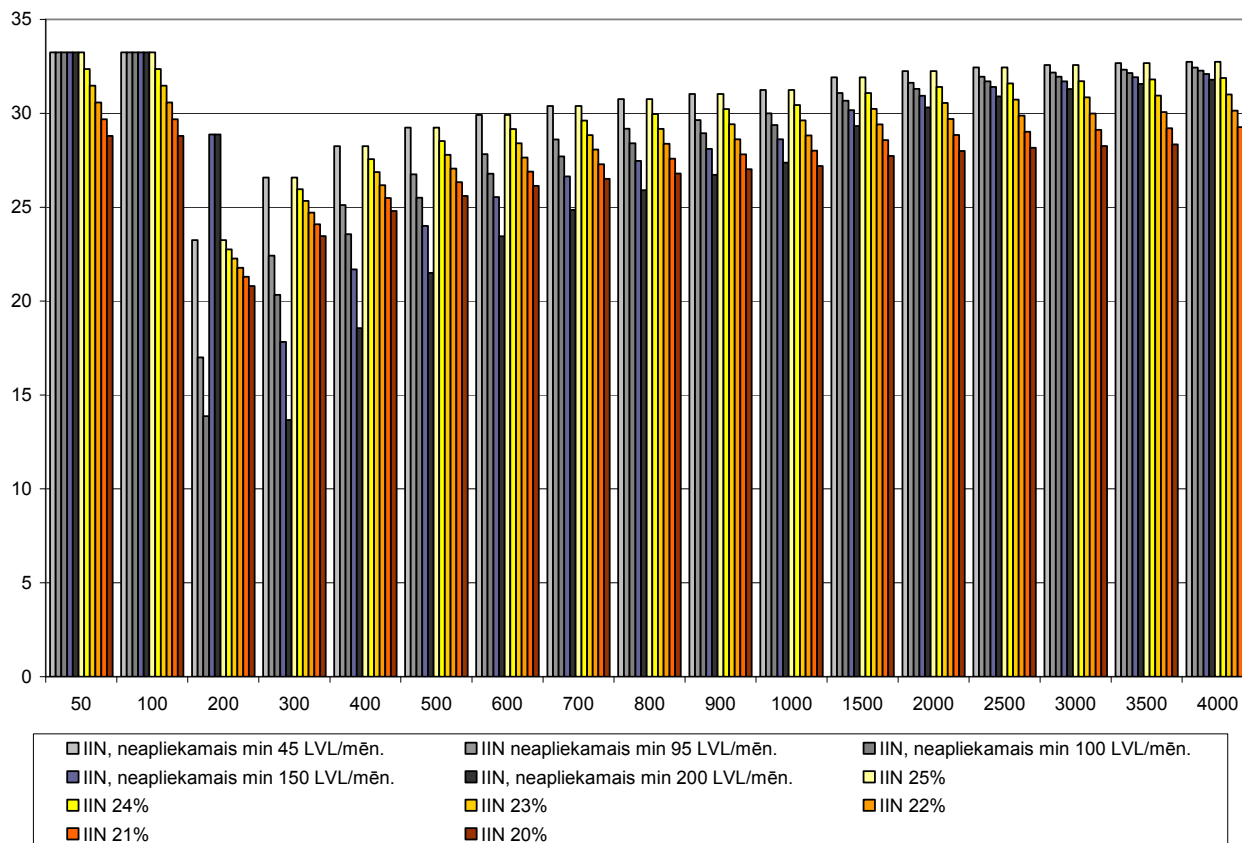
30. attēls. Darba nodokļu izmaiņa, %, pret situāciju ar esošo IIN neapliekamo minimumu un esošo pamatlīkmi, mainoties darba ņēmēju skaitam un sadalījumam pēc darba ienākuma.

Avots: autore aprēķini.

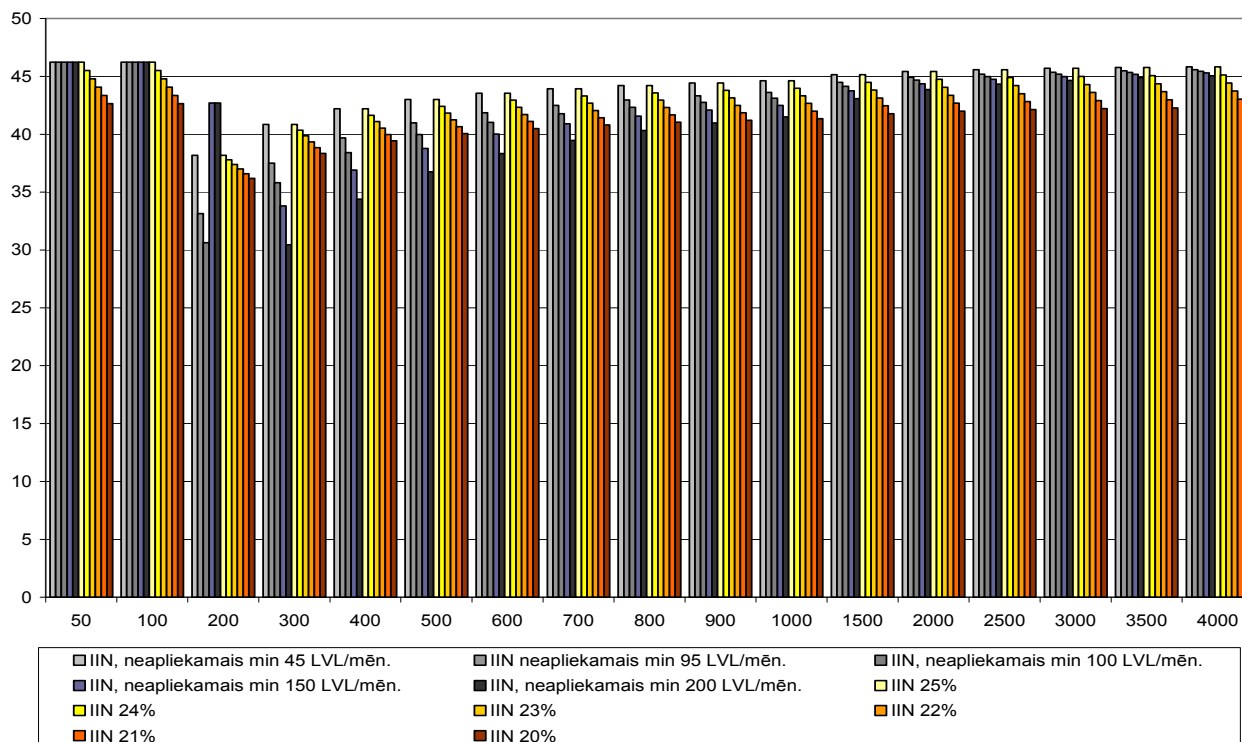
31. attēls. Darba ņēmējiem izmaksātās algas salīdzinājums, LVL/mēn.

Avots: autore aprēķini.

32. attēls. Darbaspēka nodokļu attiecība pret darba ņēmējam aprēķināto algu (%) salīdzinājums.

Avots: autores aprēķini.

33. attēls. Nodokļu kīla (%) salīdzinājums

Avots: autores aprēķini.

13. tabula. Divu IIN pazemināšanas stratēģiju – palielinot IIN neapliekamo minimumu vai samazinot nodokļa pamatlikmi salīdzinājuma kopsavilkums

Salīdzinājuma objekts	Ietekme	
	IIN minimuma palielināšana	IIN pamatlikmes samazināšana
VSAOI un IIN gada ienākums	Nodokļa diferenciacija	VSAOI nemainīgas Vienāds IIN samazinājums visās darba ienākuma grupās, nav nodokļa diferenciacijas efekts Mazāks IIN samazinājums visās darba ienākuma grupās Darba ienākuma palielinājums neietekmē
Darba nodokļu kopējais gada ienākums		Augstāks
Darba nodokļu izmaiņa		Mazāks samazinājums pret situāciju ar esošo neapliekamo minimumu, esošo IIN pamatlikmi un strādājošo skaitu
Darba ņēmējiem izmaksātā alga	Augstākas visās darba ienākumu grupās	
Darbspēka nodokļu attiecība pret darba ņēmējam aprēķināto algu	Zemāka zemo ienākumu grupās un augstāka augsto ienākumu grupās, pārsvars sākas ienākumu diapazonā 1000-1500 LVL mēnesī	Vienāda ietekmes pakāpe visās darba ienākumu grupās, nelielu diferenciaciju rada esošais neapliekamais minimums
Nodokļu ķīlis	Zemāks zemo ienākumu grupās un augstāka augsto ienākumu grupās, pārsvars sākas ienākumu diapazonā 1000-1500 LVL mēnesī	Vienāda ietekmes pakāpe visās darba ienākumu grupās, nelielu diferenciaciju rada esošais neapliekamais minimums

Avots: autores aprēķini.

10. Secinājumi un ieteikumi

Labklājības valstīs darbspēka nodokļi ir augsti, zemas attīstības valstīs darbspēka nodokļi ir zemi.

Ekonomiskajā literatūrā, izņemot abstraktus spriedumus, nav pieejami empīriski pierādījumi par nodokļu līmeņa un tautsaimniecības attīstības mijiedarbību laikā – tas ir – vai tautsaimniecības attīstību sekmē augstākas nodokļu likmes, vai, tieši otrādi, augstākas nodokļu likmes un labāks sociālais pakalpojums sekmē tautsaimniecības attīstību.

Darbspēka nodokļi ir saistīti ne tikai ar darba samaksu, bet arī ar sociālo pakalpojumu nodrošinājumu, tāpēc zemi nodokļi, kas it kā palielina individuālo ienākumu, bet var nedot pietiekošu ienākumu sociālās sfēras finansēšanai, ne vienmēr sekmē cilvēka cienīgas dzīves apstākļu izveidošanos.

Sevišķi izteikti tas ir Latvijā, kur darbspēka nodokļiem ir konkrēts izlietojums sociālo pakalpojumu sniegšanai: iedzīvotāju ienākumu nodokli izmanto izglītības finansēšanai, sociālās apdrošināšanas maksājumus izlieto sociālo pakalpojumu, tostarp pensiju finansēšanai.

Tautsaimniecības attīstība sekmē nodokļu masas pieaugumu.

Attīstīto valstu nodokļu sistēmās nereti ir paredzēta aizsardzība pret ārvalstu investīcijām un nacionālo uzņēmumu pāriešanu ārvalstnieku rokās, ko visbiežāk īsteno ar kapitāla augļu nodokļa (augstāks nodoklis kapitāla daļas turētājam – ārvalstniekam), kapitāla atsavināšanas nodokļa (augstāks nodoklis, atsavinot kapitāldaļas vai nekustamo īpašumu ārvalstniekam), vai UIN palīdzību (augstāks nodoklis, ja vairāk kā 50% kapitāldaļu pieder ārvalstniekam).

Dažās valstīs ārvalstniekiem noteikts papildus IIN.

Latvijas likumdošana piedāvā plašu IIN atvieglojumu un izņēmumu loku un iespējas samazināt nodokļa maksājumu – kopā vairāk kā 60 iespējas.

LR Finanšu ministrijas veiktā atvieglojumu sistēmas analīze liecina, ka tikai daži atvieglojumi patiešām ietekmē indivīda nodokļu slogu, kas liecina par zemu atvieglojumu efektivitāti – vai nu tos iespējams izmantot tikai šauram nodokļu maksātāju lokam, vai arī tie netiek izmantoti.

Lielāko ietekmi rada atvieglojumi ar sociālu mērķi – neapliekamā minimuma piemērošana algām un pensijām, atvieglojumi par apgādājamiem, atbrīvojums no nodokļa par sociāliem pabalstiem, kas saņemti no valsts un pašvaldību budžetiem – šo atvieglojumu atcelšana nav vēlama

Ekspertizē secināts, ka nav nepieciešams mainīt darbaspēka nodokļu politiku (tostarp, nodokļu progresivitātes ieviešanas principu, izmantojot neapliekamo minimumu), bet, uzlabojot esošās politikas īstenošanu un nodokļu likumdošanas ievērošanu, tuvināt sasniegto rezultātu deklarētajiem politiskajiem mērķiem.

Ņemot vērā, ka darba nodokļu ieņēmumi gandrīz pilnībā tiek izmantoti sociālās sfēras finansēšanai, kur nepietiekama finansējuma dēļ pakalpojumu piedāvājums un kvalitāte kritiski samazinās, turklāt maksātāju skaits pastāvīgi sarūk un esošās nodokļu likmes salīdzinoši nav augstas (sevišķi labāk atalgotiem iedzīvotājiem), nodokļu likmju paaugstināšana varētu vēl vairāk apgrūtināt sociālās sfēras finansēšanu un tāpēc nav vēlama.

IIN sloga samazināšanas iespējas ir atrodamas atvieglojumu sistēmas efektivitātes paaugstināšanā.

Nodokļa disciplīnu varētu uzlabot, novēršot biežās likuma maiņas, ko rada iedzīvotāju ienākuma nodokļa izmantošana valsts budžeta ieņēmumu stabilizēšanai.

Ieteicams novērst neskaidros atvieglojumu normu formulējumus un neefektīvās normas.

Vadoties pēc atvieglojumu efektivitātes analīzes, ieteicams likvidēt gadījuma vajadzībām ieviestos (piemēram, normas kredīta atdošanas apstākļu mīkstināšanai) vai neskaidri formulētos atvieglojumus, aizstājot tos ar efektīvākiem (piemēram, atvieglojumi uzņēmumiem, kuros ir kolektīvie līgumi).

Ieteicams novērst nodokļa likumdošanas normas, kurās apliekamais objekts ir neskaidri formulēts vai nav identificējams, nodokļa ienākums ir nenozīmīgs un nodokļu administrēšanas izmaksas, iespējams, pārsniedz nodokļu ienākumu.

Arodbiedrībām, VID, nodokļu konsultantiem ieteicams plašāk skaidrot IIN un sociālo maksājumu likumdošanu, **lai sekmētu daudzskaitlīgo atvieglojumu, atlaižu un likmju samazinājumu pilnīgāku izmantošanu**, tādā veidā samazinot nodokļu slogu.

Efektīvākais darba nodokļu uzlabošanas pasākums ir neapliekamā minimuma pakāpeniska palielināšana līdz iztikas minimuma līmenim:

- ir vienkāršs, vispārīgs un viegli administrējams,
- samazina darba nodokļu slogu gan darbiniekam, gan darba devējam, samazina nodokļu ķēli,
- sekmē nodokļu sloga diferenciaciju pēc indivīda ienākumiem,
- lielāko nodokļu sloga samazinājumu rada darbiniekiem ar zemākiem ienākumiem – sekmē nodarbinātību,
- lielāko ienākumu palielinājumu rada darbiniekiem ar zemākiem ienākumiem – sekmē ienākumu plaisas samazināšanos,

- vairāk ietekmē nodokļu ieņēmumu no zemo ieņēmumu strādājošiem un sekmē valsts ieinteresētību veicināt attīstību augstākas pievienotās vērtības ražošanas sektorā, kas nodrošina augstāku atalgojumu un lielākus nodokļu ienākumus,
- virzība uz augstāku atalgojumu ātri kompensē neapliekamā minimuma samazinājuma radīto nodokļu ienākumu zaudējumu.

Lai savienotu ilgspējīgu tautsaimniecības attīstību ar rūpēm par darbiniekiem un viņu ģimenēm, gan ekonomisko grūtību periodā, gan situācijā, kad spriedze darba tirgū sekmē ar produktivitāti nesaskaņotu darba algu kāpumu, ieteicams izmantot darbinieku finansiālās līdzdalības (DFL) programmas.

DFL dod iespēju:

- aizstāt algas paaugstinājumu ar papildus ilgtermiņa ieguvumu no uzņēmuma sekmīgas darbības, izmantojot tādus finanšu instrumentus kā peļņdalība, dalība kapitāldaļās, akciju iegādes iespējas un citas,
- samazināt tūlītējam patēriņam pieejamos līdzekļus un ierobežojot inflācijas kāpumu,
- izkopt finanšu darbības iemaņas plašā sabiedrībā, tādejādi veicinot investīcijas un brīvo līdzekļu iekļaušanu tautsaimniecībā.

Lai sekmētu DFL ieviešanu Latvijā, ienākumam, kas ieguldīts DFL programmās jānosaka atvieglojumi, analogiski kā ienākumam, kas ieguldīts apdrošināšanas programmās.

Lai sekmētu darbinieku kvalifikācijas celšanu, ieteicams noteikt IIN atvieglojumus par darbinieka apmācību, lai iegūtu, uzlabotu vai paplašinātu darbā, profesijā, amatā vai arodā nepieciešamās iemaņas un zināšanas, kā tas noteikts MUN.

Attīstot koncepciju par veselības apdrošināšanu, pašvaldībām ieteicams sekot, vai, ieviešot jaunu veselības nodokli, faktiski netiek palielināts IIN. Ieteicams atgriezties pie 1990-o gadu vidū neīstenotās nostādnes, ka veselības aizsardzības izdevumiem tiek izmantota iezīmēta IIN daļa, kuru ieskaita speciālā veselības aizsardzības budžetā. Tas nozīmē, ka IIN tiktu sadalīts starp pašvaldību budžetu un speciālo veselības aprūpes budžetu un izmantots tikai sociāliem mērķiem. Šāda pieeja nostiprinātu ticību taisnīgam nodokļu izlietojumam un uzlabotu nodokļu disciplīnu.

Atbilstoši ārvalstu pieredzei, iespējams:

- ieviest efektīvākas sistēmas indivīda īpašo īslaicīgo apstākļu ievērošanai (piemēram, nodokļa kredīts aizņēmuma atmaksai vienīgā mājokļa iegādei (Austrijas piemērs));
- noteikt stingrākus nodokļu nosacījumus (atcelt atvieglojumus) nerezidentiem (piemēram, samazinātu likmi (10%) par mežu izmantošanu vai metāllūžņu nodošanu).

Pielikumi

1. pielikums. LR Ministru kabineta noteikumi, kas regulē darba nodokļu piemērošanu

1. Iedzīvotāju ienākumu nodoklis:

- 1) 2009. gada 22. decembra noteikumi Nr.1638 *Kārtība, kādā iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanas vajadzībām nosakāma ienākuma gūšanas diena;*
- 2) 2001. gada 31. jūlija noteikumi Nr.337 *Kārtība, kādā stipendijas atbrīvojamas no aplikšanas ar iedzīvotāju ienākuma nodokli;*
- 3) 2009. gada 22. decembra noteikumi Nr.1646 *Kārtība, kādā piemērojama patentmaksa fiziskās personas saimnieciskajai darbībai noteiktā profesijā, un tās apmēri;*
- 4) 2009. gada 15. septembra noteikumi Nr.1047 *Kārtība, kādā licencēta sabiedrība, kas nodarbojas ar personu iekārtošanu darbā uz kuģiem, vai šādu sabiedrību veidota apvienība elektroniski sniedz informāciju Valsts ieņēmumu dienestam;*
- 5) 2010. gada 30. novembra noteikumi Nr.1097 *Noteikumi par mēneša neapliekamā minimuma un nodokļa atvieglojuma apmēru iedzīvotāju ienākuma nodokļa aprēķināšanai;*
- 6) 2010. gada 7. septembra noteikumi Nr.827 *Noteikumi par valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu veicēju reģistrāciju un ziņojumiem par valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām un iedzīvotāju ienākuma nodokli;*
- 7) 2008.gada 25. augusta noteikumi Nr.677 *Noteikumi par iedzīvotāju ienākuma nodokļa paziņojumiem;*
- 8) 2010. gada 21. septembra noteikumi Nr.899 *Likuma "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli" normu piemērošanas kārtība;*
- 9) 2006. gada 19. septembra noteikumi Nr.780 *Noteikumi par papildu deklarācijas par ienākumiem, ieņēmumiem, naudas un citiem uzkrājumiem, īpašumiem un to vērtības maiņu veidlapu un kārtību, kādā Valsts ieņēmumu dienests uz aprēķinu pamata nosaka iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksātāja aplikamo ienākumu;*
- 10) 2004. gada 29. jūnija noteikumi Nr.573 *Kārtība, kādā iedzīvotāju ienākuma nodokli, nodokļa pamatparāda palielinājumu un ar nodokli saistīto nokavējuma naudu un soda naudu ieskaita budžetā;*
- 11) 2010. gada 12. oktobra noteikumi Nr.969 *Kārtība, kādā atlīdzināmi ar komandējumiem saistītie izdevumi;*
- 12) 2001. gada 31. jūlija noteikumi Nr.336 *Noteikumi par attaisnotajiem izdevumiem par izglītību un ārstnieciskajiem pakalpojumiem;*
- 13) 2001. gada 5. jūnija noteikumi Nr.222 *Kārtība, kādā izsniedzama algas nodokļa grāmatiņa;*
- 14) 2001. gada 13. februāra noteikumi Nr.70 *Noteikumi par Vācijas Federatīvās Republikas fonda "Atmiņa, atbildība un nākotne" kompensācijas izmaksas normu, kas netiek aplikta ar iedzīvotāju ienākuma nodokli;*
- 15) 2000. gada 14. novembra noteikumi Nr.390 *Kārtība, kādā Valsts ieņēmumu dienests sniedz pašvaldībām informāciju par iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksājumiem;*
- 16) 1997. gada 15. novembra noteikumi Nr.371 *Noteikumi par kompensāciju izmaksas normu holokausta upuriem, kas netiek aplikta ar iedzīvotāju ienākuma nodokli;*
- 17) 1997. gada noteikumi Nr.233 *Kārtība, kādā ar iedzīvotāju ienākuma nodokli aplikami fizisko personu ienākumi no izlozēm un azartspēlēm;*
- 18) 1997. gada 8. aprīļa noteikumi Nr.138 *Noteikumi par iedzīvotāju ienākuma nodokļa papildu atvieglojumiem invalīdiem, politiski represētajām personām un nacionālās pretošanās kustības dalībniekiem;*
- 19) 2009. gada 28. decembra noteikumi Nr.1660 *Noteikumi par iedzīvotāju deklarāciju par ienākumu no kapitāla un tās aizpildīšanas kārtību;*
- 20) 2009. gada 7. februāra noteikumi Nr.149 *Noteikumi par iedzīvotāju gada ienākumu deklarāciju un tās aizpildīšanas kārtību;*

- 21) 2010. gada 20. aprīļa noteikumi Nr.388 *Noteikumi par iedzīvotāju ienākuma nodokļa avansa maksājumu aprēķina veidlapu un tās aizpildīšanas kārtību;*
- 22) 1998. gada 31. marta noteikumi Nr.112 *Noteikumi par ienākumiem, par kuriem jāmaksā algas nodoklis;*
un MK 2001. gada 8. augusta rīkojums Nr.385 *Par biedrībām, nodibinājumiem un starptautiskajām izglītības un sadarbības programmām.*

2) Valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas:

1. 2011. gada 27. decembra noteikumi Nr.1026 *Noteikumi par valsts sociālās apdrošināšanas iemaksu likmes sadalījumu pa valsts sociālās apdrošināšanas veidiem 2012.gadā;*
2. 2008. gada 2. decembra noteikumi Nr.992 *Noteikumi par valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu objekta minimālo apmēru un tā noteikšanas kārtību pašnodarbinātajam;*
3. 2010. gada 7. septembra noteikumi Nr.827 *Noteikumi par valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu veicēju reģistrāciju un ziņojumiem par valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām un iedzīvotāju ienākuma nodokli;*
4. 2010. gada 5. oktobra noteikumi Nr.951 *Kārtība, kādā Valsts ieņēmumu dienests sniedz Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūrai ziņas par valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām;*
5. 2001. gada 5. jūnija noteikumi Nr.230 *Noteikumi par valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām no valsts pamatbudžeta un valsts sociālās apdrošināšanas speciālajiem budžetiem;*
6. 2010. gada 12. oktobra noteikumi Nr.976 *Noteikumi par brīvprātīgu pievienošanos valsts sociālajai apdrošināšanai;*
7. 2000. gada 2. maija noteikumi Nr.16a4 *Kārtība, kādā tiek aprēķinātas un atmaksātas pārmaksātās valsts sociālās apdrošināšanas iemaksas;*
8. 2011. gada 17. maija noteikumi Nr.384 *Kārtība, kādā persona veic valsts sociālās apdrošināšanas iemaksas pensiju apdrošināšanai.*

3. Mikrouzņēmumu nodoklis:

- 1) 2011. gada 27. novembra noteikumi Nr.1026 *Noteikumi par valsts sociālās apdrošināšanas iemaksu likmes sadalījumu pa valsts sociālās apdrošināšanas veidiem 2012.gadā, stājas spēkā 01.01.2012.;*
- 2) 2010. gada 28. decembra noteikumi Nr.1199 *Noteikumi par valsts sociālās apdrošināšanas iemaksu likmes sadalījumu pa valsts sociālās apdrošināšanas veidiem 2011.gadā;*
- 3) 2010. gada 12. oktobra noteikumi Nr.976 *Noteikumi par brīvprātīgu pievienošanos valsts sociālajai apdrošināšanai;*
- 4) 2010. gada 5. oktobra noteikumi Nr.951 *Kārtība, kādā Valsts ieņēmumu dienests sniedz Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūrai ziņas par valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām (grozīti 2 reizes),*
- 5) 2010. gada 7. septembra noteikumi Nr.827 *Noteikumi par valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu veicēju reģistrāciju un ziņojumiem par valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām un iedzīvotāju ienākuma nodokli (grozīti 4 reizes);*
- 6) 2010. gada 31. augusta noteikumi Nr.821 *Noteikumi par valsts sociālās apdrošināšanas iemaksu likmes sadalījumu pa valsts sociālās apdrošināšanas veidiem 2010.gadā;*
- 7) 2010. gada 31. augusta noteikumi Nr.819 *Noteikumi par mikrouzņēmumu nodokļa deklarāciju un tās aizpildīšanas kārtību (grozīti vienu reizi).*

2. pielikums. Grozījumi darba nodokļu likumdošanā

1. Likums *Par iedzīvotāju ienākumu nodokli:*

- 1) 14.01.1994. likums, stājas spēkā ar 19.01.1994,
- 2) 27.10.1994. likums, stājas spēkā ar 05.11.1994,
- 3) 01.03.1995. likums, stājas spēkā ar 04.03.1995,
- 4) **31.05.1995. likums, stājas spēkā ar 04.07.1995,**
- 5) 29.02.1996. likums, stājas spēkā ar 27.03.1996,

- 6) 19.12.1996. likums, stājas spēkā ar 01.01.1997,
- 7) 02.10.1997. likums, stājas spēkā ar 28.10.1997
- 8) 20.11.1997. likums, stājas spēkā ar 19.12.1997,
- 9) 25.11.1999. likums, stājas spēkā ar 01.01.2000,
- 10) 27.01.2000. likums, stājas spēkā ar 23.02.2000,
- 11) 30.11.2000. likums, stājas spēkā ar 01.01.2001,
- 12) 22.11.2001. likums, stājas spēkā ar 01.01.2002,
- 13) 21.02.2002. likums, stājas spēkā ar 01.04.2002,
- 14) 19.06.2003. likums, stājas spēkā ar 01.01.2004,
- 15) 11.12.2003. likums, stājas spēkā ar 01.01.2004,
- 16) 22.04.2004. likums, stājas spēkā ar 01.05.2004,
- 17) 20.12.2004. likums, stājas spēkā ar 01.01.2005,
- 18) 10.03.2005. likums, stājas spēkā ar 06.04.2005,
- 19) 20.10.2005. likums, stājas spēkā ar 01.01.2006,
- 20) 08.06.2006. likums, stājas spēkā ar 04.07.2006,
- 21) 28.09.2006. likums, stājas spēkā ar 01.11.2006,
- 22) 19.12.2006. likums, stājas spēkā ar 01.01.2007,
- 23) 19.12.2006. likums, stājas spēkā ar 16.01.2007,
- 24) 11.04.2007. Satversmes tiesas spriedums, stājas spēkā ar 17.04.2007,
- 25) 17.05.2007. likums, stājas spēkā ar 12.06.2007,
- 26) 08.11.2007. likums, stājas spēkā ar 11.12.2007,
- 27) 24.04.2008. likums, stājas spēkā ar 27.05.2008,
- 28) 14.11.2008. likums, stājas spēkā ar 01.01.2009,
- 29) 12.12.2008. likums, stājas spēkā ar 01.01.2009,
- 30) 16.06.2009. likums, stājas spēkā ar 01.07.2009,
- 31) 16.07.2009. likums, stājas spēkā ar 01.08.2009,
- 32) 01.12.2009. likums, stājas spēkā ar 01.01.2010,
- 33) 13.05.2010. likums, stājas spēkā ar 09.06.2010,
- 34) 09.08.2010. likums, stājas spēkā ar 01.09.2010,
- 35) 21.10.2010. likums, stājas spēkā ar 24.11.2010,
- 36) 28.10.2010. likums, stājas spēkā ar 01.02.2011,
- 37) 20.12.2010. likums, stājas spēkā ar 01.01.2011,
- 38) 16.06.2011. likums, stājas spēkā ar 30.06.2011,
- 39) 08.09.2011. likums, stājas spēkā ar 27.09.2011,
- 40) 22.09.2011. likums, stājas spēkā ar 19.10.2011,
- 41) 15.12.2011. likums, stājas spēkā ar 01.01.2012,
- 42) 08.03.2012. likums, stājas spēkā ar 17.03.2012.

2. Likums *Par valsts sociālo apdrošināšanu:*

- 1) 10.06.1998. likums, stājas spēkā ar 14.07.1998.;
- 2) 25.11.1999. likums, stājas spēkā ar 01.01.2000.;
- 3) 13.03.2001. Satversmes tiesas spriedums ("LV", 41 (2428), 14.03.2001.) [stājas spēkā ar 13.03.2001.]
- 4) 20.06.2001. likums, stājas spēkā ar 20.07.2001.;
- 5) 27.07.2001. likums, stājas spēkā ar 17.08.2001.;
- 6) 06.06.2002. likums, stājas spēkā ar 05.07.2002.;
- 7) 03.04.2003. likums, stājas spēkā ar 01.05.2003.;
- 8) 22.01.2004. likums, stājas spēkā ar 25.02.2004.;
- 9) 17.03.2005. likums, stājas spēkā ar 01.04.2005.;
- 10) 27.10.2005. likums, stājas spēkā ar 25.11.2005.;
- 11) 15.06.2006. likums, stājas spēkā ar 01.10.2006.;
- 12) 19.12.2006. likums, stājas spēkā ar 01.01.2007.;
- 13) 26.04.2007. likums, stājas spēkā ar 30.05.2007.;

- 14) 08.11.2007. likums, stājas spēkā ar 01.01.2008;
 15) 19.06.2008. likums, stājas spēkā ar 23.07.2008;
 16) 11.12.2008. likums, stājas spēkā ar 01.01.2009;
 17) 16.06.2009. likums, stājas spēkā ar 01.07.2009;
 18) 01.12.2009. likums, stājas spēkā ar 01.01.2010;
 19) 03.12.2009. likums, stājas spēkā ar 01.01.2010;
 20) 27.05.2010. likums, stājas spēkā ar 01.09.2010;
 21) 09.08.2010. likums, stājas spēkā ar 01.09.2010;
 22) 20.12.2010. likums, stājas spēkā ar 01.01.2011;
 23) 08.07.2011. likums, stājas spēkā ar 01.10.2011;
 24) 15.12.2011. likums, stājas spēkā ar 01.01.2012.

3. pielikums Interneta portālā www.wealthprotectionreport.co.uk/public publicētās ienākumu nodokļa likmes Eiropas valstīs

Valsts	Ienākums gadā	Likme
Austrija (EUR)	0 - 10 000	0
	10 001 – 25 000	0 - 23%
	25 001 – 51 000	23 – 33,5%
	Vairāk kā 51 000	50%
Beļģija (EUR)	0 - 7 290	25%
	7 291 – 10 380	30%
	10 381 – 17 300	40%
	17 301 – 31 700	45%
	Vairāk kā 31 700	50%
Bulgārija (BGN)	0 - 2160	0
	2161 - 3000	20%
	3001 - 7200	168 BGN+ 22%
	Vairāk kā 7200	1092 BGN +24%
Horvātija (HRK)	19 200	0
	19 201 – 38 400	15%
	38 401 – 57 600	25%
	56 601 – 172 800	35%
	Vairāk kā 172 800	45%
Kipra (£C)	0 – 10 000	0
	10 001 15 000	20%
	15 001 20 000	25%
	Vairāk kā 20 000	30%
	Pensijas, kas saņemtas ārvalstīs bet attiecas uz pakalpojumiem Kiprā	5%
Igaunija	Viss ienākums	23% (22% no 2007. gada 1. janvāra)
Somija (EUR)	12 401 20 400	9%
	20 401 – 33 400	19,5%
	33 401 – 60 800	24%

Valsts	Ienākums gadā	Likme
	Vairāk kā 60 801	32%
Francija (minētās ir 2007. gada likmes. 2007. gadā mainīsies uz 5,5 - 40%)	0 - 4 412	0
	4 412 – 8 677	6,83%
	8 677 – 15 274	19,14%
	15 274 – 24 731	28,26%
	24 731 – 40 241	37,38%
	40 241 – 49 624	42,62%
	Vairāk kā 49 624	48,09%
Vācija	0 – 7 665	0
	7 665 – 52 151	15% - 42%
	Vairāk kā 52 151	42%
	Vairāk kā 250 000	45% (spēkā kopš 2007. gada 1. janvāra)
Grieķija	0 - 9 500	0
	- 3 500	15%
	-10 000	30%
	Vairāk kā 23 000	40%
Ungārija (HUF)	0 – 1 700 000	18%
	Vairāk kā 1 700 001	36%
Manas sala (£)	0 - 10 500	10%
	Vairāk kā 10 500	18%
Itālija (EUR)	Līdz 26000	23%
	26 001 – 33 500	33%
	Vairāk kā 33 500	39%
	Vairāk kā 100 000	39 + 4% (kā devums)
Latvija (LVL)	Visam ienākumam	25%
Malta (EUR)	Pastāvīgiem iedzīvotājiem – visiem ienākumiem	15%
Nīderlande (EUR)	0 - 17 046	34,15%
	17 047 – 30 631	41,45%
	30 632 – 52 228	42%
	Vairāk kā 52 228	52%
Portugāle	Līdz 4 451	10,5%
	4 452 – 6 732	13%
	6 733 – 16 692	23%
	16 693 – 38 391	13%
	38 392 – 55 639	36,5%
	55 640 – 60 000	40%
	Vairāk kā 60 000	42%
Rumānija (nac. valūta)	Visam ienākumam	16%
Slovākija	Visam ienākumam	19%
Spānija	0 – 4 161	15%

Valsts	Ienākums gadā	Likme
	- 4 161	24%
	- 14 357	28%
	- 26 842	37%
	- 46 818	45%
Šveice (CHF)	0 – 11 600	0
	11 601 – 25 300	0,77%
	25 301 – 33 100	0,88%
	33 101 – 44 100	2,64%
	44 101 – 57 900	2,97%
	57 901 – 62 400	5,94%
	62 401 – 82 700	6,6%
	82 701 – 107 500	8,8%
	107 501 – 140 500	11%
	140 500 – 603 000	13,2%
Vairāk kā 603 001	11,5%	
Turcija	Līdz 7 000	15%
	7 000 – 18 000	20%
	18 000 – 40 000	27%
	Vairāk kā 40 000	35%

Avots: <http://www.wealthprotectionreport.co.uk/public/282.cfm?sd=2>

4. pielikums. Likuma Par iedzīvotāju ienākumu nodokli 8. pants. Gada apliekamā ienākuma avoti

Punkts 2.2. Uzskata, ka fiziskā persona (maksātājs) gūst ienākumu, par kuru jāmaksā algas nodoklis, ja tiek konstatēta vismaz viena no šādām pazīmēm:

- 1) maksātāja ekonomiskā atkarība no personas, kurai tas sniedz pakalpojumus;
- 2) finansiālā riska neuzņemšanās peļņu nenesoša darba izpildes vai zaudētu debitoru parādu gadījumā;
- 3) maksātāja integrācija uzņēmumā, kuram viņš sniedz savus pakalpojumus. Integrācija uzņēmumā šā panta izpratnē ir darba vai atpūtas vietas esamība, pienākums ievērot uzņēmuma iekšējās kārtības noteikumus un citas līdzīgas pazīmes;
- 4) maksātāja faktisko brīvdienu un atvaļinājumu esamība un to ņemšanas kārtības saistība ar uzņēmuma iekšējo darba kārtību vai citu uzņēmumā nodarbināto fizisko personu darba grafiku;
- 5) maksātāja darbība notiek citas personas vadībā vai kontrolē, maksātājam nav iespējas piesaistīt darbu izpildē savu personālu vai izmantot apakšuzņēmējus;
- 6) maksātājs nav pamatlīdzekļu, materiālu un citu saimnieciskajā darbībā izmantoto aktīvu īpašnieks (šis kritērijs neattiecas uz personīgo autotransportu vai atsevišķiem personīgajiem instrumentiem, kas izmantoti darba uzdevumu izpildei).